

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra veřejné a sociální politiky

Diplomová práce

2014

Karel Brtník

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra veřejné a sociální politiky

Karel Brtník

Komparace penzijních systémů v České republice a ve Spojených státech amerických

Diplomová práce

Praha 2014

Autor práce: **Karel Brtník**

Vedoucí práce: **Prof. PhDr. Martin Potůček CSc., MSc.**

Datum obhajoby: 2014

Bibliografický záznam

Brtník, K. *Komparace penzijních systémů v České republice a ve Spojených státech amerických*. Praha, 2014. 108 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra veřejné a sociální politiky. Vedoucí diplomové práce Prof. PhDr. Martin Potůček CSc., MSc.

Abstrakt

Diplomová práce předkládá analýzu důchodových systémů v České republice a ve Spojených státech amerických podle stavu v roce 2013. Cílem práce je provést komparaci penzijních systémů na základě stanovených kritérií, jimiž jsou rozpočtová odpovědnost, kvalita života důchodců, sociální solidarita, ekvivalence a finanční udržitelnost důchodového systému. Dalším cílem je provést srovnání jednotlivých pilířů zkoumaných důchodových systémů a v nich analyzovat rozdílné a shodné prvky dávek, které jsou z nich poskytovány. Teoretickými východisky jsou teorie Welfare State, teorie veřejných financí a teorie trh, stát a občanský sektor a kritériální ukotvení reformy. Výzkumná část práce analyzuje, jak jsou důchodové systémy schopny zabezpečit adekvátní příjem ve stáří, jaká je reálná kupní síla důchodců, zda jsou důchodové systémy v důsledku nepříznivého demografického vývoje i do budoucna finančně udržitelné a jakým způsobem důchodový systém motivuje starší pracovníky k setrvání na trhu práce.

Abstract

This thesis presents an analysis of pension systems in the Czech Republic and the United States of America, according to the status in 2013. The aim is to make a comparison of pension schemes based on defined criteria, that are budgetary responsibility, the quality of life for the elderly, social justice, social solidarity, equivalence and financial sustainability of the pension system. Another objective is to compare each pillar of the pension systems and analyze the different elements of the benefits that are provided from mentioned pillars. Theoretical basis includes the Welfare State theory, the theory of public finance and the theory of market, state and civic sector and the criterion anchoring of the reform. The research is devoted to the analysis of pension systems' ability to provide an adequate income in retirement, what is the real purchasing power of pensioners, whether the pension systems are due to unfavorable demographic development in the future financially sustainable and how the pension system encourages older workers to remain in the labor market.

Klíčová slova

důchodový systém, důchod, důchodové pojištění, udržitelnost, solidarita, ekvivalence

Keywords

pension system, pension, pension insurance, sustainability, solidarity, equivalence

Rozsah práce: 186 000 znaků s mezerami

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne: 6.1.2014

Karel Brtník

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval panu prof. PhDr. Martinu Potůčkovi CSc., MSc. za odborné vedení, cenné rady, připomínky a za celkový přístup během zpracování této diplomové práce.

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií
Katedra veřejné a sociální politiky

Diplomant: Bc. Karel Brtník, DiS.

Konzultant: Prof. PhDr. Martin Potůček, CSc., MSc.

**Komparace penzijních systémů v České republice a ve
Spojených státech amerických**

Teze diplomové práce

Praha 2011

1. Vymezení předmětu zkoumání a strukturace výzkumného tématu

Předmětem zkoumání této diplomové práce budou penzijní systémy v České republice a USA. Zaměřím se na to, do jaké míry se v nastavení důchodových systémů ČR a USA projevuje příslušnost k určitému typu sociálního státu a také na skutečnost, jakou roli ve zkoumaných důchodových systémech plní trh, stát a občanský sektor.

Nedílnou součástí práce bude analýza a srovnání rozdílných a shodných prvků jednotlivých pilířů důchodového systému. Provedu srovnání základních principů jednotlivých pilířů důchodového systému ČR a USA na základě bloku stanovených kritérií (univerzálnost důchodového systému, solidarita, ekvivalence, způsob financování systému, státní garance, dávková konstrukce, daňová zvýhodnění, správa systému atd.). Dále bych chtěl podat ucelený přehled o dávkách důchodového pojištění a jejich průměrných výších, o výši náhradového poměru.

2. Teoretická východiska

Jako teoretická východiska ve své diplomové práci použiji konceptu sociálního státu, teorii veřejných financí, teorii trh – stát – občanský sektor a institucionalismus orientovaný na aktéry.

3. Cíl práce

Cílem této diplomové práce bude provést analýzu a komparaci současného stavu důchodových systémů v ČR a v USA na základě bloku stanovených kritérií (univerzálnost důchodového systému, solidarita, ekvivalence, způsob financování systému atp.). Dalším cílem práce bude zjistit, jak se příslušnost k určitému typu sociálního státu promítá do penzijních systémů vybraných zemí a jakou roli ve zkoumaných důchodových systémech plní trh, stát a občanský sektor.

4. Výzkumné otázky a hypotézy

Jak se v penzijních systémech sledovaných zemí projevuje jejich příslušnost k určitému typu sociálního státu?

Jaké roli ve zkoumaných důchodových systémech plní trh, stát a občanský sektor?

Jaké případy dobré zahraniční praxe by bylo vhodné aplikovat v českém důchodovém systému?

5. Metody a prameny

- srovnávací analýza
- analýza finančních toků
- ekonomická analýza procesů rozdělování, přerozdělování, transferu finančních prostředků
- analýza aktérů
- analýza a syntéza příslušných právních předpisů, dostupné literatury

6. Předpokládaný obsah diplomové práce

- Úvod
- Vymezení poznávacího problému
- Teoretická východiska
- Metody
- Analytická část – postup a výsledky zkoumání
- Závěry

7. Základní literatura k tématu

- BLAU, J. , ABRAMOVIT, M. *The Dynamics of Social Welfare Policy*. New York: Oxford University Press, Inc., 2003, 518 s. ISBN 0-19-510968-6
- CHRISTOPH, B., *Social security, demographics and risk*. Berlin: Springer-Verlag, 2005, 182 s. ISBN 3-540-22268-5
- KINGSON, E. R. and others. *Social security in the USA*. Washington: Save Our Security Education Fund, 1989, 127 s. ISBN 0-9623180-2-7
- KINGSON, E. R., BERKOWITZ D. E. *Social security and Medicare*. Greenwood Publishing Group, Inc., 1993, 214 s. ISBN: 0-86569-200-9 <http://www.questia.com/PM.qst?a=o&d=15461858>
- KLVAČOVÁ. E., MALÝ, J., MRÁČEK, K., DOSTÁLOVÁ, I. *Fenomén dobývání renty a jeho vliv na veřejné finance*. 1. vyd. PROFESSIONAL PUBLISHING, 2008. ISBN 978-80-86946-75-7.

- KREBS, V. a kol., Sociální politika, 4. vyd. Praha: ASPI, a.s., 2007, 504 s. ISBN 80-7357-050-5
- LIVINSTON, S.G. *U.S. Social security*, Santa Barbara California: ABC-CLIO, Inc., 2008, 275 s. ISBN 978-1-59884-120-6
- MUNKOVÁ, G. a kol. *Sociální politika v evropských zemích*. Praha: Karolinum, 2004
- ORSZAG, P., R., STIGLITZ, J.: *Rethinking Pension Reform: Ten Myths About Social Security Systems*. Prezentováno na konferenci Světové banky. 1999.
- POTŮČEK, M. *Sociální politika*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995
- POTŮČEK, M. *Nejen Trh*, Praha: Sociologické nakladatelství, 1997
- PŘIB, J. *Kdy do důchodu a za kolik?* Praha: Grada, 2010, 128 s., ISBN: 978-80-247-3616-7
- RUDOLFOVÁ, V., SAMEK, V. *Důchodová politika a její vliv na ekonomickou konkurenceschopnost a sociální soudržnost*, CESES 2010, 77 s.
- TOMEŠ, I. *Sociální politika, teorie a zahraniční zkušenost*. Praha, Socioklub, 2001.
- VEČEŘA, M. *Sociální stát - východiska a přístupy*. Praha. Slon. 2001.
- VESELÝ, A., NEKOLA, M. (eds.) : *Analýza a tvorba veřejných politik: přístupy, metody a praxe*. Slon. Praha. 2007.
- VOSTATEK J. *Sociální a soukromé pojištění*. CODEX Bohemia, s.r.o., Praha, 1996. Vydání první, 601 s.
- VYLÍTOVÁ M., *Monografie vybraných států s ohledem na systémy důchodového zabezpečení*, VÚPSV, 2003. 120 s.

Internetové zdroje:

- PRIVATE PENSIONS: OECD CLASSIFICATION AND GLOSSARY – ISBN 92-64-01699-6 OECD 2005, s. 103 [online]. [cit. 30. 4. 2011] Dostupné z: <http://www.brookings.edu/press/Books/2005/privatepensions.aspx>
- RUDOLFOVÁ, V., SAMEK, V. *Důchodová politika a její vliv na ekonomickou konkurenceschopnost a sociální soudržnost*, CESES 2010, [online]. [cit. 30. 4. 2011] Dostupné z: http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/497_038%20-%20Rudolfova,%20Samek.pdf
- OECD: Pensions at a glance 2005. Public policies across OECD countries

V Praze dne:

Konzultant: Prof. PhDr. Martin Potůček, CSc., MSc.

Diplomant: Bc. Karel Brtník

Podpis:

Podpis:

Obsah

ÚVOD.....	1
1. VYMEZENÍ POZNÁVACÍHO PROBLÉMU.....	3
2. CÍLE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	5
2.1 VÝZKUMNÉ CÍLE.....	5
2.2 DÍLČÍ CÍLE:.....	5
2.3 VÝZKUMNÉ OTÁZKY:.....	5
3. POUŽITÉ METODY A ZDROJE DAT	7
4. TEORETICKÁ VÝCHODISKA.....	9
4.1 TEORIE WELFARE STATE	9
4.2 TEORIE VEŘEJNÝCH FINANCÍ	11
4.3 TEORIE TRH, STÁT A OBČANSKÝ SEKTOR.....	14
4.4 KRITERIÁLNÍ UKOTVENÍ KOMPARACE DŮCHODOVÝCH SYSTÉMŮ.....	16
4.4.1 Kvalita života důchodců a adekvátní příjem v důchodu.....	16
4.4.2 Sociální solidarita	17
4.4.3 Ekvivalence	19
4.5 DEFINOVÁNÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	22
4.5.1 Penzijní modely	22
4.5.2 Způsoby financování důchodů.....	23
4.5.3 Základní typy penzijních plánů.....	23
4.5.4 Modely důchodových systémů	25
5. SROVNÁNÍ DŮCHODOVÝCH SYSTÉMŮ V ČR A USA.....	28
5.1 ČESKÝ DŮCHODOVÝ SYSTÉM.....	28
5.2 DŮCHODOVÝ SYSTÉM USA	29
6. SROVNÁNÍ I. PILÍŘE.....	30
6.1 ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA.....	30
6.2 DÁVKY DŮCHODOVÉHO POJIŠTĚNÍ V ČR.....	31
6.2.1 Starobní důchod	31
6.2.2 Starobní důchod před dosažením důchodového věku	33
6.2.3 Invalidní důchod.....	33
6.2.4 Vdovský a vdovecký důchod	34
6.2.5 Sirotčí důchod	35
6.3 DÁVKY POSKYTOVANÉ Z DŮCHODOVÉHO POJIŠTĚNÍ V USA.....	36
6.3.1 Starobní důchod	36
6.3.2 Invalidní důchod.....	38
6.3.3 Vdovský a vdovecký důchod	39
6.3.4 Sirotčí důchod	40
6.3.5 Dávky plynoucí z uzavření manželství	40
6.4 SROVNÁNÍ DÁVEK POSKYTOVANÝCH Z I. PILÍŘE	41
7. SROVNÁNÍ II. PILÍŘE	44
7.1 ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA II. PILÍŘE V ČR	44
7.2 DÁVKY POSKYTOVANÉ Z II. PILÍŘE V ČR	45
7.3 ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA II. PILÍŘE V USA	46
7.4 DÁVKY POSKYTOVANÉ Z II. PILÍŘE V USA.....	47
7.4.1 Dávkově definované plány	47
7.4.2 Příspěvkově definované plány.....	48
7.4.3 Hybridní plány	50
7.4.5 Důchodové plány zaměstnanců veřejného sektoru	51

8. SROVNÁNÍ III. PILÍŘE	54
8.1 ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA.....	54
8.2 CHARAKTERISTIKA PENZIJNÍHO PŘIPOJIŠTĚNÍ.....	54
8.2.1 <i>Dávky poskytované z III. pilíře</i>	57
8.3 INDIVIDUÁLNÍ DŮCHODOVÝ ÚČET IRA.....	57
9. ANALÝZA DŮCHODOVÝCH SYSTÉMŮ ČR A USA	59
9.1 ZABEZPEČENÍ ADEKVÁTNÍHO PŘÍJMU VE STÁŘÍ.....	60
9.1.1 <i>Míra solidarity a ekvivalence v důchodovém systému</i>	60
9.1.2 <i>Ochrana proti chudobě</i>	71
9.2 REÁLNÁ KUPNÍ SÍLA DŮCHODCŮ.....	72
9.3 FINANČNÍ UDRŽITELNOST DŮCHODOVÉHO SYSTÉMU.....	74
9.3.1 <i>Demografická situace</i>	75
9.3.2 <i>Stav důchodového účtu (Saldo důchodového systému)</i>	78
9.4 MIKROEKONOMICKÁ EFEKTIVITA.....	84
10. KOMPARACE DŮCHODOVÝCH SYSTÉMŮ DLE ZVOLENÝCH KRITERIÍ	89
10.1 ROZPOČTOVÁ ODPOVĚDNOST A FINANČNÍ UDRŽITELNOST SYSTÉMU.....	89
10.2 KVALITA ŽIVOTA DŮCHODCŮ.....	90
10.3 SOLIDARITA.....	92
10.4 EKVIVALENCE.....	93
ZÁVĚR	95
SEZNAM TABULEK:	99
SEZNAM GRAFŮ:	99
LITERATURA:	100

Úvod

Předmětem zkoumání diplomové práce je komparace penzijních systémů v České republice a ve Spojených státech amerických.

Český důchodový systém tvoří v současné době 3 pilíře. Prvním pilířem je povinné základní důchodové pojištění, které je financováno metodou průběžného financování formou pojistného na důchodové pojištění a to jak z příspěvků zaměstnanců a zaměstnavatelů, tak i osob samostatně výdělečně činných. Druhý pilíř tvoří spořicí fondově financovaný systém důchodové spoření, k jehož realizaci došlo teprve nedávno přijetím zákona č. 426/2011 Sb., o důchodovém spoření, který je účinný od 1.1.2013. Za třetí pilíř důchodového systému je možno považovat dobrovolné, příspěvkově definované, kapitálově financované penzijní připojištění se státním příspěvkem. Součástí třetího pilíře jsou i produkty komerčních pojišťoven - zejména životního pojištění.

Důchodový systém v USA tvoří rovněž 3 pilíře. První pilířem je základní důchodové zabezpečení (podle české terminologie pojištění), které je průběžně financováno z příspěvků zaměstnavatelů, zaměstnanců a OSVČ. Druhým pilířem jsou zaměstnavatelské penzijní plány, které mají dlouholetou tradici. Moderní zaměstnavatelské plány vznikaly od 40. let minulého století. „*Firmy jsou daňově motivovány k založení penzijních plánů a zaměstnanci na druhé straně jsou motivováni k tomu, aby se jich účastnili*“ (Vylítová, Holub et al. 2002: 50). Třetím pilířem v USA jsou příspěvkově definované plány založené na principu vedení osobního či individuálního důchodového účtů IRA (Typickým představitelem příspěvkově definovaných plánů je individuální důchodový účet IRA (Individual Retirement Account)).

Důchodové systémy (nejen) v ČR a v USA čelí dlouhodobým, z pohledu udržitelnosti důchodového systému nepříznivým, trendům poklesu plodnosti a úmrtnosti a zvyšování očekávané doby dožití. Uvedené trendy mají největší dopad na průběžně financovaný systém PAYG, kde v důsledku změn poměrů na straně plátců pojistného a poživatelů důchodových dávek dochází ke změnám ve finanční rovnováze systému, čímž se PAYG systém dostává do deficitu.

Vzhledem k výše uvedeným problémům je jedním z cílů diplomové práce analyzovat to, jak jsou důchodové systémy v ČR a v USA schopny zabezpečit adekvátní

příjem ve stáří, jestli jsou schopny udržet reálnou kupní sílu důchodců a zda jsou i do budoucna finančně udržitelné. Vymezení daných cílů je věnována první část práce.

V další části práce jsou uvedena teoretická východiska a kritériální ukotvení komparace důchodových systémů.

Následující kapitola je věnována srovnání jednotlivých pilířů důchodových systémů v ČR a v USA, včetně srovnání dávek, které jsou z nich vypláceny.

Další kapitola je věnována analýze důchodových systémů z hlediska finanční udržitelnosti, zabezpečení adekvátní výše dávek ve stáří, zachování kupní síly důchodců a z hlediska toho jak nastavení důchodových systémů motivuje, resp. demotivuje starší pracovníky, aby setrvali co nejdéle na trhu práce.

Poznatky z těchto kapitol jsou využity pro komparaci důchodových systémů z hlediska rozpočtové odpovědnosti, kvalita života důchodců a adekvátního příjmu v důchodu, solidarity, ekvivalence a udržitelnost systému.

1. Vymezení poznávacího problému

„Všechny vyspělé země se v dnešní době potýkají s problémem vytvoření adekvátního penzijního systému, který je schopen se vypořádat s reálným trendem stárnutí populace a současně vyhovuje ekonomickým požadavkům a je v souladu se základními principy sociální sounáležitosti. V českých podmínkách stále přetrvává podoba státu jako garanta sociálních jistot, což je dilem výsledkem historicko-politického vývoje naší společnosti, dilem také dědictvím „sociálního monopolu“ plánované ekonomiky.“ (Dobešová, 2006: 28)

Z výzkumu „Jak si lidé představují svůj život ve stáří a jeho finanční zabezpečení?“ provedeného společností Stem vyplývá, že „téměř tři čtvrtiny dotázaných občanů se domnívají, že o člověka by se ve stáří měl postarat stát podle svých pravidel, přičemž to nutně neznamená vyloučení individuální iniciativy občana. Státu přisuzují roli hlavního garanta sociálních jistot to vzhledem k silnému postavení stereotypů zděděných z minulého režimu.“ (Brátková 1998).

Na neudržitelnosti důchodového systému a také na skutečnosti, že současný důchodový systém není schopný reagovat na demografické změny, globální ekonomické krize, nezaměstnanost atp., se shodují nejen odborníci a politici, ale i široká veřejnost. *„Lze také konstatovat, že dnešní důchodový systém v ČR je velmi nediverzifikovaný a extrémně solidární, což jej činí dlouhodobě riskantním v konečném důsledku jak pro stát, tak i z pohledu jednotlivce.“ (Závěrečná zpráva PES, dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/8896/2010_06_03_Zaverecna_zprava_final_cistopis.pdf [online]. [cit. 20.11.2013]).*

V českém důchodovém systému došlo po 20 letech debat, teoretických diskuzí a dílčích parametrických úprav k zásadní změně. S účinností od 1.1.2013 byl přijat zákon č. 426/2011 Sb., o důchodovém spoření, který zásadním způsobem změnil podobu českého důchodového systému. Vzhledem k tomu, že si důchodové spoření od 1.1.2013 do 30.11.2013 sjednalo celkem 83 756 účastníků, tj. pouze 1,6% osob, které platí důchodové pojištění (I. pilíř) je zřejmé, že o důchodové spoření není mezi ekonomicky aktivními pojištěnci příliš velký zájem. Právě velmi malý zájem o penzijní spoření také velmi pravděpodobně rozhodne o jeho dalším osudu. Rodící se vláda ČSSD, ANO a KDU-ČSL se v koaliční smlouvě dohodla, že druhý pilíř zruší.

Neúspěch důchodové reformy v podobě zavedení důchodového spoření byl jedním z důvodů, proč jsem pro komparaci zvolil Spojené státy americké, tedy stát, kde je II. pilíř dominantní. Zamýšlené srovnání může, poslouží jako ukázka toho, že fondové systémy mohou po řadu let „bezproblémově“ fungovat a těšit se přízni široké veřejnosti.

Spojené státy jsem si zvolil také z toho důvodu, že tamní důchodový systém prošel rozdílným historickým vývojem a zahrnuje všechny tři pilíře. USA jako typický představitel liberálního sociálního státu (tedy systému, kde hnací a řídicí silou je trh), mohou poskytnout informace o tom, jakým způsobem funguje a jakou úlohu plní zmiňovaný II. pilíř v zabezpečení penzistů.

Domnívám se, že by zamýšlené srovnání důchodových systémů ve zmiňovaných státech mohlo poskytnout nové a doplňující informace o metodách a přístupech k důchodovému pojištění a mohlo by odhalit případy dobré praxe v USA, které by bylo možné aplikovat v českém důchodovém systému. Druhým pilířem v USA jsou zaměstnavatelské penzijní plány, které mají dlouhou historii. Moderní zaměstnavatelské plány vznikaly od 40. let minulého století. „*Firmy jsou daňově motivovány k založení penzijních plánů a zaměstnanci na druhé straně jsou motivováni k tomu, aby se jich účastnili*“ (Vylítová, Holub et al., 2002: 50).

2. Cíle a výzkumné otázky

2.1 Výzkumné cíle

Hlavním cílem diplomové práce je provést analýzu a komparaci současného stavu důchodových systémů v ČR a v USA na základě bloku stanovených kritérií podle Barr a Diamond, 2008 (upraveno):

- rozpočtová odpovědnost
- kvalita života důchodců a adekvátní příjem v důchodu,
- solidarita: mezigenerační a intragenerační (příjmová),
- ekvivalence,
- udržitelnost systému (odolnost zvoleného řešení v čase)

Výše uvedená kritéria byla modifikována do níže uvedených obecných cílů důchodové politiky, které definoval Barr (1993), (upraveno). Analýzou stanovených cílů bude možné odpovědět na výzkumné otázky.

- zabezpečení adekvátního příjmu ve stáří
- kupní síla důchodců
- finanční udržitelnost důchodového systému
- mikroekonomická efektivita

2.2 Dílčí cíle:

- Analyzovat rozdílné a shodné prvky dávek poskytovaných z důchodových systémů v ČR a v USA.
- Jaké případy dobré praxe v USA by bylo vhodné aplikovat v českém důchodovém systému?

2.3 Výzkumné otázky:

1. Existuje v důchodovém systému rovnováha mezi principy solidarity a ekvivalence nebo některý princip převažuje?
2. Poskytuje důchodový systém účastníkům dostatečnou ochranu před chudobou ve stáří?
3. V jakém rozsahu garantuje důchodový systém jedincům ochranu před inflací?
4. Jaké jsou demografické vyhlídky důchodového systému?

5. Jaká je aktuální finanční kondice účtů průběžných důchodových pilířů?
6. Motivuje současná úprava důchodového systému k setrvání v pracovní aktivitě po dosažení důchodového věku?

V níže uvedené tabulce byly jednotlivé výzkumné otázky přiřazeny k jednotlivým kritériím a jejich indikátorům.

Stanovený cíl	Kritérium jeho naplňování	Indikátor	Výzkumná otázka č.
Zabezpečení adekvátního příjmu ve stáří	<ul style="list-style-type: none"> ▪ míra solidarity vs. ekvivalence 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Giniho koeficient a index progresivity ▪ náhradový poměr – poměr důchodu k předdůchodovému příjmu ▪ způsob stanovení starobního důchodu – redukční hranice ▪ náhradní doby pojištění 	1
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ochrana proti chudobě 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ míra ohrožení příjmovou chudobou důchodců ▪ institut minimálního garantovaného důchodu 	2
Reálná kupní síla důchodců	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ochrana proti inflaci 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Indexace předdůchodových příjmů ▪ valorizace důchodových dávek 	3
Finanční udržitelnost důchodového systému	<ul style="list-style-type: none"> ▪ demografická situace 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ úhrnná plodnost ▪ naděje dožití při narození a ve věku 60 let ▪ předpokládaný vývoj podílu závislých osob 	4
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ důchodový systém není deficitní 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ saldo důchodového systému (rozdíl mezi příjmy a výdaji) ▪ dlouhodobý výhled důchodových účtů ▪ nákladovost důchodového systému v % HDP ▪ počet poplatníků na jednoho důchodce 	5
Mikroekonomická efektivita	<ul style="list-style-type: none"> ▪ důchodový systém de/motivuje starší pracovníky k setrvání na trhu práce po dosažení důchodového věku 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ míra „sankce“ při odchodu do důchodu před dosažením důchodového věku ▪ míra „benefitů“ při odkládání věku odchodu do důchodu 	6

Zdroj: Chovancová, 2008, (upraveno)

3. Použité metody a zdroje dat

Pro účely práce jsem zvolil sekundární výzkumnou strategii, pro kterou jsem se rozhodl proto, že zpracovávám komparativní (srovnávací) studii. Práce se opírá o metody a techniky kvalitativního výzkumu a metodu **desk research**, která je založena na zpracování již existujících dat. Syrunek ji vymezuje jako „výzkum, kde jsou data zajišťována ze zdrojů, které mají původ ve způsobech uchovávání sociologických a sociálně psychologických informací“ (Syrunek, Komárková, Kašparová 2001: 24).

Neméně významnou metodou, která byla použita v této práci, je metoda **komparace**, která je také uváděna jako metoda **srovnávací analýzy**, jejíž vymezení lze nalézt např. u Munkové (2004: 35-36) nebo Fialy a Schuberta (2000: 44-45). Komparace je způsob myšlení spočívající ve vzájemném přiřazování jevů k sobě, uvažování o jejich podrobnostech a rozdílnostech. Cílem komparace několika objektů je nalézt a zjistit jejich shodné nebo rozdílné znaky. Srovnání tvoří nejdůležitější předpoklad možnosti zobecnění a je nutným článkem při vytváření úsudků metodou analogie (Zita 2008). „Komparační výzkumná strategie slouží v sociální politice ke zkoumání makroskopických jednotek“ (Žižlavský 2003: 126), které v mém případě tvoří uvedené státy. Výzkumný zájem se soustřeďuje na jevy, jednotlivé vlastnosti státu, jako např. důchodový systém nebo vlastnosti sociálního státu (Ibid: 126 – 127). „Komparativní metoda je nahlížena jako metoda objevování empirických vztahů mezi proměnnými a může být užita k izolaci proměnných, za účelem odkrytí příčiny nebo příčin studovaného jevu“ (Lijphart 1971 in Žižlavský 2003: 127).

Srovnávací analýza bude provedena na základě bloku stanovených kritérií (kvalita života důchodců, sociální solidarita, ekvivalence a finanční udržitelnost důchodového systému)

Při zkoumání rozdílných a shodných prvků penzijních systémů sledovaných zemí byly využity materiály publikované Správou sociálního zabezpečení Spojených států (Social Security Administration), Českou správou sociálního zabezpečení (ČSSZ), Organizací pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) a dále také materiály vydávané Světovou bankou (World Bank). Základním problémem srovnávací analýzy je výběr případů ke srovnání. Podle Potůčka (2008) „většina srovnávacích studií preferuje výběr co nejpodobnějších případů, ale Skocpol, Przeworski a Teune dávají přednost volbě co nejrozdílnějších případů.“

Pro účely práce byla použita **analýza dokumentů**, kterou vymezuje Hendl (1999:65). Výběr dokumentů byl proveden tak, aby měly dokumenty vysokou vypovídací hodnotu a aby poskytly relevantní informace. Tato práce byla vypracována za použití odborných publikací, zpráv z médií, výstupů z výzkumných projektů, formálních i neformálních dokumentů a databází státních či nestátních organizací, výročních zpráv, ale i elektronických informací dostupných z internetu.

Údaje potřebné pro zodpovězení daných cílů byly získány **sekundární analýzou a syntézou dat**, kterou vymezují např. Fiala a Schubert (2000: 45) a jejich následnou interpretací. Jak uvádí Kerlinger „*Pouhá analýza sama o sobě na otázky výzkumného šetření neodpovídá. Je ještě nezbytné provést následnou interpretaci. Interpretace přejímá výsledky analýzy, vyvozuje dílčí závěry v souvislosti se vztahy studovanými výzkumem a činí závěry o těchto vztazích*“ (Kerlinger 1972: 582).

Úskalí výzkumu

Jsem si vědom skutečnosti, že model, který jsem zvolil pro komparaci důchodových systémů, nemůže respektovat veškeré souvislosti a zákonitosti, ze kterých důchodové systémy vychází. Data pro prognózy a projekce čerpám z materiálů Organizace spojených národů, OECD atp. proto, aby byla zachována jednotná metodika sběru dat a jejich zpracování. Dále jsem si vědom toho, že tam kde bylo nutné použít data z národních statistik, může docházet k určitým disproporcím dat, v důsledku jejich získávání odlišnou metodikou. Vzhledem k době, kdy byla diplomová práce vytvořena a vzhledem k termínu jejího odevzdání se všude tam, kde se hovoří a roku letošním nebo kde není taxativně uvedeno jinak, se za tento rok považuje rok 2013.

4. Teoretická východiska

4.1 Teorie Welfare State

Základním teoretickým východiskem této práce je teorie *welfare state*. Tento termín bývá do češtiny nejčastěji překládán jako *sociální stát* nebo výstižněji jako *stát veřejných sociálních služeb* příp. jako *stát blahobytu* (Potůček et al. 2006: 251). Nejednoznačný význam má tento výraz i v samotné angličtině. Ve Spojených státech amerických „se autoři pojmu *welfare state* v duchu liberálních a konzervativních tradic poměrně úzkostlivě vyhýbají a obvykle používají spíše samotný pojem *welfare* ... ten vyjadřuje stav slušného žití zajišťovaného v případě sociální nouze formou pomoci ze strany státu (*public welfare*, tj. hrazené z daní) nebo společnosti (*private welfare*, tj. poskytované církevními a charitativními organizační)“ (Večeřa 1996: 23).

Sociální stát¹ je vymežován jako stát, v němž se v zákonech, ve vědomí lidí a v opatření sociální politiky prosazuje myšlenka, že sociální podmínky, v nichž lidé žijí, nejsou jen záležitostí jednotlivce a jeho rodiny, ale i záležitostí společnosti (Potůček 1995; Krebs et al. 2005; Arts a Gelissen 2002 in Potůček et al. 2006). Podle liberálně orientovaných autorů pak sociální stát „změkčuje rizika moderního života, realizuje opatření k zajištění bezpečnosti všech občanů, zvyšuje rovnost příležitostí a tím tlumí třídní konflikt a podporuje větší sociální spravedlnost“ (Arnoldová 2004: 10, Večeřa 1993: 48). Příkladem takového přístupu je Harold Wilensky, který definoval sociální stát takto: jedná se o „vládou chráněná minimální úroveň příjmu, výživy, zdraví, bydlení a vzdělání pro každého občana, zajišťovaná pro něho jako politické právo, ne jako dobročinná dávka“ (Wilensky 1965 in Večeřa 1996: 26).

S ohledem na zaměření této studie je vhodné sociální stát vymežovat v užším smyslu, tedy jako stát, který zajišťuje své občany proti rizikům, která mají původ v nemoci, invaliditě, úrazu, nezaměstnanosti a ve stáří (Gregorová 1998; Spieker 1996; Keller 2005; Wilensky 2002; Castles 1998). Takový sociální stát se výrazně angažuje v řešení sociálních problémů občanů a v sociální oblasti má významné, často monopolní postavení. Charakteristickým rysem je rozsáhlý a jednotný systém sociálního zabezpečení a vysoká míra redistribuce příjmů a bohatství ve společnosti (Krebs et al. 2005).

¹ Odlišnou interpretaci pojmu *welfare state* nepovažuji za zásadní zdroj nepochopení a proto bude z rýze úsporných důvodů v následujícím textu použito výhradně termínu *sociální stát*.

V souvislosti se zvoleným vymezením sociálního státu, považuji za důležité zařadit do této práce Esping-Andersenovu typologii sociálního státu, aby bylo možné lépe pochopit hodnotové principy, na kterých jsou jednotlivé důchodové systémy vystavěny. Základním kritériem této typologie je různé uspořádání vztahů mezi státem, trhem a rodinou. Esping-Andersen rozlišuje tři režimy sociálního státu:

1. Pro *Liberální režim* je charakteristické skromné sociální pojištění, skromné univerzální transfery a majetkově testované dávky. Hlavní roli v tomto režimu sociálního státu hraje trh. Stát stimuluje občany a zaměstnavatele v účasti na soukromých schématech sociálního pojištění. Činí tak především prostřednictvím daňových úlev a aktivními dotacemi soukromého sociálního pojištění.
2. *Korporativistický režim* nevychází z liberální posedlosti trhem a jeho efektivitou. Je kladen důraz na zachování statusových rozdílů mezi jednotlivými profesemi. Pro tento režim sociálního státu jsou typické štědré sociální programy, které je ale nutné dotovat vysokými odvody ze mzdy. Stát je připraven nahradit trh coby poskytovatele sociálního zabezpečení. Důraz je kladen na sociální pojištění garantované státem, soukromé pojištění a zaměstnanecké příspěvky hrají marginální roli.
3. *Sociálně demokratický režim* vědomě potlačuje dualismus mezi státem a trhem i mezi jednotlivými třídami ve společnosti a směřuje k sociální rovnosti v co nejvyšším standardu. Všichni jsou zahrnuti do jednoho univerzálního systému pojištění, ale dávky jsou odstupňovány podle obvyklých výdělků. V penzijním systému dominuje stát, role soukromých a kolektivních fondů zůstává omezená, přestože v posledních letech jejich význam roste.

Esping-Andersen se na základě široké řady ukazatelů pokusil zařadit jednotlivé státy do výše uvedených režimů. USA, Kanada nebo Austrálie jsou typickými představiteli liberálního režimu, skandinávské státy mají nejbližší k režimu sociálně demokratickému a státy kontinentální Evropy jako Německo, Rakousko nebo Francie jsou zástupci korporativistického režimu. Je třeba připomenout, že se jedná o ideální typy, které ve skutečnosti obsahují prvky z ostatních režimů. Postupem času dochází k určité konvergenci režimů, kdy se původně značně rozdílné systémy postupně sblíží (Esping-Andersen 1990, Večeřa 1996, Munková 2004, Castles 1998, Moran, Rein a Goodin 2006, Pierson 1996 in Leibhard a Mau 2008).

4.2 Teorie veřejných financí

Dalším teoretickým východiskem této práce je teorie veřejných financí (neboli fiskální teorie). Předmětem studia této teorie jsou specifické finanční vztahy, které se odehrávají jak uvnitř veřejné rozpočtové soustavy, tak i vztahy mezi veřejnou správou a ostatními subjekty (Hamerníková a Kubátová 2004). Podle Ochrany je „*předmětem zkoumání teorie veřejných financí mechanismus fungování veřejných financí, které se jako podsystem finančních věd zabývají analýzou mechanismu získávání veřejných prostředků, způsoby jejich alokace a redistribuce a s tím související analýzou toků v soustavě veřejných rozpočtů*“ (Hamerníková a Maaytová et al. 2010: 21).

Mezi základní prvky veřejných financí lze zařadit veřejné výdaje, veřejné příjmy a zejména daně.

Hlavní funkcí veřejných příjmů je zabezpečit potřebné množství finančních prostředků na financování veřejných výdajů (Hamerníková a Kubátová 2004, Peková 2008). Rozhodující objem veřejných příjmů tvoří daně, resp. ostatní příjmy daňového charakteru, mezi které můžeme zařadit především pojistné na sociální pojištění (Peková 2008: 296, Hamerníková a Maaytová et al. 2010).

Veřejné výdaje představují vztahy rozdělování a užití veřejných rozpočtů a mimorozpočtových fondů v rozpočtové soustavě (Peková 2008, Pilný 2007). Lze na ně také nahlížet jako na „*tok finančních prostředků, které jsou v rámci veřejné rozpočtové soustavy alokovány na realizaci fiskálních funkcí státu na principu nenávratnosti a neekvivalence*“ (Hamerníková a Maaytová et al. 2010: 74). Podstatnou část veřejných výdajů představují sociální výdaje. Součástí sociálních výdajů jsou:

- veřejné výdaje na sociální zabezpečení (zahrnují výdaje na zdravotní péči, starobní a důchody, rodinné dávky, podporu v nezaměstnanosti atp.)
- další veřejné výdaje (vzdělání, podpora spoření)
- daňové výdaje (slevy na daních v rámci státní podpory penzí).

(Vostatek 1996: 48, Maaytová 2011, Kingson a Berkowitz 1993:13).

Sociální zabezpečení²

Postavení sociálního zabezpečení v rámci teorie veřejných financí je dáno dvěma důležitými skutečnostmi:

- sociální zabezpečení je jedním z významných veřejných výdajových programů
- velká část sociálního zabezpečení se uskutečňuje jako sociální pojištění.

Řada autorů jako Vostatek (1996), Tomeš (2010) nebo Barr a Diamond (2008) upozorňují na ne zcela shodný obsah termínu sociálního zabezpečení a jeho ekvivalentů v cizích jazycích. Barr a Diamond uvádějí, že sociální zabezpečení může v různých zemích nabývat různých podob. V USA se sociální zabezpečení vztahuje pouze na vládou vyplácené starobní a invalidní penze, ve Velké Británii se jedná o veškeré vládou vyplácené dávky a konečně v kontinentální Evropě jde o veškeré peněžité dávky a zdravotní péči (Barr a Diamond 2008).

Termín sociálního zabezpečení patří k těm pojmům, které jsou obecně mluvě poměrně srozumitelné, ale v okamžiku, kdy chceme podat jeho odbornou a vyčerpávající definici, dostáváme se do značných potíží (Gregorová 1998: 47).

Širší vymezení sociálního zabezpečení nabízí Bělina nebo Potůček. Bělina chápe sociální zabezpečení jako „*soubor institucí, zařízení a opatření, jejichž prostřednictvím a pomocí se uskutečňuje předcházení, zmírňování a odstraňování následků sociálních událostí občanů*“ (Bělina 1989 in Krebs et al. 2005). Obdobnou definici nabízí Potůček, podle kterého sociální zabezpečení představuje „*soubor právních, finančních a organizačních nástrojů a opatření, jejichž cílem je kompenzovat nepříznivé finanční a sociální důsledky různých životních okolností a událostí, ohrožujících uznaná sociální práva, nebo takovým životním situacím předcházet*“ (Potůček 1995: 69).

Podrobnější definici uvádí Maaytová, která sociálního zabezpečení vymezuje jako nástroj k zajištění určitých příjmů v případě existence sociálních rizik, která mohou působit na jedince ve společnosti tak, že je z části, případně zcela zbaven příjmů (Maaytová 2011). Mezi nejběžnější sociální rizika, označovaná také jako sociální události, lze zařadit stáří, nemoc, úraz, nezaměstnanost, ztrátu živitele, změnu pracovní schopnosti (invalidita), riziko většího počtu dětí (Maaytová 2011, Krebs et al. 2005: 157, Hamerníková a Kubátová 2004: 216, Potůček 1995: 70).

² Podle Tomeše by bylo v evropském měřítku vhodnější vymezovat sociální zabezpečení spíše jako sociální bezpečnost. *Zabezpečení* je úsilí směřující k určitému stavu (zabezpečování) a *bezpečnost* je pak

Metody sociálního zabezpečení

V sociálním zabezpečení se v současnosti využívá šest základních finančních metod zabezpečení se proti sociálním rizikům. Patří mezi ně:

- soukromé spoření³ - je klasickou metodou soukromého zabezpečení a lze jí využít jen k pokrytí rizika stáří. Je založeno na systému *provident funds*, do kterých platí zaměstnanci i zaměstnavatelé pravidelné příspěvky. Tato metoda je uplatňována v asi 20 zemích a mezi typické představitele patří Malajsie, Singapur a Chile.
- soukromé pojištění - je uplatňováno jako nadstavba nad základní systém sociálního zabezpečení. Jedná se o typický tržní produkt, který respektuje pravidlo ekvivalence (výše dávek je přímo úměrná uhrazenému pojistnému).
- podnikové zaopatření – firma poskytuje svým zaměstnancům dávky sociálního zabezpečení ze svých prostředků. Poskytované dávky jsou jak peněžité (nemocenská, mateřská, podnikové důchody atd.), tak věcné (zdravotní péče).
- sociální pojištění – ve většině zemí tvoří základ systému sociálního zabezpečení. Účast na sociálním pojištění je ze zákona povinná. Většinou je financováno příspěvky placenými zaměstnanci i zaměstnavateli. Je založeno na principu solidarity, všeobecnosti a univerzálnosti.
- státní zaopatření – je financováno ze státního rozpočtu, slouží jako alternativa k sociálnímu pojištění. Státní zaopatření se často ztotožňuje se systémem univerzálních dávek např. zdravotní péče, přídavky na děti, ale vyloučeny nejsou ani peníze (mohou být poskytovány v jednotné výši pro všechny obyvatele).
- sociální pomoc – je charakterizována poskytováním dávek za podmínky sociální potřeby, jejíž příčiny vzniku se v zásadě nezkoumají. Nárok na dávku je podmíněn výší příjmu jednotlivce či rodiny (definována je minimální hranice), některé varianty zkoumají i majetkové poměry žadatele (Vostatek 1996: 50-69, Peková 2008: 257-259).

jeho výsledným stavem (Tomeš 2010: 32). Přes výše uvedené bude v dalším textu použito výhradně termínu sociální zabezpečení.

4.3 Teorie trh, stát a občanský sektor⁴

Třetím zásadním teoretickým východiskem této práce je teorie trhu, státu a občanského sektoru. Role vyjmenovaných regulátorů společnosti, je nutné ve vztahu k zaměření této práce chápat následovně. V každé vyspělé zemi stát ustanovuje právní rámec důchodového systému. Stát vytváří ve většině zemí⁵ základní, všeobecně povinný, průběžně financovaný systém důchodového pojištění, jehož solventnost a fungování jsou státem garantovány. Činnost trhu v důchodovém zabezpečení lze shrnout pod pojem soukromé penze. Občanský (neziskový) sektor v podobě nevládních aktérů, mezi které můžeme zařadit odbory, zaměstnavatelské federace, asociace důchodců a Asociace malých a středních podniků a živnostníků, nalezne uplatnění jako spolutvůrce penzijní legislativy.

Primární pozornost bude soustředěna na roli státu a trhu, jež jsou z hlediska této studie klíčové. Podle Esping-Andersena (1990:79) „*není ani stát, ani trh předurčen jako poskytovatel sociálního zabezpečení s tím, že ve všech vyspělých zemích lze nalézt nějakou kombinaci soukromého a veřejného (státního) důchodového zabezpečení.*“ Jak uvádí Potůček, moderní společnosti fungují na principu trh i stát a je jen otázkou hospodářské a sociální politiky daného státu, v jaké míře a jaké kombinaci se tyto regulátory uplatní v řešení dané problematiky (Potůček 1995: 75).

Rozhodující roli v důchodových systémech zaujímá stát. Jeho účast v důchodových systémech je v moderní době považována za nezbytnou, nezastupitelnou a v jistém slova smyslu za nejvýznamnější (srov. Krebs et al. 2005: 86). Stát je tím, kdo vymezuje právní rámec působnosti pro ostatní subjekty a kdo určuje „pravidla hry“ (Krebs et al. 2005: 70, Müller 2001).

³ Začlenění soukromého spoření a pojištění do problematiky sociálního zabezpečení je v zásadě omezeno na rozsah daný státními zásahy v této oblasti – daňovými výdaji, případně též existencí povinného pojištění atp. (Vostatek 1996 :50).

⁴ Úloha vyjmenovaných regulátorů společnosti v důchodových systémech není v české odborné literatuře explicitně vymezena. Krebs (2005) vymezuje roli státu v nejobecnější rovině sociální politiky, autoři jako Potůček (1995) nebo Gregorová a Galvas (2005) vymezují jeho roli v rovině sociálního zabezpečení. Vzhledem k tomu, že důchodové pojištění tvoří významnou součást sociálního zabezpečení resp. sociální politiky, je možné uvedené teorie zobecnit i na důchodové systémy.

⁵ V některých státech není systém důchodového pojištění zaveden nebo byl v minulosti zrušen (privatizován) viz systém v Chile. Podrobněji k chilskému penzijnímu systému např. Vostatek 1996: 51-54; Klvačová, Malý, Mráček, Dostálová 2008: 226-235.

Stát se podle Gregorové a Krebse v důchodových systémech v podstatě angažuje dvěma zásadními způsoby:

- jako konceptor a iniciátor, tedy ten, kdo vytváří právní rámec pro důchodový systém, určuje základní pravidla pro působení jiných subjektů a dbá na jejich dodržování. Stát však nezasahuje do organizování ani dopůsobení těchto subjektů.
- jako přímý vykonavatel, realizátor a garant, tj. jako ten, kdo prostřednictvím speciálně vytvořených institucí poskytuje konkrétní dávky. Garance státu se vztahuje na záruku fungování systému a na záruku plnění z důchodového systému. (Krebs et al. 2005: 71, Gregorová a Galvas 2005: 28; zobecněno).

Důležitým aktérem v důchodovém zabezpečení je bezesporu i trh. Jeho význam v důchodovém systému neustále stoupá a v souvislosti s uskutečněnými resp. probíhajícími důchodovými reformami v řadě států lze očekávat, že ještě poroste (OECD 2012: 100).

Vzrůstající úloha trhu jako poskytovatele penzí je způsobena jednak rostoucím tlakem na omezování narůstajících veřejných výdajů na penze, ale také obavou o budoucí adekvátnost příjmů v důchodu (Barr 2004 in Queisser et al. 2007).

Roli trhu v důchodovém systému lze shrnout pod pojem soukromé penze. Soukromé penze představují nadstavbu nad základní (státní) systém důchodového pojištění a mohou existovat „vedle“ nebo „nad rámec“ základního systému. Vznikají ze soukromé iniciativy buď kolektivní (podnikové penzijní plány) nebo individuální (např. penzijní připojištění) a mohou být jak povinné, tak dobrovolné (OECD 2008: 31, Gregorová 1998: 58).

4.4 Kriteriaální ukotvení komparace důchodových systémů

Zamýšlené srovnání důchodových systémů potřebuje kriteriaální ukotvení k jednotlivým výzkumným otázkám, proto budou v následujícím textu v obecné rovině vymezena základní kriteria (upraveno), podle kterých budou hodnocena důchodová schémata zkoumaných států.

4.4.1 Kvalita života důchodců a adekvátní příjem v důchodu

Kvalita života je multidimenzionálním jevem a je ovlivňována řadou faktorů, mezi něž patří: zdraví, životní styl, sociální prostředí, hmotné zabezpečení, pracovní aktivita, zdravotní péče, sociální péče, bydlení, vzdělávání, etické principy uplatňované ve společnosti atp.

Není smyslem této práce zabývat se všemi výše uvedenými faktory a uvedený jev bude zkoumán „pouze“ z hlediska adekvátnosti příjmů, tj. skutečnosti, jestli je důchodový systém zajistit adekvátní příjem ve stáří.

Adekvátní příjem v důchodu (ve stáří)

Podle mnoha pramenů je primárním cílem každého důchodového systému poskytovat adekvátní penze, které příjemcům i po odchodu do důchodu zajistí slušnou životní úroveň a ekonomickou nezávislost. (MERCER, 2012: 11; European Commission, 2012a :4; OECD, 2013: 61; European Commission, 2012b:12; Barr 2010).

Definování adekvátnosti penzí je podle OECD (2013: 60) přinejmenším obtížné. Základním problémem vymezení adekvátní (přiměřené) výše penze je neexistující jednotná definice toho, co lze považovat za adekvátní úroveň poskytovaných důchodových dávek.

OECD (2013: 61) nabízí 3 stupně definice adekvátního příjmu:

- Úzká definice považuje příjem za přiměřený, jestliže dosahuje alespoň minimální úroveň prostředků potřebných pro zajištění základních životních potřeb.
- Širší definice vymezuje příjem jako adekvátní, jestliže je dostatečný k pokrytí peněžních a nepeněžních potřeb.
- Nejobecnější definice, která je nejbližší pohledu jednotlivce, pokládá příjem za adekvátní, pokud nahrazuje příjmy pracovníka v takové výši, aby mu i v důchodu umožnila zachovat slušnou životní úroveň.

Podle *Bílé knihy* Evropské komise je za adekvátní považován takový příjem, který „umožní starším osobám zachování slušné životní úrovně a ekonomické soběstačnosti“ (European Commission, 2012a: 4).

Podle široce respektované a nejčastěji uváděné definice je adekvátnost penzí posuzována podle jejich schopnosti předcházet chudobě a podle toho do jaké míry nahrazují příjem dosahovaný před odchodem do důchodu (European Commission, 2010: 1; European Commission, 2012b: 13; Holzmann, Hinz a Gersdorff, 2005: 55; Holzmann a Guven, 2009: 38; Krebs, 2005: 196).

Na adekvátnost nelze ovšem nahlížet pouze z hlediska finanční přiměřenosti, ale je nutné vzít v úvahu i její nefinanční rozměr vztahující se k sociálním potřebám jedince. V posuzování adekvátnosti sehrává významnou roli řada dalších faktorů, mezi které lze zahrnout dostupnost a kvalitu veřejně poskytovaných služeb, tj. zdravotní péče nebo dlouhodobé domácí péče (long-term home care) a nelze opomenout i existenci vlastního bydlení (OECD, 2013: 61).

Podle Holzmann a Guvena „je zejména přístup ke zdravotní péči kriticky důležitou otázkou přiměřenosti důchodů, protože (v nepřítomnosti dostupné zdravotní péče) je mnoho penzistů nuceno vynaložit hlavní podíl svých příjmu za zdravotní péči. Přiměřenost důchodových dávek je vážně narušena dodatečnými náklady za návštěvy u lékaře a za léky nebo za poskytování sociálních služeb (Holzmann a Guven, 2009: 34).

4.4.2 Sociální solidarita

Sociální solidarita „představuje neodmyslitelný myšlenkový atribut sociální politiky a tak jak je v moderní době chápána tj. nejen jako vzájemné porozumění a pomoc, ale i jako vzájemná odpovědnost, je považována za významnou hybnou sílu, nejen materiálního ale i mravního a duchovního vývoje lidstva a za předpoklad pokroku“ (Krebs *et al.*, 2007: 33-34).

Sociální solidarita je dalším hodnotovým východiskem Sociální doktríny ČR, kde je vymezována jako „jeden ze základních způsobů vytváření rovnosti v důstojnosti, svobodě a právech je uplatnění přirozené lidské solidarity a z ní se odvíjející občanské sounáležitosti s těmi skupinami, jež jsou tak či onak sociálně hendikepovány podmínkami svého života a jsou proto ohroženy sociálním poklesem, chudobou,

případně i sociálním vyloučením. Proto stát i občanská společnost usilují o vytvoření důstojných podmínek života pro důchodce, rodiny s dětmi, nemocné a zdravotně postižené, nezaměstnané, osoby neznalé jazyka a neadaptované na převládající kulturu a způsob života, jakož i jinak hendikepované menšiny nebo marginální skupiny, a to v rozsahu, který je většinou občanů vnímán jako přiměřený. Zabezpečení důstojného života rodinám s dětmi znamená dosažení takových ekonomických a sociálních podmínek, za kterých mít a vychovávat děti nepřináší hrozbu chudoby, ale které naopak umožňují harmonický rozvoj rodiny.“

Podle Gregorové se sociální solidarita „vztahuje ke způsobu tvorby prostředků potřebných pro realizaci dávek poskytovaných z důchodového systému i ke způsobu jejich vydávání. Zdroje důchodového systému jsou tvořeny z plateb vázaných k ekonomicky aktivnímu obyvatelstvu, avšak využívány jsou i pro sociální zajištění těch, kteří je v konkrétním časovém okamžiku nevytvořili“ (Gregorová, 1998: 76-77).

Podle Glazera (2000) není solidarita v USA příliš známým pojmem. Americkou společností jsou pozitivně vnímány především hodnoty jako svoboda a rovnost (příležitosti). Jedním z možných vysvětlení této skutečnosti je přítomnost početné rasové menšiny, která byla v minulosti držena v otroctví a čelila předsudkům a diskriminaci. Glazer dále poukazuje na fakt, že americká populace nikdy neprošla zkušenostmi typu devastace úspor a majetku způsobené dvěma světovými válkami, které vytvořil pevný základ pro řadu solidárních opatření. Nutně to ovšem neznamená, že by v penzijním systému USA nebyly zastoupeny žádné solidární prvky, i když je třeba poznamenat, že průběžný důchodový systém nehraje v poskytování příjmu ve stáří ve Spojených státech tak významnou roli jako je tomu v Evropě (Clark, Munnell a Orszag, 2006: 144).

Solidarita může mít různé formy, způsoby realizace, různou míru, různé projevy a důsledky.

Z vertikálního hlediska se jedná o solidaritu:

- mezinárodní (aktivity nadnárodních organizací jako je třeba WHO, ILO, WB),
- celospolečenskou (je organizovaná a naplňovaná státem),
- organizovanou a naplňovanou v rámci užších sociálních skupin (solidarita obcí, firem, spolků, církví, charit),
- jednotlivců, rodin, domácností.

Z **horizontálního** hlediska jde o solidaritu:

- mezigenerační,
- zdravých s nemocnými,
- zaměstnaných s nezaměstnanými,
- bezdětných s rodinami s dětmi. (Krebs, 2010: 6)

Krebs dále člení solidaritu na dobrovolnou (některými autory je také označována jako skutečná) a solidaritu nedobrovolnou (vynucenou).

***Dobrovolná** solidarita je základem všech dobročinných a charitativních aktivit. Je oceňována všemi, neboť je přirozené, že se člověk některých svých profitů sám o sobě vzdá ve prospěch někoho jiného, ať už motivem jsou pokrevní vazby, náklonnost, milosrdenství, soucit či prostý fakt, že okolí od něj takový počín očekává. Dobrovolná solidarita je pro sociální systémy významná mimo jiné i proto, že nevytváří tak silný tlak na redistribuce. Jejím problémem ale je, že jen s její pomocí nelze v současné době zajistit ani fungování systému sociálního zabezpečení natož fungování sociálního systému jako celku. (Ibid: 7)*

*Pokud jde o **nedobrovolnou** solidaritu, máme jí na mysli především tu, která je vynucena státem především daněmi a v určité míře i povinnými veřejnými pojištěními, neboť tato jsou garantována státem a z této garance plyne státu povinnost zaručit i solventnost příslušných pojistných fondů. Rozsáhlé sociální jistění obyvatelstva státem vyžaduje i vysokou míru přerozdělování. Při jejím stanovení, ale musí mít stát na paměti jistou protikladnost mezi výkonností a rovností a dbát o to, aby vysoká míra redistribucí neměla brzdný účinek na ekonomiku a aby nevedla i útlumu aktivity jedinců a jejich odpovědnosti za vlastní životní podmínky. (Ibid.)*

4.4.3 Ekvivalence

Podle Krebse pojem ekvivalence znamená „rovnocennost, něco co má stejnou platnost nebo hodnotu. V sociální politice je princip ekvivalence často aplikován zejména v pojistných systémech a je zde interpretován spíše jako princip zásluhovosti, či výkonnosti“ (Krebs, 2010: 2).

„Princip ekvivalence je založen na zásluhovosti dávek sociálního zabezpečení. Zásada zásluhovosti v konstrukci plnění z důchodového systému znamená, že poskytování dávek je vázáno na splnění stanovených podmínek v minulosti, které

oprávněný subjekt zná předem a jejichž plnění je v jeho dispozici“ (Gregorová, 1998: 81). Oprávněný subjekt se musí po stanovenou dobu podílet na tvorbě zdrojů důchodového systému (hradit pojistné), nebo může být poskytování dávky vázáno na to, že se oprávněný subjekt v minulém období nacházel v určité sociální situaci nebo vykonával nějakou stanovenou činnost, aniž by byla vyžadována finanční účast (Ibid).

Ačkoliv se může zdát, že princip ekvivalence je v protikladu k uspořádání sociálních systémů, jejichž nejtypičtějším rysem je naopak redistribuce a princip solidarity, má zde princip ekvivalence poměrně velice široké použití. Ekvivalence je např. podmínkou celkové rovnováhy každého systému pojištění a jakási jeho řekněme makroekonomická ekvivalence zabezpečuje jeho fungování a kontinuitu i jeho úspěšnost u klientů z hlediska zhodnocování jimi vložených prostředků. To platí samozřejmě pro soukromá, ale i pro veřejná pojištění (a nic na tom nemění fakt, že případné schodky veřejných pojištění jsou vyrovnávány ze státních rozpočtů), neboť požadavek ekvivalence stojí velice kategoricky a je nezbytné mu dostát. Princip ekvivalence se v pojištění uplatňuje i jako nástroj sloužící k dosahování rovnováhy mezi výší pojistného a očekávaným rizikem (škodou), které jím lze kompenzovat, ať již jde ekvivalenci mezi jednotlivým rizikem a výší jemu adekvátního pojistného (Krebs in Holub et al., 2010: 47).

Zcela jinou koncepci principu zásluhovosti nabízí Patta (2009: 5), podle kterého nesmí být zásluhovost v průběžně financovaném důchodovém systému „založena na falešné zásluhovosti, na kdysi dávno vydělaných, zdaněných a následně na důchody našich rodičů vydaných penězích. Stručně řečeno na virtuálních penězích, které již dávno neexistují! Peněz, ze kterých právě z prostého důvodu neexistence, nelze realizovat ani jednu korunu na výplaty důchodů v průběžně financovaném důchodovém systému.“

Skutečná zásluhovost vychází ze tří kritérií, které definují kdo, jakým způsobem a v jaké míře se podílel na výchově nové generace, která jediná financuje starobní důchody ve státě garantovaném a průběžně financovaném důchodovém systému prostřednictvím odvodu sociálního pojištění.

Kdo financuje výchovu nové generace? Jsou to všichni ekonomicky aktivní občané bez ohledu na rodinný stav a počet dětí.

Jak je financována výchova dětí? Pracující rodiče financováním výchovy dětí v rodině a dále platbou odvodů přerozdělovaných státem. Bezdětní se podílí také na spolufinancování výchovy dětí těch druhých, prostřednictvím odvodů daní a jejich přerozdělováním.

Podíl pracujících rodičů na výchově dětí, posuzujeme-li jen finanční náklady, se dá vyčíslit na 83 %. Podíl bezdětných na výchově dětí těch druhých zahrnuje zbývající část nákladů, tj. 17 %. (Patta, 2010).

Na stejném principu zásluhovosti je založen model C&C (Child & Contribution) PAYG, tj. systém, který vychází z principu fungování průběžného systému a rovnoprávnosti zohlednění finančního vkladu a výchovy nové generace. Cílem modelu C&C PAYG je „snížení diskriminace rodičů v důchodovém systému, kdy děti rodičů musí plně financovat nejen důchody svých rodičů, ale i jejich bezdětných vrstevníků“ (Rusý, Zborník, Fiala, 2012: 5). Model C&C chce zachovat současný tzv. průběžný systém, ale navrhuje upravit odvody do systému i výměru důchodu podle počtu aktuálně vychovávaných dětí a délky jejich výchovy (Ibid: 3). Podle Holuba je možnost snížení pojistné sazby pro rodiny s dětmi jednou z teoretických alternativ, jak zohlednit existenci dítěte v systémech sociálního pojištění a tím podpořit rodinu.

Problém C&C PAYG modelu spatřuje Holub ve skutečnosti, že „uvedený koncept má i svůj etický rozměr. Jednak mohou nastat případy, kdy lidé děti nemají. Pokud je mít ani sami nechtějí, je to jejich svobodné rozhodnutí, při kterém zároveň berou na vědomí, že přijdou o výhody, které by měli ze snížené sazby pojistného od svých případných dětí. Složitější situace však může nastat v případě, kdy lidé dítě chtějí, ale z různých (převážně zdravotních) důvodů jej mít nemohou“ (Holub et al., 2010: 28-29).

4.4.4 Finanční udržitelnost důchodového systému

Udržitelnost důchodového systému je často zmiňovaným problémem především v souvislosti se současným a do budoucna očekávaným nepříznivým demografickým vývojem. Tento problém má největší dopad na průběžně financovaný systém PAYG. V důsledku změn poměrů na straně přispěvatelů a poživatelů důchodových dávek dochází ke změnám ve finanční rovnováze systému, čímž se PAYG systém dostává do deficitu.

Podle Bílé Knihy Evropské komise se „*udržitelnost a přiměřenost důchodových systémů se odvíjí od podílu, v jakém vycházejí z důchodových příspěvků, daní a spoření*

zaměstnaných osob. Struktura financování, náležitosti pro vznik nároku a podmínky na trhu práce musejí být nastaveny tak, aby bylo možné dosáhnout rovnováhy mezi příspěvky a nároky a mezi počtem aktivně zaměstnaných přispěvovatelů a počtem osob požívajících důchod“ (European Commission, 2012a: 2). Pokud ženy a muži, jelikož žijí déle, nezůstanou déle v pracovním procesu a nezvýší-li se jejich důchodové úspory, nelze zaručit přiměřenost důchodů, neboť požadované navýšení výdajů by se stalo neudržitelným (Ibid. 3-4).

Udržitelnost důchodových systémů představuje hlavní aspekt finanční výzvy související s demografickým přechodem. Tvůrci politik musí zajistit dlouhodobou fiskální udržitelnost tváří v tvář velkým demografickým změnám a to i v době ekonomické nejistoty. Závažnost problému závisí na tom, jak jsou národní ekonomiky a celkově i společnost schopny reagovat a přizpůsobovat se těmto měnícím se demografickým podmínkám a zda jsou tyto problémy řešeny včas (*European Commission, 2012c: 61*).

Podle Krebse (2005: 196-197) je pro zajištění finanční udržitelnosti penzijních systémů nezbytné, aby státy zvolily mnohostrannou strategii (včetně vhodné kombinace politik) která povede:

- k dosažení vysoké zaměstnanosti,
- k vytváření účinných podnětů pro zapojení starších pracovníků, aby setrvali déle na trhu práce a nebyli podněcováni k předčasnému odchodu do důchodu,
- k záruce, že podmínky penzijních systémů a jejich reformy zachovají správnou rovnováhu mezi ekonomicky aktivně činnou populací a důchodci (na první skupinu nenaloží nadměrné příspěvkové břemeno a té druhé zachovají přiměřené důchody),
- k zachování udržitelnosti veřejných financí, včetně nezbytného snižování jejich deficitu.

4.5 Definování základních pojmů

4.5.1 Penzijní modely

Základní penzijní model představuje Bismarckův pojišťovací model v Německu, který vznikl v 19. století a je označován jako klasický pojistný systém. Výše důchodu poskytovaná z tohoto systému je přímo závislá na zaplaceném pojistném. Anglosaský model z roku 1942 je založený na existenčním minimu a fixních dávkách, který se vyznačuje větší restrikcí dávek; liberální model USA představuje systém, který

poskytuje dávky, blízké úrovni životního minima. Skandinávský typ je založen na zákonem definovaných nárocích všech občanů na určitý rozsah důchodového zabezpečení s možností dobrovolného zaměstnaneckého pojištění, řízeného odbory (Dobešová 2006, Krebs et al. 2005: 182).

4.5.2 Způsoby financování důchodů

Průběžný systém (PAYG – pay-as-you-go) je financován z prostředků ekonomicky aktivních lidí, které jsou ihned přerozdělovány ve prospěch současných důchodců. Zahrnuje ochranu všech jednotlivců, snižuje administrativní náklady, snižuje rizika ztráty prostředků nebo jejich hodnoty, ale současně stimuluje nižší odpovědnost jednotlivce. Systém je závislý na demografickém vývoji, na politickém vývoji a ovlivnitelnosti politiky věkovým spektrem voličů.

Druhou variantou financování důchodů je tzv. fondový nebo kapitalizovaný způsob (FF – fully funded). V tomto systému je zodpovědnost za financování starobních důchodů přenesena na jednotlivce. Během své pracovní kariéry si lidé na svůj soukromý účet u některého z penzijních fondů ukládají určitou část mzdy. Po odchodu do důchodu se jim běžným matematicko-pojistným způsobem vypočte starobní důchod. Nevýhodou fondového systému je větší proměnlivost důchodů a jejich závislost na zvolené investiční strategii penzijního fondu. Fondové financování je také zranitelnější nečekanými a prudkými pohyby cenové hladiny (Dobešová 2006, Schneider 1997, Krebs et al. 2005, Barr a Diamond 2008).

4.5.3 Základní typy penzijních plánů

V zásadě můžeme rozlišovat tři základní systémy:

- Příspěvkově definované systémy (DC – defined contribution) neposkytují svým účastníkům takovou míru jistoty ohledně výše jejich budoucích penzí. Účastníci platí stanovenou příspěvkovou sazbu, ale výše jejich budoucích penzí závisí na velikosti odvedených příspěvků a na míře výnosu z investování těchto naspořených prostředků. Měsíční výše důchodu se v tomto případě vypočte jako podíl celkové výše naspořené částky a počtu let očekávané doby života ve věku odchodu do důchodu $\times 12$.
- Hypotetické příspěvkově definované systémy (NDC – notional defined contribution) jedná se o poněkud novější metodu, která se používá např. ve

Švédsku, Polsku, Itálii a Lotyšsku. Každý účastník má v rámci systému svůj (fiktivní) individuální účet, na který se mu připisují jím odvedené příspěvky a jejich zhodnocování v čase. Výše dávek důchodového pojištění je v tomto systému závislá na celkových úsporách na jedincově účtu a nepřímo závislá na průměrné očekávané délce života generace nastávajících důchodců. Úspory na účtech jednotlivců jsou ovšem pouze hypotetické, protože vybrané příspěvky jsou fakticky použity na výplatu současných důchodů a pouze „papírově“ jsou připisovány a zhodnocovány na individuálních účtech.

- Dávkově definované systémy (DB – defined benefit) garantují určitou výši penzijních dávek, většinou v závislosti na kombinaci faktorů jako počet let, po které jedinec odváděl příspěvky do systému, výše příjmů jedince za určité období a výše tzv. aktuálního parametru, jenž bývá stanoven zákonem. Konkrétní výše důchodů se pak stanovuje náročným výpočtem (Krebs, 2005: 181, Barr a Diamond 2008).

Výhody a nedostatky jednotlivých typů penzijních systému a způsobů jejich financování jsou zvedeny následující tabulce.

Tabulka 1: Srovnání PAYG vs. FF a DB vs. DC penzijních systémů

	Výhody	Nevýhody
PAYG	<ul style="list-style-type: none"> • Odolnost vůči cyklickému vývoji ekonomiky 	<ul style="list-style-type: none"> • Citlivost na demografický vývoj (porodnost a migrace) • Citlivost na rostoucí dobu dožití • Závislost na vývoji domácí ekonomiky • Riziko mezigenerační nespravedlnosti (PAYG DB) - riziko politického zneužití
FF	<ul style="list-style-type: none"> • Odolnost vůči demografii (porodnost a migrace) • Možnost mezinárodní diverzifikace • Mezigenerační spravedlnost (FDC) • Závislost na kvalitě institucionálního prostředí (1) 	<ul style="list-style-type: none"> • Citlivost na vývoj na finančních trzích • Vysoké administrativní náklady • Citlivost na rostoucí dobu dožití • Závislost na kvalitě institucionálního prostředí (1)
DB	<ul style="list-style-type: none"> • Umožňuje solidaritu uvnitř generace • Vyšší jistota ohledně výše dávky, pokud je systém udržitelný a imunní vůči politickým rizikům • Možnost motivace k pozdějšímu odchodu do důchodu 	<ul style="list-style-type: none"> • Riziko demotivace setrvání na trhu práce • Nejistá výše dávky v případě dlouhodobé neudržitelnosti systému a politických intervencí. • Riziko neklesá s růstem věku jedince • Nedokáže automaticky reagovat na růst doby dožití
DC	<ul style="list-style-type: none"> • Netrestá delší dobu setrvání na trhu práce • Ve vyšším věku nejistota ohledně výše dávky významně klesá • Automatická reakce na růst doby dožití 	<ul style="list-style-type: none"> • Riziko chudoby pro ohrožené skupiny • Méně jistá výše dávky na počátku pracovní kariéry

Zdroj: Závěrečná zpráva Výkonného týmu, 2005

Poznámka: (1) Muže být výhodou i nevýhodou pro FF systém. Institucionálním prostředím se rozumí regulace a dohled, politické intervence a efektivita fondu (administrativní náklady).

4.5.4 Modely důchodových systémů

V označení pilířů se dnes používá nejčastěji dvojí terminologie, a to tradiční evropské a od II. poloviny devadesátých let minulého století terminologie ovlivněné privatizačním scénářem Světové banky (Rudolfová a Samek, 2010: 18).

Světová banka na základě výzkumu demografických tendencí přišla v roce 1994 s tzv. tří pilířovým systémem (financování důchodového zabezpečení za účelem diverzifikace rizik).

- prvním pilířem rozumíme veřejnoprávní, státní systém důchodového pojištění s průběžným financováním,
- za druhý pilíř je považován fondový systém založený na povinnosti účastníků důchodového pojištění přispívat do vybraných fondů (vyžaduje komerční síť soukromé správy finančních prostředků, příp. mohou také fungovat i zaměstnanecká schémata),
- třetí pilíř představuje individuální aktivita a iniciativa občanů ve formě komerčního pojištění, investičního nebo kapitálového životního pojištění, různých forem spoření atd. (Dobešová 2006).

V roce 2005 doplnila Světová banka svůj tří-pilířový systém o další dva pilíře.

- tzv. nultý pilíř, který představuje základní resp. sociální důchod financovaný z veřejných zdrojů
- čtvrtý pilíř, který zahrnuje osobní úspory, vlastnictví nemovitosti a jiných aktiv, které mohou hrát důležitou úlohu při finanční podpoře jedince při odchodu do důchodu (Holzmann a Hinz 2005 in MERCER 2012: 9).

Tradiční evropský třípilířový model je založen především na rozhodujícím vlivu a váze prvních dvou pilířů. Kombinace těchto dvou pilířů (s tradičně vysokým pokrytím) založených na financování z příspěvků zaměstnanců a zaměstnavatelů doplňuje třetí pilíř.

- první pilíř je povinný, průběžně financovaný a dávkově definovaný
- druhý dávkově definovaný zaměstnanecký pilíř, který je spravovaný zaměstnavatelem,
- třetí pilíř je dobrovolný individuální v podobě rozmanitých tržních produktů důchodového životního pojištění sledující především posílení ekvivalence výsledného důchodového příjmu (Rudolfová a Samek 2010: 18).

V roce 1987 představila **Geneva association** svůj koncept založený na "čtyřpilířové" strategii. Termín čtvrtý pilíř vychází z faktu, že většina evropských zemí má důchodový systém koncipován na bázi tří pilířů. Čtyřpilířový systém podle Geneva association má následující podobu:

- Prvním pilířem je povinné, státem spravované důchodové pojištění, založené na Pay-As-You-Go principu.
- Druhý pilíř je dobrovolný (příp. povinný) založený na různých druzích financování (převážně fondově).
- Třetí pilíř tvoří individuální úspory (osobní úspory, osobní majetek a životní pojištění).
- Čtvrtý pilíř zahrnuje doplněním prvních tří pilířů z prostředků za práci v postdůchodové "produktivní" činnosti (zaměstnávání důchodců především na zkrácené úvazky) (International Association for the Study of Insurance Economics, "The Geneva Association" 2008).

Přístup OECD je založen na identifikování úlohy a cíle každé části důchodového systému a pohlíží na celkové důchodové systémy jako na systémy složené z vrstev (ne jako na systémy tvořené pilíři), které na sebe mohou i navazovat. Systémy mají obvykle dvě až tři vrstvy, přičemž základní jsou dvě povinné části – vrstvy – přerozdělovací a pojistná. Přerozdělovací vrstva důchodových příjmů je určena k tomu, aby zajistila, že důchodci obdrží dávku alespoň ve výši životního minima. Pojistná vrstva zajišťuje cílový životní standard důchodce ve srovnání se standardem, který měl, když pracoval. Dobrovolná schémata, ať už zaměstnanecká anebo individuální, formují třetí vrstvu. A teprve v rámci jednotlivých vrstev jsou schémata dále klasifikována podle jejich podoby – zda jsou veřejná anebo soukromá, zda jsou určena příspěvkově anebo dávkově.

Obecně OECD charakterizuje vrstvy důchodových schémat takto:

- První vrstva – univerzální pokrytí, přerozdělování příjmů, provozovatelem je veřejný sektor.
- Druhá vrstva – povinná, pojistný princip, provozovatelem je buďto soukromý anebo veřejný sektor.
- Třetí vrstva – dobrovolná, pojistný princip, provozovatelem je buďto soukromý anebo veřejný sektor.

Každá z vrstev ve své podstatě představuje různé druhy dávek, které dohromady vytvářejí příjem člověka v důchodu. Kladením vrstev k sobě vznikne finální důchodová dávka, kterou má jedinec k dispozici (OECD, 2005a: 22 in Schvarzová 2007).

Mezinárodní organizace práce (ILO) navrhuje tří-stupňový důchodový systém (three-tier pension system):

- první stupeň - minimální všeobecně dostupný základní důchod (v takové výši, aby poživitele zabezpečil nad hranici chudoby) jehož přiznání je podmíněné testem majetku žadatele, financování probíhá přímo z daní a výše důchodu je pravidelně valorizována,
- druhý stupeň – povinné průběžně financované veřejné sociální pojištění, které poskytuje rozumný náhradový poměr, výše důchodu je plně valorizována v závislosti na inflaci a výše dávky je omezena stanoveným stropem,
- třetí stupeň - fondový příspěvkově definovaný systém, nejspíše soukromě spravovaný, který doplňuje veřejné pojištění (OECD, 2005b: 29).

5. Srovnání důchodových systémů v ČR a USA

V této kapitole jsem se zaměřil na srovnání shodných a rozdílných prvků jednotlivých pilířů důchodových systémů uvedených států. Pro zamýšlené srovnání jsem zvolil třípilířový model Světové banky s tím omezením, že u druhého pilíře nebude ve zkoumaných státech vyžadována podmínka povinné účasti obyvatel v tomto pilíři.

5.1 Český důchodový systém

Český důchodový systém do konce roku 2012 tvořily podle terminologie ustálené v zemích EU „pouze“ dva pilíře – první a třetí. Druhý pilíř byl od 1.1.2013 nově zaveden zákonem o důchodovém spoření⁶.

Prvním pilířem je povinné základní, dávkově definované a průběžně financované důchodové pojištění. Je univerzální a zabezpečuje všechny ekonomicky aktivní osoby, právní úprava je jednotná pro všechny pojištěnce, neexistují speciální odvětvová schémata apod. Pouze v oblasti organizačního a administrativního zabezpečení platí určité odchylky pro tzv. silové resorty (např. vojáci, policisté, celníci, hasiči). Důchod ze základního důchodového pojištění pobírá více než 99 % obyvatel ve věku vyšším, než je věková hranice pro nárok na starobní důchod (MPSV, Důchodové pojištění [online], [cit. 14.4.2013]. Přístup z: <http://www.mpsv.cz/cs/3>).

Druhý pilíř tvoří dobrovolné fondové penzijního spoření (tzv. opt-out) v podobě vyvedení 3 % sociálního pojištění (z dnes odváděných 28 % na odvody za sociální pojištění), a to za podmínky dodatečné vlastní platby ve výši 2 %. Těchto (v součtu) pět procent bude odvedeno na individuální účty občanů ČR vedené u penzijních společností (MPSV, tisková zpráva 7.9.2012).

Za třetí pilíř důchodového systému je možno považovat dobrovolné, příspěvkově definované, kapitálově financované penzijní připojištění se státním příspěvkem. Součástí třetího pilíře jsou i produkty komerčních pojišťoven - zejména životního pojištění (MPSV, Důchodové pojištění, Přístup z: <http://www.mpsv.cz/cs/3> [online], [cit. 14.4.2013].).

⁶ Zákon č. 426/2011 Sb., o důchodovém spoření, v platném znění

5.2 Důchodový systém USA

V důchodovém systému USA jsou podle zvolené terminologie zastoupeny všechny tři pilíře.

První pilíř tvoří základní důchodový systém, který je průběžně financovaný. Základní sociální pojištění je jednotné a téměř všechny osoby pokrývá jeden zákon (Social Security Act). Z povinné účasti na sociálním pojištění je vyloučeno několik skupin osob: federální zaměstnanci, zaměstnanci státních a místních vlád a zaměstnanci drah (Vylítová, Holub et al. 2002: 50). Ještě více specifickou skupinu tvoří příslušníci silových rezortů: federální ozbrojené síly, FBI, CIA a policejní sbory jednotlivých států (Ibid. 77). „Přes všeobecně rozšířenou představu nízké váhy základního systému v oblasti zabezpečení Američanů ve stáří a jeho silně redistributivního charakteru, nahrazuje v průměru základní důchod poměrně slušnou část předchozích příjmů, a to přibližně 40%“ (Vylítová et al. 2001: 105).

Druhým pilířem v USA jsou zaměstnavatelské penzijní plány, které mají dlouhou historii. Moderní zaměstnavatelské plány vznikaly od 40. let minulého století. „*Firmy jsou daňově motivovány k založení penzijních plánů a zaměstnanci na druhé straně jsou motivováni k tomu, aby se jich účastnili*“ (Vylítová, Holub et al. 2002: 50). Podmínky pro zřízení zaměstnavatelských penzijních plánů, pravidla jejich fungování a minimální standardy upravuje od roku 1974 zákon Employee Retirement Income Security Act (ERISA). Tento předpis rozeznává dva druhy penzijních plánů – dávkově definovaný (DB) a příspěvkově definovaný (DC). Důraz je kladen na budování kapitálové rezervy, z níž budou zaměstnanci v důchodu čerpat dávky. „Spolu s důchodem ze základního systému (I. pilíř) mají tyto plány za cíl nahradit pracovní příjmy z 60-80% u nízkopříjmových kategorií a 45-60% u vysokopříjmových. Po přiznání nejsou dávky z těchto plánů zpravidla valorizovány“ (Vylítová et al. 2001: 105-106).

Třetím pilířem v USA jsou příspěvkově definované plány založené na principu vedení osobního či individuálního důchodového účtů, které jsou hromadně spravovány a investovány. Typickým představitelem příspěvkově definovaných plánů je individuální důchodový účet IRA.

6. Srovnání I. pilíře

6.1 Základní charakteristika

Prvním pilířem v ČR je povinné základní důchodové pojištění. Důchodové pojištění je povinný systém pro všechny ekonomicky aktivní osoby. Pojištění je financováno metodou průběžného financování formou pojistného na důchodové pojištění a to jak z příspěvků zaměstnanců a zaměstnavatelů, tak i osoby samostatně výdělečně činné (OSVČ). Výše pojistného na důchodové pojištění se stanovuje procentní sazbou 28 %⁷ z vyměřovacího základu, jehož maximální výše je pro rok 2013 stanovena na 48 násobek průměrné mzdy, tj. 1.242.432 Kč. Zaměstnavatelé ze sazby pojistného odvádí 21,5 %, zaměstnanci 6,5% a OSVČ hradí celých 28%.

Systém důchodového pojištění poskytuje náhradu příjmu v případě stáří (starobní důchod), invalidity (invalidní důchod) a úmrtí živitele (vdovský, vdovecký a sirotčí důchod). *„Důchod ze základního důchodového pojištění pobírá více než 99 % obyvatel ve věku vyšším, než je věková hranice pro nárok na starobní důchod“* (MPSV, Důchodové pojištění dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/3> [online], [cit. 14.4.2013].)

V USA tvoří první pilíř základní důchodový systém (social security), který je průběžně financovaný a je povinný pro všechny ekonomicky aktivní osoby kromě zaměstnanců federální vlády nebo místní samosprávy. Systém je postaven na bázi důchodového pojištění⁸ OASDI (Old-Age, Survivors, and Disability Insurance). Pojištění je financováno z příspěvků zaměstnanců a zaměstnavatelů, kteří shodně odvádí 6,2% ze mzdy, OSVČ hradí 12,4% z rozdílu mezi příjmy a výdaji.⁹ Výše maximálního ročního limitu pro odvod pojistného v roce 2013 je stanovena na 113.700 USD. Ze systému důchodového pojištění jsou poskytovány starobní, invalidní a pozůstalostní důchody a manželské dávky.

⁷ v případě účasti na důchodovém spoření je sazba pojistného stanovena na 25%

⁸ Chápáno z pohledu české terminologie. Ve skutečnosti se jedná o systém sociálního zabezpečení, kdy pojištěnci neplatí pojistné na důchodové pojištění, ale zvláštní druh daně, jelikož platby na důchodové pojištění jsou podle americké legislativy klasifikovány jako daň. (přes výše uvedené bude v dalším textu použito výhradně termínu pojistné)

⁹ V rámci protikrizových opatření (Temporary Payroll Tax Cut Continuation Act of 2011) byly na rok 2011 a rok 2012 sníženy sazby pro odvod pojistného o 2% pro zaměstnance a pro OSVČ.

Shrnutí: Oba systémy jsou založeny na principu důchodového pojištění, jsou průběžně financované a poskytují náhradu příjmu pro případ stáří, invalidity a ztráty živitele. Výše pojistného odváděného zaměstnanci je téměř ve stejné procentní výši – 6,5% v ČR, 6,2% v USA. Značný nepoměr v odvodu pojistného je na úrovni zaměstnavatelů, kdy v ČR je výše odvodu stanovena na 21,5%, kdežto v USA odvádí zaměstnavatel více jak o 2/3 méně. Výrazný rozdíl je i ve výši odvodů OSVČ. OSVČ v ČR hradí dvojnásobné pojistné než OSVČ v USA. V obou státech je pak shodně stanoven strop pro odvod pojistného. V ČR je to 1.242.432 Kč, v USA pak cca 113.700 USD, tj. cca 2.281.959 Kč.¹⁰

6.2 Dávky důchodového pojištění v ČR

Z důchodového pojištění se poskytují tyto důchody: starobní, invalidní, vdovský nebo vdovecký a sirotčí.

6.2.1 Starobní důchod

Nárok na starobní důchod má pojištěnec, jestliže dosáhl důchodového věku a získal potřebnou dobu pojištění.

Důchodový věk

Podle předpisů platných před 1. lednem 1996 činila věková hranice pro nárok na starobní důchod u mužů 60 let, u žen 53 až 57 let podle počtu vychovaných dětí. „*U pojištěnců, kteří dosáhnou této věkové hranice od 1.1.1996 do 31.12.2012, se důchodový věk stanoví tak, že se ke kalendářnímu měsíci, ve kterém pojištěnec dosáhl této hranice, přičítají u mužů dva a u žen čtyři kalendářní měsíce*“ (Arnoldová 2004: 186-187). U pojištěnců narozených v období let 1936 – 1977 se důchodový věk bude postupně navyšovat až na 67 let. Pro ročník narození 1977 bude bez rozdílu pohlaví resp. počtu narozených dětí u žen činit důchodový věk 67 let. U ročníků narozených po roce 1977 se důchodový věk stanoví tak, že se k věku 67 let přičte takový počet kalendářních měsíců, který odpovídá dvojnásobku rozdílu mezi rokem narození pojištěnce a rokem 1977 (§ 32 zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, v platném znění – dále jen ZDP).

¹⁰Přepočteno dle kurzu ČNB (USD/CZK) platného k 31.12.2013, podle kterého se 1 US\$ = 20,07 CZK.
Přístup z: <http://www.cnb.cz>

Potřebná doba pojištění

Potřebná doba pojištění pro nárok na starobní důchod činí nejméně 25 let pro osoby, které dosáhly důchodového věku před rokem 2010, s postupným zvyšováním této hranice na hodnotu 35 let pojištění pro osoby, které dosáhnou důchodového věku po roce 2018. Při dosažení důchodového věku pojištěnce v roce 2013 činí potřebná doba pojištění 29 let (§ 29 ZDP).

Výše starobních důchodů

Důchod se skládá ze dvou složek, základní výměry, která je stanovena pevnou částkou 2 330 Kč měsíčně (v roce 2013), a procentní výměry, která se stanoví individuálně procentní sazbou z výpočtového základu podle získané doby pojištění.

Výpočtový základ se určí redukcí osobního vyměřovacího základu, což je měsíční průměr úhrnu ročních vyměřovacích základů pojištěnce za rozhodné období. Za roční vyměřovací základ pojištěnce se považuje úhrn vyměřovacích základů (zjednodušeně řečeno výdělků) za jednotlivý kalendářní rok rozhodného období vynásobený koeficientem nárůstu všeobecného vyměřovacího základu. Vyměřovacím základem za dobu po 31. 12. 1995 je vyměřovací základ pro stanovení pojistného na sociální pojištění a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti a za dobu před 1. 1. 1996 hrubý výdělek stanovený pro účely důchodového zabezpečení (ČSSZ, dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/vypocet-a-vyplata-duchodu/vypocet-a-vyplata-duchodu.htm>. [online]. [cit. 30.12.2013].

Procentní výměra důchodu se počítá tak, že za každý rok pojištění do doby vzniku nároku na důchod bude náležet 1,5 % výpočtového základu (při dalším pokračování v pracovním procesu se výměra zvyšuje o 1,5 % resp. 1,2% v případě účasti na důchodovém spoření za každých 90 kalendářních dnů. Výše procentní výměry činí měsíčně nejméně 770,- Kč. Maximální hranice není stanovena. Součtem procentní a základní výměry určíme celkovou výši důchodu (§ 29 ZDP).

6.2.2 Starobní důchod před dosažením důchodového věku

V českém důchodovém systému je ustanovena možnost požádat o předčasný (trvale krácený) starobní důchod.

Předčasný starobní důchod

Pojištěnec má nárok na předčasný starobní důchod, pokud důchodový věk pojištěnce činí alespoň 63 let, vzniká nárok nejdříve dosažením věku alespoň 60 let, nebo je-li důchodový věk pojištěnce nižší než 63 let, věk potřebný pro přiznání předčasného starobního důchodu se nemění, tzn., že nárok na předčasný starobní důchod vzniká nejdříve ode dne, od kterého do dosažení důchodového věku chybí nejvýše tři roky. Při důchodovém věku vyšším než 63 let se délka období pro možnost předčasného odchodu do důchodu postupně prodlužuje, a to až na 5 roků v případě pojištěnců, jejichž důchodový věk bude činit 65 let (§ 31 ZDP).

Výše předčasného starobního důchodu

Výše důchodu se stanoví obdobně jako v případě normálního starobního důchodu s tím, že se procentní výměra snižuje za každých i započatých 90 kalendářních dnů z doby ode dne přiznání důchodu do dosažení důchodového věku o 0,9% výpočtového základu za období prvních 360 kalendářních dnů, o 1,2% výpočtového základu za období 361. kalendářního dne do 720 kalendářního dne a o 1,5% výpočtového základu za období od 721. kalendářního dne (§ 36 ZDP).

6.2.3 Invalidní důchod

Se změnou legislativy od 1.1.2010 dochází u invalidních důchodů k zásadním změnám. Plný a částečný invalidní důchod jsou transformovány na důchod invalidní, který je rozdělen do tří stupňů v závislosti na poklesu pracovní schopnosti pojištěnce.

Nárok na invalidní důchod má pojištěnec, jestliže se stal invalidním a získal potřebnou dobu pojištění a nedosáhl věku 65 let, je-li důchodový věk vyšší než 65 let.

Pojištěnec se stává invalidním, jestliže z důvodu dlouhodobě nepříznivě zdravotního stavu nastal pokles jeho pracovní schopnosti nejméně o 35 %. Jestliže pracovní schopnost pojištěnce poklesla nejméně o 35 %, jedná se o invaliditu prvního stupně, nejméně o 50 %, jedná se o invaliditu druhého stupně, nejméně o 70 %, jedná se o invaliditu třetího stupně (§ 39 ZDP).

Potřebná doba pojištění pro nárok na invalidní důchod se zjišťuje z období před vznikem invalidity, a jde-li o pojištěnce ve věku nad 28 let, z posledních deseti roků před vznikem invalidity. Nově platí, že u pojištěnce staršího 38 let se podmínka potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod považuje za splněnou též, byla-li v období posledních 20 let před vznikem invalidity získána doba pojištění alespoň 10 roků.

Nárok na invalidní důchod ze zákona zaniká, pokud pojištěnec dosáhne věku 65 let. Invalidní důchod vyplácený ke dni dovršení 65 let věku se mění na starobní důchod a tento nadále náleží ve výši původně vypláceného důchodu invalidního (§ 40 ZDP).

Výše invalidního důchodu

Výše invalidního důchodu se skládá ze dvou složek a to ze základní výměry a z procentní výměry. Výše základní výměry v roce 2013 činí 2 330 Kč měsíčně. Výše procentní výměry invalidního důchodu se stanoví procentní sazbou z výpočtového základu za každý celý rok doby pojištění a dopočtené doby získané do dosažení důchodového věku, a to v závislosti na stupni invalidity. Procentní sazba výpočtového základu za každý celý rok doby pojištění činí u invalidního důchodu pro invaliditu prvního stupně 0,5 %, u invalidního důchodu pro invaliditu druhého stupně 0,75 % a u invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně 1,5 %. Nejnižší procentní výměře invalidního důchodu činí 770,- Kč a to bez ohledu na stupeň invalidity (§ 41 ZDP).

6.2.4 Vdovský a vdovecký důchod

Vdova má nárok na vdovský důchod po zemřelém manželovi, který byl poživitelem starobního, invalidního důchodu, nebo splnil ke dni smrti podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo podmínky nároku na starobní důchod anebo zemřel následkem pracovního úrazu. Vdovec má nárok na vdovecký důchod za stejných podmínek jako vdova na vdovský důchod (§ 49 ZDP).

Vdovský důchod náleží po dobu jednoho roku od smrti manžela. Po uplynutí této doby má vdova nárok na vdovský důchod, jestliže pečuje o nezaopatřené dítě, péče o dítě, které je závislé na péči jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo stupni III (těžká závislost) anebo stupni IV (úplná závislost), pečuje o svého rodiče nebo rodiče zemřelého manžela, který s ní žije v domácnosti a je závislý na péči jiné osoby ve stupni

II (středně těžká závislost) nebo stupni III (těžká závislost) anebo stupni IV (úplná závislost), je invalidní (invalidita třetího stupně) nebo dosáhla věku alespoň o 4 roky nižšího, než činí důchodový věk stanovený podle věku nároku na starobní důchod (§ 50 ZDP).

Výše vdovského a vdoveckého důchodu

Výše důchodu se skládá ze dvou složek a to ze základní výměry a z procentní výměry. Výše základní výměry důchodu činí 9% průměrné mzdy měsíčně. Výše procentní výměry důchodu činí 50 % procentní výměry důchodu, na který měl nebo by měl nárok zemřelý v době smrti.

Nárok na vdovský nebo vdovecký důchod zaniká provdáním a neobnovuje se již zánikem druhého manželství (§ 51 ZDP).

6.2.5 Sirotčí důchod

Nezaopatřené dítě má nárok na sirotčí důchod po svém rodiči (osvojiteli) nebo po osobě, která dítě převzala do péče, jestliže rodič pobíral starobní důchod nebo pobíral invalidní důchod (bez ohledu na stupeň invalidity) nebo ke dni smrti splnil podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo ke dni smrti splnil podmínky nároku na starobní důchod nebo zemřel následkem pracovního úrazu (§ 52 ZDP).

Výše sirotčího důchodu

Výše důchodu se opět skládá ze základní a procentní výměry. Výše základní výměry sirotčího důchodu v roce 2013 činí 9% průměrné mzdy měsíčně. Výše procentní výměry sirotčího důchodu činí 40 % procentní výměry starobního důchodu nebo invalidního důchodu pro invaliditu III. stupně, na který měl nebo by měl nárok zemřelý v době smrti (§ 53 ZDP).

6.3 Dávky poskytované z důchodového pojištění v USA

Z důchodového pojištění se poskytují starobní, invalidní, vdovské nebo vdovecké důchody a manželské dávky.

6.3.1 Starobní důchod

Nárok na starobní důchod má pojištěnec, jestliže dosáhl důchodového věku a získal potřebnou dobu účasti na pojištění.

Důchodový věk

Věk potřebný pro vznik nároku na řádný starobní důchod je pro osoby narozené před rokem 1938 stanoven na 65 let. Důchodový věk se zvyšuje o dva měsíce za každý následující rok až do roku narození 1943, kdy činí 66 let. U osob narozených v letech 1943 až 1954 se nemění a činí 66 let. Poté se důchodový věk opět zvyšuje o dva měsíce za každý rok až do roku narození 1960 a následujících, kdy činí 67 let.

Důchodový věk činí pro osoby narozené dne 2.1.1938¹¹ a dříve- 65 let, v roce 1938 - 65 let a 2 měsíce, 1939 - 65 let a 4 měsíce, atp., 1943 až 1955 - 66 let, 1955 - 66 let a 2 měsíce, atp., 1960 a později - 67 let (Matthews a Matthews- Berman 2004: 51).

Potřebná doba účasti na pojištění

„Pro splnění potřebné doby pojištění musí mít pojištěnec alespoň jeden pracovní kredit¹² (započtené čtvrtletí) za každý kalendářní rok v období od roku 1950 (případně od 21 let pojištěnce – záleží na tom, co je později) do 62 let. Potřebná doba pojištění činí 10 let nebo je takovou dobou, která je potřebná k získání minimálně 40-ti pracovních kreditů“ (Kingson et al. 1989: 37).

Výše starobního důchodu

Starobní důchod je založen na tzv. základní pojistné částce (primary insurance amount) sociálního zabezpečení, která se stanovuje jako průměr z 35 let s nejvyšším příjmem. Pokud je doba pojištění kratší než požadovaných 35 let, tak se za chybějící odpracované roky započtou do základní pojistné částky nuly. „Základní pojistná částka je indexována přepočítávacími koeficienty (indexing factor) průměrného mzdového indexu (average wage index) v roce, kdy pojištěnec dosáhne 62 let věku tak, aby index

¹¹ V USA je aplikováno anglické zvykové právo, podle kterého dosáhne osoba narozená první den v měsíci resp. v roce, důchodového věku již den před narozeninami, tzn. již v měsíci resp. v roce předchozím.

odrážel nárůst mezd. Jedna dvanáctina indexovaného průměru z 35 letého příjmu, tvoří průměrný indexovaný měsíční příjem (average indexed monthly earnings - AIME). Základní pojistná částka je pak 90 % z AIME až do dolní redukční hranice (low bendpoint), 32 % z AIME mezi dolní a horní redukční hranicí (high bendpoint) a 15 % z AIME převyšující horní redukční hranici“ (SSA 1997:17). V roce 2013 byla dolní redukční hranice pro výpočet základní pojistné částky stanovena na částku 791 USD a horní redukční hranice byla stanovena na částku 4768 USD (SSA 2013).

Pojištěnci, který chce začít pobírat důchod před dosažením řádného důchodového věku (nejdříve však dosažení věku 62 let), jsou dávky kráceny. „Výše krácení závisí na skutečnosti, o kolik měsíců dříve chce pojištěnec začít dávky čerpat. Vypočtená dávka se krátí o 5/9 z 1 % za 1. až 36. měsíc a pak o 5/12 z 1 % za každý další měsíc. Pomocí tohoto vzorce se dostaneme k hodnotě 80 % z vypočtené dávky ve věku 62 pro pojištěnce s řádným věkem pro odchod do důchodu v 65 letech, 75 % ve věku 62 pro pojištěnce s řádným věkem odchodu do důchodu v 66, a 70 % ve věku 62 pro pojištěnce s řádným věkem odchodu do důchodu v 67 letech (Kingson et al. 1989: 40).

V případě, že pojištěnec požádá o výplatu dávek až po datu vzniku nároku na starobní důchod, tak získává bonusové kredity (delayed retirement credits), které zvyšují výši důchodu o 2/3 % za každý odpracovaný měsíc navíc, tzn. ročně o 8 %. Bonusové kredity je možné získávat až do okamžiku, kdy pojištěnec dosáhne věku 70 let. Tyto kredity jsou také použity při výpočtu (zvýšení) vdovských a vdoveckých důchodů, ale nijak negativně neovlivňují výši dávek partnera ani přídavky na děti (Kingson et al. 1989: 40, (Matthews a Matthews- Berman 2004: 52)

Vypočtený důchod je pak každoročně valorizován podle růstu cen (cost-of-living adjustments - COLA).

¹² Ročně lze získat maximálně 4 kredity, 1 kredit za 1160 USD zdanitelného příjmu v roce 2013

6.3.2 Invalidní důchod

Žadatel má nárok na invalidní důchod (disability benefits), pokud se stal invalidním v důsledku nemoci nebo úrazu a splnil potřebnou dobu pojištění (pracovních kreditů).

Osoba se stává invalidní, jestliže vzhledem ke svému fyzickému nebo duševnímu zdravotnímu stavu není schopna vykonávat jakoukoliv soustavnou výdělečnou činnost (substantial gainful work) a zároveň její zdravotní stav musí být dlouhodobě nepříznivý (long-term disability), tzn. trvající déle než 12 měsíců nebo lze očekávat, že bude trvat déle než 12 měsíců, popřípadě bude mít za následek úmrtí (Kingson et al. 1989: 42).

Soustavnou výdělečnou činností (substantial gainful work) se rozumí výkon činnosti v takovém rozsahu, kdy je osoba schopna vydělat alespoň 1040 USD měsíčně, pro slepce je stanovena hranice na 1740 USD.

Potřebná doba pojištění

Doba potřebná pro přiznání dávky se zjišťuje na základě dvou testů:

1. Test odpracované doby, která bezprostředně předchází vzniku invalidity

Osoba musí odpracovat, tzn. být účastna pojištění, alespoň polovinu doby mezi 21. až 31. rokem věku, který předchází vzniku invalidity (např. ve 24 letech musí být osoba účastna pojištění alespoň po dobu 1,5 roku (6 kreditů), ve věku 27 let, pak musí být účastna pojištění alespoň 3 roky (12 kreditů) atd.) Po 31. roce věku činí potřebná doba pojištění vždy 5 let (20 kreditů) (SSA 2008a).

2. Test celkové doby pojištění (duration of work)

Potřebná celková doba pojištění pro nárok na invalidní důchod činí u osob do 28 let věku 1,5 roku, u osoby ve věku 30 let 2 roky, ve věku 34 let 3 roky, ve věku 38 let 4 roky, ve věku 42 let 5 roků, ve věku 46 let 6 roků, ve věku 50 let 7 roků, ve věku 58 let 9 roků, ve věku 60 let 9,5 roku (Ibid.).

Pro nárok na dávku musí pojištěnec splnit podmínky obou dvou testů zároveň.

Dávky v invaliditě náleží pojištěnci po uplynutí šesti celých kalendářních měsíců od měsíce, ve kterém vznikla invalidita a to bez ohledu na věk. Stejně jako v případě výpočtu starobního důchodu je výše invalidního důchodu závislá na věku žadatele a na době a výši zaplaceného pojistného (Ibid.)

V USA je od roku 1997 legislativně upraveno přiznávání nároku na invalidní důchod. V případech, kdy je invalidita primárně nebo výhradně způsobena závislostí na drogách nebo alkoholu, nemají žadatelé nárok na přiznání důchodu.

6.3.3 Vdovský a vdovecký důchod

Pokud pojištěnec zemře, je pozůstalý manžel nebo manželka oprávněn pobírat vdovský resp. vdovecký (dále jen vdovský) důchod (widow(er)'s benefits). Nárok na vdovský důchod nezaniká ani rozvodem manželství, jestliže rozvedené manželství trvalo alespoň po dobu 10 let. Nárok na vdovský důchod vzniká splněním dvou podmínek. Žadateli musí být minimálně 60 let nebo 50 let když je invalidní nebo zesnulý partner musel být v době úmrtí ve věku, kdy pobíral, popřípadě mohl pobírat starobní důchod (SSA, 2008b: 5-9).

Výše vdovského a vdoveckého důchodu

Výše vdovského důchodu je závislá na věku žadatele. Řádný vdovský důchodový věk se snižuje o 2 roky oproti řádnému věku pro odchod do starobního důchodu. Výše dávky žadatele v řádném vdovském věku je rovna 100 % výše základní pojistné částky zesnulého partnera. Jestliže pozůstalá partnerka požádá o výplatu vdovského důchodu před dosažením řádného vdovského věku, tak je vdovský důchod krácen v závislosti na počtu měsíců, o které je dříve vyplácen. Výše vdovského důchodu je krácena na 71 % až 99 % při podání žádosti ve věku od 60 let až do měsíce, který předchází měsíci dosažení řádného vdovského věku.

Může nastat i opačná situace a to v případě, kdy zesnulý partner požádal o výplatu starobního důchodu až po datu vzniku nároku na starobní důchod. V takovém případě je vdovský resp. vdovecký důchod navýšen o bonusové kredity (delayed retirement credits), které zvyšují výši důchodu o 2/3 % za každý odpracovaný měsíc navíc, tzn. ročně o 8 %.

Ovdovělý otec nebo matka pečující o dítě do 16 let věku nebo o dítě, které je uznáno invalidním, pobírá vdovský důchod bez ohledu na věk ve výši 75 % základní pojistné částky partnera.

Bezdětné vdovy resp. vdovci, pobírající invalidní důchod, jsou oprávněni od 50. do 59. roku věku pobírat vdovský důchod ve výši 71 % až 99 % základní pojistné částky zesnulého partnera (Ibid.).

6.3.4 Sirotčí důchod

Nezaopatřené dítě (dependent stepchild) má nárok na sirotčí důchod po zemřelém rodiči, který v době úmrtí pobíral invalidní nebo starobní důchod nebo splnil potřebnou dobu pojištění.

Nezaopatřené dítě musí splňovat následující podmínky: musí být mladší 18 let, případně 19 let když prezenčně studuje nebo může být starší 18 let, ale musí být invalidní (invalidita musí být přiznána před 22. rokem věku. Nárok na sirotčí důchod zaniká uzavřením manželství (Kingson et al. 1989: 42).

Výše sirotčího důchodu

Výše sirotčího důchodu je stanovena ve výši 75% základní pojistné částky (primary insurance amount, viz výše v kapitole starobní důchod).

6.3.5 Dávky plynoucí z uzavření manželství

Nárok na dávky plynoucí z uzavření manželství (Spouse's benefit)¹³ (dále jen manželské dávky) má manžel nebo manželka (dále jen manželka), která dosáhla minimálně 62 let věku a nikdy nepracovala nebo měla nízké příjmy. Nárok na manželské dávky může manželka uplatnit až poté, kdy je manželovi přiznán starobní důchod.

Tato dávka je poskytována manželům, jejichž manželství trvalo nejméně po dobu 10 let, bez ohledu na to, jestli manželství trvá nebo bylo-li rozvedeno.

Vzhledem k tomu, že věk 70 let je nejzazším věkem pro odchod do důchodu a také proto, že žádný federální stát neumožňuje uzavření manželství před dosažením zletilosti, je z matematického hlediska nemožné, aby jedna a tatáž osoba generovala manželské dávky více než pětkrát.

Výše manželských dávek

Manželské dávky jsou vypláceny z částky starobního důchodu manžela v závislosti na věku, ve kterém se manželka rozhodne pobírat manželské dávky. Když začne manželka pobírat manželské dávky v řádném důchodovém věku, tak jejich výše činí 50 % z částky starobního důchodu manžela. Jestliže začne pobírat manželské dávky

¹³ podle zákona na ochranu manželství (Defense of Marriage Act) je pojem *manželství* definován jako „zákonný svazek uzavřený mezi jedním mužem (manželem) a jednou ženou (manželkou)“. Termín

před dosažením řádného důchodového věku, tak jsou dávky trvale kráceny. Výše manželských dávek je krácena za každý měsíc, o který dříve započne výplata manželských dávek, až na 32,5 %, když se manželka rozhodne pobírat manželské dávky ve věku 62 let místo v řádném důchodovém věku 67 let. Krácení manželských dávek bez ohledu na věk žadatele neprobíhá v případě, kdy se rodič stará o dítě do 16 let věku nebo o dítě, které je uznáno invalidním.

Jestliže začne manžel pobírat starobní důchod před dosažením řádného důchodového věku, tak je úměrně krácena i výše manželských dávek. Odchod do důchodu až po dosažení řádného důchodového věku nemá na výši manželských dávek žádný dopad (SSA 2008c: 10-12).

6.4 Srovnání dávek poskytovaných z I. pilíře

Starobní důchod

U starobního důchodu jsou v obou státech podmínky nároku shodné, tzn., je třeba dosáhnout určeného důchodového věku a potřebné doby pojištění.

Výše důchodového věku je v USA prozatím všeobecně vyšší než v ČR. Pro rok 2013 je věk potřebný pro odchod do normálního starobního důchodu v USA stanoven na 66 let a do starobního důchodu odcházejí lidé narození v roce 1947. V ČR je pro rok 2013 věk potřebný pro odchod do důchodu stanoven pro muže na 62 let + 8 měsíců a pro ženy v rozmezí od 56 let do 61 let + 4 měsíce, podle počtu vychovaných dětí. Do důchodu tak v ČR v letošním roce odchází muži narození v roce 1951 a ženy narozené v roce 1952 až 1957.

V ČR i v USA mohou žadatelé při dodržení stanovených podmínek odejít do důchodu před resp. po dosažení řádného důchodového věku. V takovém případě je důchod trvale krácen resp. navýšen podle počtu měsíců, o které odchází člověk dříve resp. později do důchodu.

Invalidní důchod

Invalidní důchod je v ČR i v USA poskytován v případě zhoršení zdravotního stavu, pro který není osoba schopna dále vykonávat výdělečnou činnost. Každý ze srovnávaných států má jiný přístup k posuzování zdravotního stavu žadatele. V ČR se

Spouse se vztahuje pouze k osobám opačného pohlaví, které jsou, popř. byly ve svazku manželském. Uzavřením registrovaného partnerství není splněna podmínka nároku na *Spouse's benefit*.

zkoumá pokles výdělečné činnosti resp. míra zdravotního postižení, v USA pak neschopnost vykonávání soustavné výdělečné činnosti, tzn. stavu, kdy není osoba schopna vydělat alespoň 1040 USD hrubého měsíčně.

Podmínky nároku na invalidní důchod jsou pro oba státy shodné, tzn. pro přiznání důchodu je potřeba dosáhnout stanoveného věku a potřebné doby pojištění.

Vdovský, vdovecký důchod

U vdovského nebo vdoveckého (dále jen vdovského) důchodu jsou pro obě srovnávané země podobné podmínky nároku na důchod. Při nároku se zohledňuje věk pozůstalého partnera a dále skutečnost, jestli je žadatel invalidní nebo ve věku nároku na starobní důchod a zda pečuje o nezaopatřené případně zdravotně postižené děti.

Sirotčí důchod

Sirotčí důchod je v ČR i v USA vyplácen nezaopatřenému dítěti, kterému zemře jeden, případně oba rodiče. Při stanovování výše dávek se zohledňuje předchozí výše výdělků rodiče.

Manželské dávky

Tento druh dávek (důchodu) je poskytován pouze v USA. Je zde jasně patrná snaha státu zabezpečit manžele, kteří žili v manželství alespoň po dobu deseti let. Zavedení této dávky má zřejmě kořeny v dávné minulosti, kdy byl živitelem rodiny muž (otec), který ze svého příjmu zabezpečil celou rodinu a to včetně manželky, která vychovávala děti. V dnešní době má tato dávka za úkol povzbudit páry k uzavření sňatku a následnému setrvání v manželství.

Prvky shodné pro veškeré druhy důchodů

V ČR i v USA jsou shodně poskytovány důchody: starobní, invalidní a pozůstalostní (vdovský, vdovecký a sirotčí). Při splnění podmínek nároku na jakýkoliv důchod je v ČR garantována minimální výše dávky, maximální výše stanovena není. V USA je situace opačná, kdy minimální výše důchodu není stanovena, ale je zaveden maximální měsíční limit dávek poskytovaných z důchodového pojištění. V důsledku zavedení institutu maximálního vyměřovacího základu pro odvod na pojistné od roku 2008, dojde v českém systému k postupnému zastropování maximální výše důchodu.

Srovnání průměrné výše důchodů

Pro názornost uvádím v následující tabulce průměrné výše důchodů za rok 2012.

Tabulka 2: Průměrná výše důchodu

Druh důchodu	Průměrná výše důchodu v Kč ¹⁴		
	ČR	USA	USA po přepočtu na PPP
Starobní	10.740	24.040	17.352
Invalidní	10.500	21.530	15.540
Vdovský/Vdovecký	6.578	17.145	12.375
Sirotčí	5.728	14.900	10.754

Zdroj: Výroční zpráva ČSSZ a SSA: Monthly Statistical Snapshot, December 2012

Shrnutí: Z uvedené tabulky je zřejmé, že průměrné výše jednotlivých důchodů jsou v USA vypláceny ve dvojnásobné výši oproti ČR. I po přepočtu na paritu kupní síly (Purchasing Power Parity PPP¹⁵) v poměru 1 USD = 13,75 CZK stanovenou OECD pro rok 2012, pobírají důchodci v USA mnohem vyšší důchody (a to i bez ohledu na penzijní příjmy poskytované z II. a III. pilíře), než senioři v ČR.

V okamžiku, kdy se zaměříme nikoliv na výšku důchodu a celkové příjmy v penzi, ale na kvalitu života důchodců, tak se uvedené rozdíly smazávají. Podle výzkumu z března 2013 provedeného společností Natixis Global Asset Management, který hodnotí kvalitu života penzistů ve 150 zemích světa, obsadila ČR 17 příčku, USA místo 19. Pořadí jednotlivých zemí bylo sestaveno na základě dvou desítek ukazatelů ze čtyř hlavních kategorií. Ty se týkaly zdravotní péče, hmotného blahobytu, financí a kvality života. Podrobněji http://ngam.natixis.com/docs/95/788/Global_Retirement_Index_R.pdf. Pro orientaci níže uvádím tabulku Top 20 zemí světa s nejlepší kvalitou života důchodců.

Tabulka 3: Top 20 zemí s nejlepší kvalitou života

TABLE: Natixis Global Retirement Index – Top 20 Nations		
1. Norway	8. Denmark	14. Belgium
2. Switzerland	9. Germany	15. Japan
3. Luxembourg	10. France	16. Slovenia
4. Sweden	11. Australia	17. Czech Republic
5. Austria	12. Israel	18. Slovakia
6. Finland	13. Canada	19. United States
7. Netherlands		20. United Kingdom

Zdroj: Tisková zpráva Natixis Global Asset Management, dostupné z: ngam.natixis.com/pressroom

¹⁴ Přepočteno dle kurzu ČNB (USD/CZK) platného k 1.1.2013, podle kterého se 1 US\$ = 19,05 CZK.

Přístup z: <http://www.cnb.cz>

¹⁵ Parita kupní síly (PPP) dvou měn např. CZK a USD je rovnost kupní síly uvedených měn, kdy za určité množství peněz můžeme uskutečnit ve dvou zemích stejné nákupy.

7. Srovnání II. pilíře

7.1 Základní charakteristika II. pilíře v ČR

Druhý pilíř v ČR tvoří spořicí fondově financovaný systém důchodové spoření. K realizaci důchodového spoření došlo přijetím zákona č. 426/2011 Sb., o důchodovém spoření, který byl schválen v prosinci 2011 s účinností od 1.1.2013.

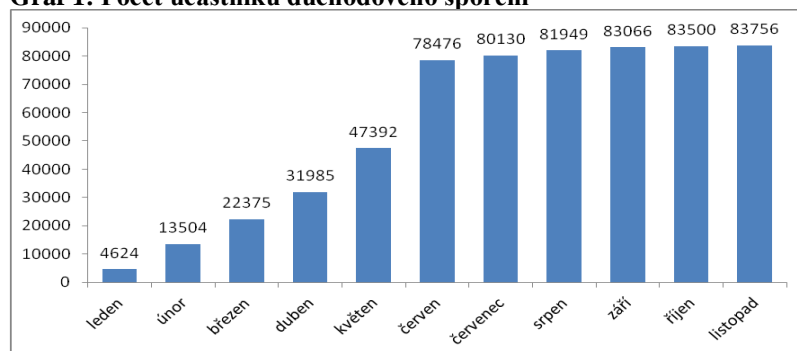
Do systému důchodového spoření mohou vstoupit osoby starší 18 let, s výjimkou těch, kterým byl již přiznán starobní důchod. Mladším ročníkům bude umožněno vstoupit kdykoli do konce kalendářního roku, v němž dosáhli věku 35 let. Pokud bude zájemce o účast v době spuštění II. pilíře starší než 35 let, bude muset své rozhodnutí učinit do 30.6.2013. (Pojistně matematická zpráva MPSV 2012: 17).

Vstupem do důchodového spoření se účastník zaváže k tomu, že po zbytek své výdělečné činnosti až do přiznání starobního důchodu ze základního důchodového pojištění bude část svého pojistného odváděna na svůj individuální účet u penzijní společnosti. (Ibid.) Účastník spoření tak odvádí na povinné pojistné na důchodové pojištění (tj. do I. pilíře) o 3 % méně z vyměřovacího základu a tyto 3 % navýšená o další 2 %, čili celkem 5 %, se spoří v penzijní společnosti. Celkový odvod pojistného na důchodové pojištění tak bude 30 % vyměřovacího základu (21,5 % zaměstnavatel, 8,5 % zaměstnanec), z toho 25 % na základní důchodové pojištění a 5 % na důchodové spoření. (Ibid.)

Počet účastníků důchodového spoření

Od 1.1.2013 do 30.11.2013 vstoupilo do důchodového spoření celkem 83 756 účastníků. Nárůst v počtu účastníků je uveden níže v grafu č. 1.

Graf 1: Počet účastníků důchodového spoření

Zdroj: http://ekonomika.idnes.cz/asociace-penzijnich-fondu-09o-/ekonomika.aspx?c= A130905_143919_ekonomika_fih [online]. [cit. 30.12.2013] (aktualizováno)

7.2 Dávky poskytované z II. pilíře v ČR

Při uzavírání smlouvy o pojištění důchodu si účastník důchodového spoření zvolí z následujících druhů důchodu:

- doživotní starobní důchod,
- doživotní starobní důchod se sjednanou výplatou pozůstalostního důchodu po dobu tří let,
- starobní důchod na 20 let.

Výše vypláceného důchodu závisí na zvoleném druhu důchodu, celkové naspořené částce a případně i věku účastníka. (Manuál k důchodové reformě, dostupné z: <http://www.mfcr.cz/assets/cs/media/Manual-MFa-MPSV-k-duchodove-reforme2013.pdf> [online]. [cit. 30.12.2013])

Účastníkovi vzniká dnem, od kterého je mu přiznán starobní důchod ze základního důchodového pojištění (z I. pilíře), nárok na převedení jeho prostředků jako úhrady jednorázového pojistného na pojištění důchodu na základě pojistné smlouvy o pojištění důchodu. To znamená, že účastník bude moci použít naspořené prostředky výhradně pouze k nákupu důchodu u životní pojišťovny. (Pojistně matematická zpráva MPSV 2012: 19).

Směřování budoucího vývoje důchodového spoření

Důchodové spoření si od 1.1.2013 do 30.11.2013 sjednalo celkem 83 756 účastníků a podle průměrného přírůstku za poslední čtvrtletí lze předpokládat, že ke konci roku 2013 nebude počet účastníků přesahovat 84 000, tj. pouze 1,6% osob, které platí důchodové pojištění (I. pilíř).

Podle vývoje počtu osob, které vstoupily do II. pilíře, je zcela patrné, že o důchodové spoření není mezi ekonomicky aktivními pojištěnci v produktivním věku příliš velký zájem.

Právě velmi malý zájem o penzijní spoření také velmi pravděpodobně rozhodne o jeho dalším osudu. Rodící se vláda ČSSD, ANO a KDU-ČSL se v koaliční smlouvě dohodla, že druhý pilíř zruší (Dostupné z: <http://aktualne.centrum.cz/ekonomika/penize/clanek.phtml?id=798151> [online]. [cit. 30.12.2013]). ČSSD ostatně tento záměr oznámila již 2.11.2012, tedy ještě před účinností zákona o důchodovém spoření (Tisková konference ČSSD, 2.11.2012, dostupné z: <http://www.cssd.cz/ke-stazeni/videogalerie/tiskove-konference/> [online]. [cit. 30.12.2013]).

7. 3 Základní charakteristika II. pilíře v USA

Druhý pilíř v USA tvoří zaměstnavatelské plány, kterých bylo v roce 2010 evidováno celkem 701.000 a bylo v nich zapojeno téměř 130 milionů účastníků. Zaměstnavatelské plány jsou zřizovány buď jedním zaměstnavatelem (Single Employer Plans) nebo více zaměstnavateli (Multiemployer Plans) v rámci spřízněných hospodářských odvětví. Z uvedeného počtu bylo 698.200 plánů koncipováno jako *Single* a pouze 2.800 jako *Multi*. Přestože Multi plány tvoří pouze 0,004 % z celkového počtu plánů, tak se jich účastní více než 15 milionů zaměstnanců, tj. 11,5% z celkového počtu účastníků zaměstnavatelských plánů. Základní výhodou Multi plánů je odstranění negativních důsledků změny zaměstnavatele, které pro účastníka Simple plánu znamenají, že „je sice zaměstnanci vyplacena náhrada splátek zaplacených do fondu, ale nárok na firemní penze zaniká. Splátky mohou být také převedeny na jinou formu důchodového zabezpečení např. na IRA“ (Vylitová, Holub et al. 2002: 51).

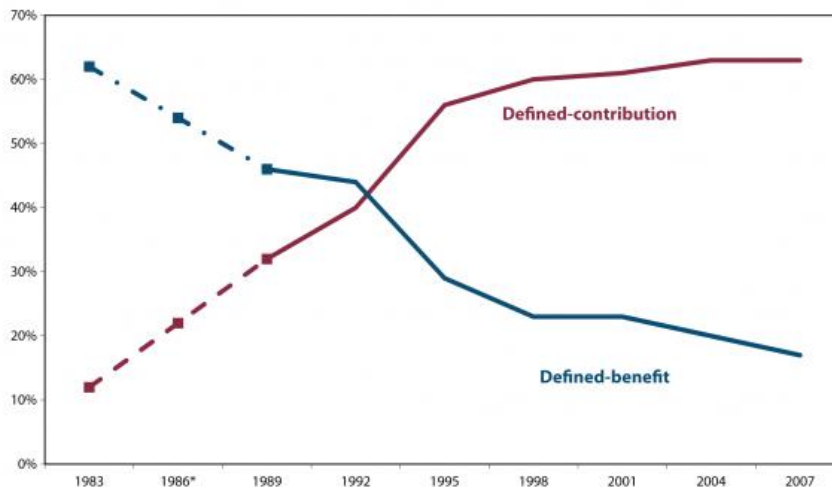
Zaměstnavatelské plány mohou být koncipovány jako dávkově definované, příspěvkově definované nebo jako hybridní.

Dávkově definované plány mají předem sjednanou výši dávek (důchodu), které jsou nejčastěji stanoveny jako pevné procento z výdělku a vypočítány pomocí počtu let zaměstnání v podniku. U příspěvkově definovaného plánu jsou sjednány nikoliv druhy a výše plnění, ale výše příspěvků (je stanovena výše pojistného) hrazeného zaměstnavatelem (někdy i zaměstnancem). Výše důchodu či jiného plnění není zaručena ani jinak konkrétně definována (Vostatek 1996: 361). Hybridní plány kombinují vlastnosti dávkově i příspěvkově definovaných plánů. Z právního, účetního a daňového hlediska jsou považovány za dávkově definované, ale při stanovení dávek se uplatňují principy příspěvkově definovaných plánů v podobě fiktivních účtů (notional account).

Podnikové plány byly z počátku koncipovány převážně jako dávkově definované, ale v průběhu osmdesátých let minulého století se ukázalo, že dávkově definované podnikové penzijní fondy jsou podkapitalizované a pro mnoho zaměstnavatelů finančně neudržitelné. Bývalí zaměstnanci umírají později, než se původně počítalo, navíc se k tomu přidal hluboký propad hodnoty akcií na začátku tisíciletí a poté období nízkých úrokových sazeb. Je zde patrný ještě jeden významný faktor. U dávkově definovaných plánů je za strategii investování odpovědný zaměstnavatel, v příspěvkově definovaném plánu si strategii investování určuje sám zaměstnanec.

Od osmdesátých let minulého století proto dochází k postupnému přechodu z dávkově definovaných plánů na plány příspěvkově definované. Původní poměr 60% účastníků DB x 30% účastníků DC plánů se postupně obrací na současných 21% účastníků DB x 70% účastníků DC plánů (Velloso 2005: 11). (viz následující graf)

Graf 2: Počty účastníků v DB a DC plánech v %

Zdroj: http://jaredbernsteinblog.com/wp-content/uploads/2012/03/db_dc.png [online]. [cit. 30.04.2013]

7.4 Dávky poskytované z II. pilíře v USA

Níže jsou uvedeny jednotlivé druhy nejběžnějších plánů, které sami o osobě dávkami nejsou, jedná se spíše o instituty k dosažení dávek. Dávky z jednotlivých plánů jsou stanoveny z objemu celoživotně naspořené kapitálu. Nejběžnějším způsobem výplaty naspořené prostředků jsou jednorázové výplaty (lump sum), měsíční renty (annuity) a nejméně časté jsou „termínované“ splátky vyplácené po určitou dobu (installments).

7.4.1 Dávkově definované plány

Ačkoli je účast v dávkově definovaných plánech v podstatě dobrovolná, tedy alespoň co se týče zaměstnavatelů a jejich povinnosti zřizovat pro své zaměstnance podnikové penzijní plány, jde v podstatě u zaměstnance o přirozenou součást jeho zabezpečení ve stáří. Pokud totiž u zaměstnavatele podnikový penzijní plán existuje, a je to případ většiny amerických zaměstnavatelů, zaměstnanec je do tohoto plánu bez

ohledu na jeho vůli zařazen. Proto tato schémata pokrývají značnou část pracující populace starší 21 let. Jednotlivé plány jsou definované různě (zákon nepředepisuje přesný způsob výpočtu důchodové dávky) – jako cílová částka, měsíční dávky či jinak, ale vždy na základě dávkově definovaného plánu (Vylítová et al. 2001: 105).

Zejména ve velkých podnicích se silnými odbory byly dříve v oblibě podnikové penzijní fondy s pevně stanovenou výší dávek. Tím se zaměstnavatel zavázal vyplácet bývalému zaměstnanci do konce jeho života konkrétní částku, např. 900 USD měsíčně (United States Department of Labour *Retirement Plans, Benefits & Saving – Types of retirement Plans*, dostupné z: <http://www.dol.gov/dol/topic/retirement/typesofplans.htm> [online]. [cit. 24.4.2013]).

Dalším, více častým, způsobem stanovení dávek je výpočet zohledňující dva faktory – mzdu a počet let zaměstnání. Výše dávky se vypočítá například takto: z průměrného platu za posledních pět let bude bývalý zaměstnanec dostávat měsíčně 1% platu x počet odpracovaných let (Ibid.).

Dávky poskytované z dávkově definovaných plánů jsou ve většině případů ze zákona pojištěny federální Pension Benefit Guaranty Corporation (PBGC) proti případné platební neschopnosti zaměstnavatele. Dávky nejsou pojištěny zcela, ale jen do výše 90%.

7.4.2 Příspěvkově definované plány

System je založen na vedení osobních či individuálních důchodových účtů, které jsou hromadně spravovány a investovány. Účastníci mohou kontrolovat své příspěvky na důchodový účet a často i spolurozhodovat o investiční strategii nashromážděných prostředků. Investovat mohou do akcií, dluhopisů, podílových fondů, cenných papírů, spořicíh účtů a jiných investičních nástrojů. Mezi typické příspěvkově definované plány lze zařadit 401(k) Plan, Employee Stock Ownership Plan (ESOP), Money Purchase Pension Plan a Profit Sharing Plan.

401(k) Plan

Tento plán je vůbec nejtypičtějším a nejvíce častým plánem II. pilíře. 401(k) plánu se účastní více než 50 milionů osob a jsou v něm uloženy prostředky v celkovém objemu 3,515 trilionu dolarů, tj. přibližně 18% amerického důchodového trhu.

Jedná se o druh spořicího účtu, s nímž jsou spojeny tři výhody. Za prvé, je zvykem, že zaměstnavatel přispívá 50 centů ke každému investovanému dolaru až do výše 6 % zaměstnancovy mzdy. Maximální příspěvek zaměstnavatele tak činí 3%. (Prudential Financial Inc. 2008: 6). Za druhé, investovanou částku až do výše 17.500 USD ročně si může zaměstnanec odečíst od základu daně z příjmu, je-li mu nad 50 let, pak ještě o 5.500 USD více (IRS 2013). Za třetí, kapitálové a dividendové výnosy z držených cenných papírů jsou zdaňovány až při výběru, tj. v důchodovém věku, což je výhodnější než průběžné danění, jelikož investované prostředky mohou tvořit úroky, což má v horizontu řádově desítek let výrazný efekt. Prostředky jednou vložené do 401(k) není možné vybrat dříve než ve věku 59 a půl roku investora. V případě dřívějšího výběru musí investor počítat se ztrátou daňového zvýhodnění a navíc musí finančnímu úřadu (IRS) uhradit 10 % penalizací z naspořených prostředků. Při změně zaměstnavatele má zaměstnanec tři možnosti - nechat si převést našetřenou sumu z 401(k) jedné firmy do 401(k) druhé firmy, převést peníze z 401(k) do IRA (viz dále), nechat peníze uložené na stávajícím 401(k). Při odchodu do důchodu má zaměstnanec několik možností – může celou částku vybrat, sjednat si pravidelné splátky podle určitých pravidel a tím si zajistit stabilní příjem na pevně stanovenou dobu (např. 15 let, s tím rizikem, že po uplynutí sjednané doby bude bez příjmu), může peníze převést do systému IRA nebo je možné nechat peníze v rámci 401(k) dále zhodnocovat s tím, že s výběrem musí začít nejpozději ve věku 70 a půl roku, případně peníze vybrat a zřídit v komerční pojišťovně fixní nebo variabilní doživotní anuitu. (Penzijní systém v USA Přístup z: <http://www.pracevusa.cz/phprs/view.php?cisloclanku=2006041002>[online]. [cit. 20.4.2013]).

Spořicí účet 401(k) má ještě jednu alternativu v Roth 401(k) plánu. Do Roth 401(k) plánu je možné investovat příspěvky za totožných podmínek jako do plánu 401(k) s tím rozdílem, že jsou zdaňovány příspěvky do Roth 401(k) plánu, ale výtěžek z investic zdanění nepodléhá.

Nejběžnějším způsobem výplaty naspořených prostředků na 401(k) účtu jsou jednorázové výplaty (lump sum), následují splátky a nejméně běžné jsou doživotní renty.

Employee Stock Ownership Plan (ESOP)

ESOP je druhem zaměstnaneckého plánu, který prostřednictvím nákupu akcií zaměstnavatele umožňuje pracovníkům získat přímý vlastnický podíl ve společnosti.

Zaměstnavatel emituje určitý počet akcií společnosti na každého kmenového zaměstnance. Akcie jsou přidělovány na základě platové stupnice nebo jinou podobnou formou distribuce (každý zaměstnanec neobdrží stejný počet akcií). V USA je evidováno přibližně 11.300 ESOP plánů, kterých se účastní zhruba 13 milionů zaměstnanců (United States Department of Labour Retirement Plans, Benefits & Saving – Types of retirement Plans, dostupné z: <http://www.dol.gov/dol/topic/retirement/typesofplans.htm> [online]. [cit. 24.4.2013].).

Money Purchase Pension Plan

V tomto druhu plánu se zaměstnavatel zavazuje povinně přispívat zaměstnancům na jejich individuální účet každoročně stejný příspěvek stanovený jako určité procento z jejich platu. Maximální příspěvek pro rok 2013 činí 25% platu nebo 51.000 USD, podle toho co je nižší. Příspěvky jsou pro zaměstnavatele daňově uznatelným nákladem. Zaměstnanci platí daň z investic až při výběru úspor a v případě předčasného výběru (před 59 a půl rokem věku) je nutné počítat s 10% penalizací (Ibid.)

Profit Sharing Plan

V tomto druhu plánu zaměstnavatel poskytuje zaměstnancům na osobní účty určité procento z dosaženého firemního zisku. Zaměstnanci jsou tak s vidinou následného podílu na zisku motivováni k vyšším výkonům. Stanovení výše příspěvku a to zdali bude poskytnut, je čistě v kompetenci zaměstnavatele. Výše příspěvku může činit až 100% platu zaměstnance nebo částku 51.000 USD pro rok 2013, podle toho co je nižší (Ibid.).

7.4.3 Hybridní plány

Z právního, účetního a daňového hlediska jsou považovány za dávkově definované, ale při stanovení dávek se uplatňují principy příspěvkově definovaných plánů v podobě fiktivních účtů.

Cash Balance Plan

Typickým hybridním plánem je Cash Balance Plan, který z pohledu DB plánů definuje výši dávky, z pohledu DC plánů je pak stanovena výše příspěvku od zaměstnavatele. Cash balance plán je financován dvousložkově - má mzdovou "pay

credit" a úrokovou složku "interest credit". Na účet zaměstnance je každý rok připsán určitý příspěvek zaměstnavatele (např. 5% příspěvek stanovený z platu) a určité procento zhodnocení z celkového objemu účtu (většinou ve výši procentní sazby, kterou jsou úročeny státní dluhopisy). Prostředky na individuálních účtech jsou dále investovány zaměstnavatelem, který nese riziko případné finanční ztráty (případná ztráta nemá výsledný efekt na dohodnutou výši dávky pro zaměstnance). Dávky z Cash balance plánů jsou do určité výše pojištěny federální Pension Benefit Guaranty Corporation (PBGC) (Ibid.).

Target Benefit Plan

Tento druh plánu kombinuje vlastnosti dávkově definovaného plánu a Money Purchase Pension plánu. Z pohledu DB plánů definuje jednotnou důchodovou dávku, stanovenou jako určité % ze mzdy. Z pohledu Money Purchase plánu zaměstnavatel povinně odvádí na individuální účet zaměstnance garantovaný příspěvek stanovený také jako procento ze mzdy (max. 25% mzdy nebo 51.000 USD). Výsledná dávka je stanovena jako určité procento ze mzdy + zisk (příp. ztráta) z investic na individuálním účtu. Target benefit plán se ideálně hodí pro zaměstnavatele, který chce zaměstnancům nabídnout příspěvek s rysy DB plánu, ovšem bez povinnosti platit pojistné u PBGC, ze kterého jsou dávky z DB plánů pojištěny.

7.4.5 Důchodové plány zaměstnanců veřejného sektoru

Kromě podnikových plánů pro zaměstnance privátního sektoru, je v USA ve II. pilíři pamatováno i na zaměstnance veřejného sektoru. Pro federální (FERS) a civilní (CSRS) zaměstnance a pro příslušníky silových resortů (uniformed services) byl zřízen v roce 1986 the Thrift Savings Plan.

Thrift Savings Plan (TSP)

TSP je příspěvkově definovaným typem plánu, který je nastaven téměř totožně jako 401(k) plán pro zaměstnance soukromého sektoru. TSP plán je spravován nezávislou vládní agenturou Federal Retirement Thrift Investment Board (Agency) (dále jen Agentura), která v roce 2012 eviduje 4,6 milionů účastníků a hospodaří s prostředky fondu ve výši 350 miliard dolarů.

Federální zaměstnanci (FERS), kteří nastoupili do zaměstnání po 31.7.2010, jsou Agenturou automaticky zařazeni do TSP plánu a automaticky jim jsou odváděna 3% ze

základu daně na TSP individuální účet (u zaměstnanců přijatých do 1.8.2010 pak 1%). Zaměstnanec může procentní výši odvodů kdykoliv změnit nebo případně i zastavit. Civilní zaměstnanci (CSRS) a příslušníci silových resortů si musí o zřízení TSP účtu požádat (Thrift Saving Plan, Booklet: Summary of the Thrift Savings Plan (5/2012) Dostupné z: <https://www.tsp.gov/PDF/formspubs/tspbk08.pdf>

).

Účastníci TSP plánu mohou odvádět na své individuální účty od 1 do 100% ze základu daně až do stanoveného limitu, který pro rok 2013 činí 17.500 USD, pro účastníky nad 50 let věku pak činí limit 22.500 USD (Ibid.).

Federálním zaměstnancům (FERS) navíc Agentura automaticky přispívá 1% platu (agency automatic contribution) a další příspěvky (Additional matching contributions), které jsou stanovovány následovně. Ke každému investovanému dolaru do TSP plánu do výše 3% Agentura přispívá 1 dolar, do výše 5% činí příspěvek 50 centů. Ve výsledku pak účastník za investovaných 5% obdrží od Agentury 4 % příspěvek + 1% automatického příspěvku (Ibid.). Podrobněji viz následující tabulka.

Tabulka 4: Agenturní příspěvky do TSP

Příspěvek účastníka	Příspěvky od Agentury		Celkem
	Automatický příspěvek	Příspěvek od Agentury	
0%	1%	0%	1%
1%	1%	1%	3%
2%	1%	2%	5%
3%	1%	3%	7%
4%	1%	3,5%	8,5%
5%	1%	4%	10%
Více než 5%	1%	4%	Příspěvek účastníka + 5%

Zdroj: Thrift Saving Plan, Booklet: Summary of the Thrift Savings Plan (5/2012)

Při předčasném výběru prostředků naspořených v TSP plánu, před dosažení věku 59 a půl roku, je taktéž aplikováno pravidlo 10% penalizace. V případě ukončení pracovního poměru v schématu FERS, CSRS nebo příslušníků silových resortů je možné prostředky

z TSP plánu v podstatě volně převést do podobných schémat v soukromém sektoru
např. 401(k) plánu, případně do IRA.

8. Srovnání III. pilíře

8.1 Základní charakteristika

Třetí pilíř českého důchodového systému tvoří dobrovolné doplňkové, příspěvkově definované, kapitálově financované penzijní připojištění se státním příspěvkem. „*Penzijní připojištění se státním příspěvkem bylo zavedeno v roce 1994 jako určitá dobrovolná nástavba nad základní důchodový systém. Občané se mohou podle individuální situace aktivně podílet na zabezpečení své budoucnosti.*“ (Tomeš, 2002: 198) Penzijní připojištění lze charakterizovat těmito zásadami: dobrovolnost, státní podpora a státní dozor. Penzijní připojištění mělo v roce 2012 sjednáno 4,62 milionu účastníků, ale výplatu pobíralo pouze 10 000 penzistů. Státní příspěvek v roce 2012 činil 6 mld. Kč (ČT24, , dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/208063-na-penzijni-pripojisti-dava-stat-miliardy-vyplati-se/> [online]. [cit. 30.12.2013])

Třetím pilířem v USA jsou příspěvkově definované plány založené na principu vedení osobního či individuálního důchodového účtů, které jsou hromadně spravovány a investovány. Typickým představitelem příspěvkově definovaných plánů je individuální důchodový účet IRA (Individual Retirement Accounts). Účastníci mohou kontrolovat své příspěvky na důchodový účet a rozhodují o investiční strategii nashromážděných prostředků. Příspěvky jsou investovány (např. na burze) a zisk nebo ztráta z investic jsou připsány nebo odečteny z individuálního účtu. Po dosažení stanoveného věku účastníka je z individuálního účtu jednorázově nebo v několika splátkách vyplacena naspořená částka.

8.2 Charakteristika penzijního připojištění

Penzijní připojištění lze charakterizovat těmito zásadami:

a) dobrovolnost

Účast každého občana na penzijním připojištění je smluvní a dobrovolná. Účastníkem může být fyzická osoba, která je starší 18 let a má trvalý pobyt na území České republiky. Penzijní připojištění může účastník vypovědět, zákon o penzijním připojištění nestanoví žádné výpovědní důvody. Ty jsou určeny pouze pro penzijní fond.

Penzijní fond může penzijní připojištění písemně vypovědět jen účastníku, který:

- po dobu alespoň 6 měsíců neplatil příspěvky,
- při uzavírání smlouvy uvedl nepravdivé údaje nebo zatajil skutečnosti rozhodné pro uzavření smlouvy,
- nesplňuje podmínky stanovené zákonem o penzijním připojištění.

Dále může penzijní připojištění zaniknout na základě dohody mezi účastníkem a penzijním fondem, popř. na základě právní události (např. ukončení výplaty penze, výplaty jednorázového vyrovnání). Tato dohoda musí být písemná. Nároky účastníka (především jde o odbytné) se posuzují stejným způsobem jako při zániku penzijního připojištění výpovědí.

Penzijní připojištění zaniká ukončením výplaty penze nebo výplatou jednorázového vyrovnání. Zaniká i v případě smrti účastníka, jestliže pozůstali se nestávají účastníky penzijního připojištění.

Účastník může penzijní připojištění přerušit. Po dobu přerušení neplatí příspěvky, avšak neztrácí nároky z doby před přerušením. Přerušeni může být pouze na základě písemné dohody mezi účastníkem a penzijním fondem (Krebs et al., 2007: 227-231)

b) státní podpora

Účastník má ze zákona nárok na státní příspěvek, který:

- představuje státní dotaci do tohoto systému - tím jej preferuje před dalšími produkty finančního trhu (výjimku však tvoří určitá varianta stavebního spoření),
- zvyšuje pravomoc státních orgánů kontrolovat činnost penzijních fondů (jde zejména o prevenci proti zneužívání výdajů státního rozpočtu).

Státní příspěvek je motivačním faktorem, ani ne tak svou výší, ale především svojí jasnou srozumitelností před daňovými úlevami. Jen málokterý občan si dokáže udělat představu o výši své daňové úlevy, část občanů si ji ani nedokáže sama vypočítat, ale státní příspěvek stanovený pevnou částkou, je jasný a srozumitelný pro všechny.

Občan může být účastníkem penzijního připojištění u dvou i více penzijních fondů. Každý účastník penzijního připojištění má však nárok pouze na jeden státní příspěvek.

Státní příspěvek je připisován na účet účastníka u penzijního fondu, započítává se do základu, z něhož se stanoví výše dávky a tak přímo plní roli finanční podpory ve stáří.

Státní příspěvek se poskytuje odstupňovaně podle výše měsíčních příspěvků účastníka, kdy s jejich rostoucí výší se státní příspěvek relativně snižuje.

Výše příspěvku se stanoví na kalendářní měsíc a platí do konce tohoto měsíce nebo na delší období dopředu (pak musí být příspěvek účastníka zaplacen do konce prvního kalendářního měsíce tohoto období). Nejnižší příspěvek dle zákona o penzijním připojištění ve znění platném do 31.12.2012 činí 100,- Kč měsíčně, od 1.1.2013 činí 300,- Kč měsíčně (pro příspěvky v nižší výši nebude poskytována státní podpora). Maximální částka není stanovena. (Ibid.)

c) státní dozor

Zákon o penzijním připojištění vytváří právní rámec pro činnost penzijních fondů, ten upravuje jejich vznik a způsob nakládání s prostředky penzijního fondu.

Penzijní fond může založit jakákoli právnická nebo fyzická osoba, tuzemská nebo i zahraniční. Vzniká jako akciová společnost, pro kterou platí některé odchylky od ustanovení obchodního zákoníku. Výše základního kapitálu musí činit alespoň 50 mil. Kč a tento základní kapitál musí být tvořen pouze peněžitými vklady, které musí být splaceny ještě před podáním žádosti o povolení ke vzniku a činnosti penzijního fondu (Ibid.)

Výše popsaná podoba důchodového připojištění se státním příspěvkem fungovala podle výše uvedených zásad od roku 1994 do roku 2012. Od 1.1.2013 byly všichni účastníci penzijního připojištění převedeni do transformovaného fondu, kde je jim zaručena garance nezáporného výnosu. Noví zájemci o penzijní připojištění mohou od 1.1.2013 vstupovat do nových účastnických fondů, kde ovšem nebudou mít nárok na výsluhovou penzi (viz níže) a zákon již nebude garantovat nezáporné zhodnocení (tzv. „černou nulu“). Účastníci však budou mít v nových účastnických fondech možnost vybrat si mezi více typy fondů s různou investiční strategií. (Manuál MF a MPSV k důchodové reformě, dostupné z: <http://www.mfcr.cz/assets/cs/media/Manual-MFa-MPSV-k-duchodove-reforme2013.pdf> [online]. [cit. 30.12.2013].

8.2.1 Dávky poskytované z III. pilíře

Penzijního připojištění se státním příspěvkem

Penzijní fond poskytuje několik druhů dávek dle výběru účastníka. Jde o **jednorázové vyrovnání** - dávka, jež náleží účastníkovi místo penze za podmínek stanovených penzijním plánem nebo při ukončení trvalého pobytu v České republice.

odbytné - dávka, jež náleží účastníkům nebo pozůstalým při splnění podmínek dle zákona o penzijním připojištění. Výše odbytného se stanoví jako úhrn příspěvků zaplacených účastníkem a podílu na výnosech hospodaření penzijního fondu odpovídajícího výši jím zaplacených příspěvků.

penze - pravidelná výplata peněžní částky po stanovenou dobu. Z penzijního fondu jsou poskytovány tyto penze:

- starobní penze - musí být poskytována vždy. Účastník má nárok na starobní penzi, jestliže dosáhl 50 let věku a pokud platil příspěvky ve smluvené výši nejméně 5 let a fond u něj zaregistroval 60 řádně a včas zaplacených měsíčních příspěvků,
- výsluhová penze - účastník má nárok na výsluhovou penzi, jestliže si ji sjednal, platil příspěvky ve sjednané výši nejméně 15 let a fond u něj zaregistroval 180 řádně a včas zaplacených měsíčních příspěvků. Tato penze je důležitá zejména pro pracovníky, kteří vykonávají obtížnou a namáhavou práci, jež nebudou moci vykonávat ve vyšším věku,
- invalidní penze - je nutné ji sjednat ve smlouvě. Na invalidní penzi se neplatí žádné zvláštní příspěvky. Má na ni nárok účastník, pokud platil příspěvky ve smluvené výši nejméně 5 let a fond u něj zaregistroval 60 řádně a včas zaplacených měsíčních příspěvků a je mu přiznán invalidní důchod ze sociálního zabezpečení,
- pozůstalostní penze - nárok na pozůstalostní penzi, jestliže byla sjednána, mají osoby uvedené účastníkem ve smlouvě, pokud účastník platil příspěvky 1 rok a fond u něj zaregistroval 12 řádně a včas zaplacených měsíčních příspěvků a pokud ještě starobní nebo výsluhová penze nezačala být vyplácena (Ibid.)

8.3 Individuální důchodový účet IRA

Typickým představitelem příspěvkově definovaných plánů je individuální důchodový účet IRA. V těchto plánech je účastník zodpovědný za výběr typů investic do určených podílových fondů, akcií či jiných cenných papírů.

Účastník IRA plánu platí na svůj individuální účet roční příspěvky, které může následně investovat do akcií, obligací, či jiných cenných papírů, podílových fondů, dluhopisů, společných investičních fondů, termínovaných vkladů nebo nemovitostí.

Maximální roční výše příspěvku na IRA účet činí v roce 2013 pro osobu do 50 let věku 5.500 USD, pro osobu nad 50 let 6.500 USD. Příspěvky na IRA (částka, která se odečte z příjmu) nejsou zdaňovány. Zdanění podléhají až zisky z investic při výběru naspořené částky v důchodovém věku.

Kromě tradičního plánu IRA je možné za totožných podmínek investovat příspěvky do plánu Roth IRA s tím rozdílem, že jsou zdaňovány příspěvky do Roth IRA plánu, ale výtěžek z investic zdanění nepodléhá. Roth IRA plán si může založit jen osoba s příjmem do 115.000 USD ročně.

Každá osoba s příjmem do 115.000 USD ročně si může zřídit a následně investovat jak do tradičního plánu IRA, tak i do Roth IRA zároveň. Dle vlastního uvážení může vkládat příspěvky do obou plánů až do úhrnné výše maximálního ročního limitu 5.500 resp. 6.500 USD. (United States Government Accountability Office, 2008: 11 - aktualizováno pro rok 2013).

Vybrat finanční prostředky z IRA plánů není možné, dokud investor nedosáhne věku 59,5 roku a naopak čerpání finančních prostředků musí začít nejpozději v roce následujícím po roce, ve kterém příjemce dosáhne věku 70,5 roku. V případě, kdy jsou prostředky z IRA účtu vybrány před dosažením věku 59,5 roku, činí daň z naspořených prostředků 10%, při výběru po dosažení 70 let je daň stanovena na 50%.

Dávky z jednotlivých plánů jsou stanoveny z objemu celoživotně naspořené kapitálu. Nejběžnějším způsobem výplaty naspořených prostředků jsou jednorázové výplaty (lump sum), měsíční renty (annuity).

9. Analýza důchodových systémů ČR a USA

Kritéria a ukazatele stanovených cílů

V této části práce budu vycházet z obecných cílů důchodové politiky, které definoval Barr (1993), (upraveno). Analýzou stanovených cílů bude možné odpovědět na výzkumné otázky.

Stanovený cíl	Kriterium jeho naplnění	Indikátor
Zabezpečení adekvátního příjmu ve stáří	<ul style="list-style-type: none"> míra solidarity vs. ekvivalence 	<ul style="list-style-type: none"> Giniho koeficient a index progresivity náhradový poměr – poměr důchodu k předdůchodovému příjmu způsob stanovení starobního důchodu – redukční hranice náhradní doby pojištění
	<ul style="list-style-type: none"> ochrana proti chudobě 	<ul style="list-style-type: none"> míra ohrožení příjmovou chudobou důchodců institut minimálního garantovaného důchodu
Reálná kupní síla důchodců	<ul style="list-style-type: none"> ochrana proti inflaci 	<ul style="list-style-type: none"> Indexace předdůchodových příjmů valorizace důchodových dávek
Finanční udržitelnost důchodového systému	<ul style="list-style-type: none"> demografická situace 	<ul style="list-style-type: none"> úhrnná plodnost naděje dožití při narození a ve věku 60 let saldo zahraniční migrace předpokládaný vývoj podílu závislých osob vývoj míry závislosti podíl 65+/15-64
	<ul style="list-style-type: none"> důchodový systém není deficitní 	<ul style="list-style-type: none"> saldo důchodového systému (rozdíl mezi příjmy a výdaji) dlouhodobý výhled důchodových účtů nákladovost důch. systému v % HDP počet poplatníků na jednoho důchodce
Mikroekonomická efektivita	<ul style="list-style-type: none"> důchodový systém de/motivuje starší pracovníky k setrvání na trhu práce po dosažení důchodového věku 	<ul style="list-style-type: none"> míra „sankce“ při odchodu do důchodu před dosažením důchodového věku míra „benefitů“ při odkládání věku odchodu do důchodu podíl vyplácených předčasných důchodů

Zdroj: Chovancová 2008, upraveno

9.1 Zabezpečení adekvátního příjmu ve stáří

K zodpovězení obecného cíle, zda jsou důchodové systémy zkoumaných států schopny poskytovat resp. zabezpečit adekvátní příjem osobám v důchodu, bude přistupováno z pohledu dvou kritérií - míra solidarity (přerozdělování) vs. ekvivalence v důchodovém systému a ochrana proti chudobě.

9.1.1 Míra solidarity a ekvivalence v důchodovém systému

Míru solidarity a ekvivalence v důchodovém systému je možné posuzovat pomocí základních indikátorů, mezi které patří: Giniho koeficient a index progresivity, náhradový poměr, způsob stanovení starobního důchodu (především z pohledu redukčních hranic) a přítomnost náhradních dob pojištění.

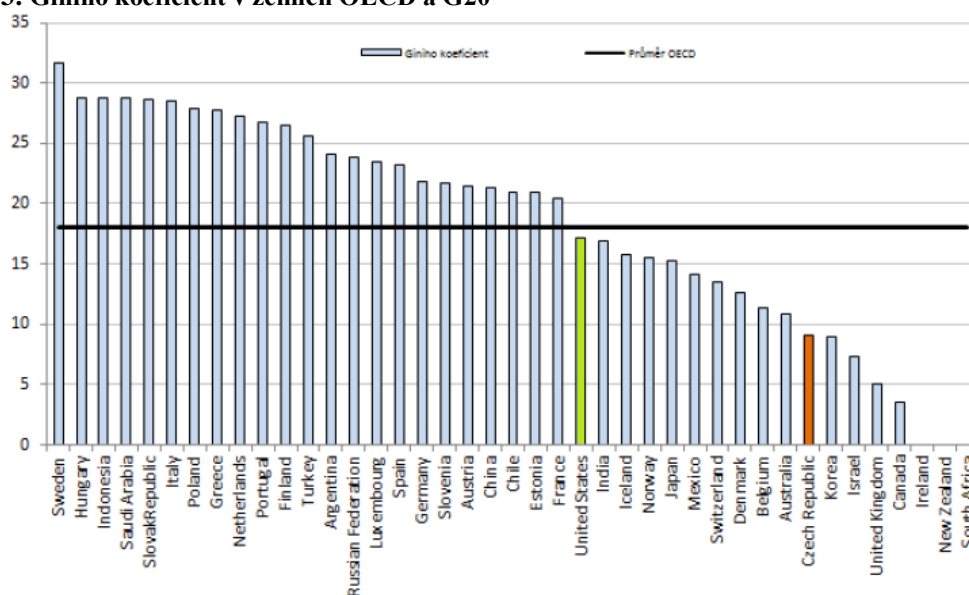
Giniho koeficient a index progresivity

Míru přerozdělení v důchodovém systému je možné charakterizovat a kvantifikovat tzv. Giniho koeficientem a indexem progresivity. Giniho koeficient nabývá hodnot od 0 % do 100 %, přičemž platí, že čím vyšší hodnota, tím vyšší příjmová nerovnost v systému. Hodnoty 0 % nabývá při dokonalé rovnosti příjmů (všichni mají stejný příjem) a 100 % představuje dokonalou nerovnost (jedna osoba je poživitelem všech příjmů). Hodnota 50 % odpovídá plně ekvivalentnímu systému.

Index progresivity je indikátorem míry zásluhovosti v systému. Hodnoty 100 % nabývá v plně solidárním systému (důchody jsou konstantní bez ohledu na výši příjmu) a hodnoty 0 % nabývá při plně zásluhovém systému. (Pojistně matematická zpráva MPSV 2012:49; OECD 2013: 152)

Giniho koeficient na modelovém příjmovém rozložení dle studie OECD (2013) nabývá hodnoty 9,8% pro ČR a 14,9 pro USA (Ø OECD 15,8 %).

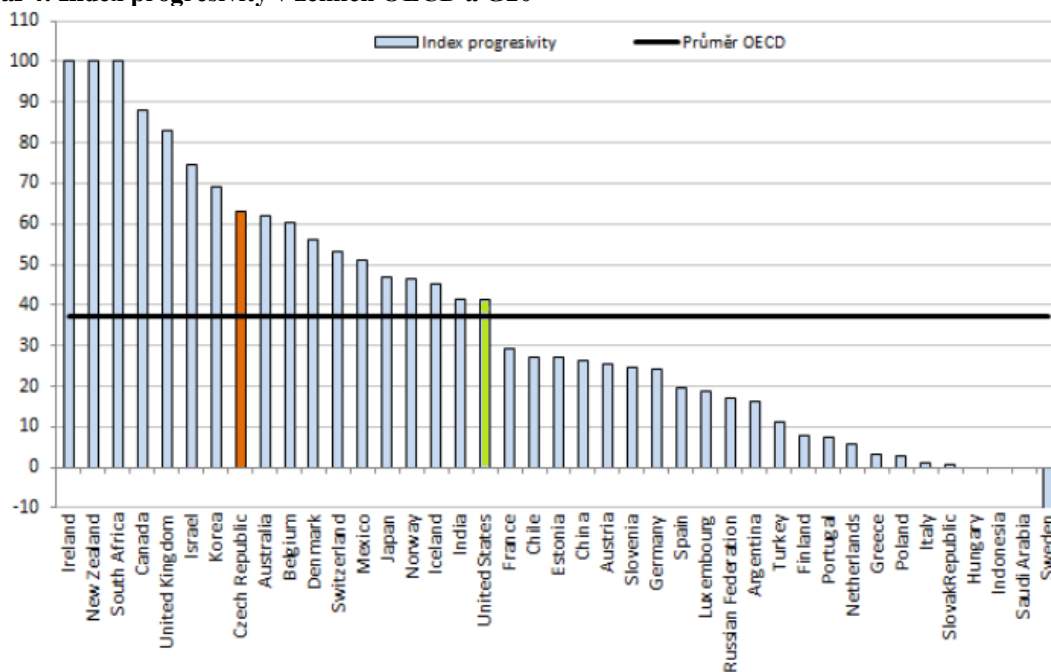
Graf 3: Giniho koeficient v zemích OECD a G20

Zdroj: OECD, Pension at a Glance 2013: OECD and G20 Indicators

Index progresivity pak dosahuje hodnoty 62,2% pro ČR a 42,6% pro USA (Ø OECD 39,2 %).

Graf 4: Index progresivity v zemích OECD a G20

Zdroj: OECD, Pension at a Glance 2013: OECD and G20 Indicators

Z předchozích grafů je patrné, že Česká republika patří k jedněm z nejsolidárnějších států OECD. USA dosahují hodnot okolo průměru zemí OECD a do jisté míry je tamější důchodový systém méně solidární než ten český.

Náhradový poměr

Smyslem důchodových systémů je vedle ochrany starších lidí před chudobou také zajištění možnosti nabýt nárok na takový důchod, který lidem umožní zachovat si v přiměřeném rozsahu svou životní úroveň po odchodu do důchodu (Holub a Pollnerová, 2004: 4).

Jedním z ukazatelů přiměřenosti výše důchodových příjmů je míra, s jakou nahrazují předdůchodové příjmy označovaná jako náhradová míra nebo náhradový poměr:

$$\text{náhradový poměr} = \frac{\text{důchodové příjmy}}{\text{příjmy před odchodem do důchodu}}$$

Náhradový poměr je nejčastěji vyjadřován jako poměr důchodu a mzdy před odchodem do důchodu. Definice této relace však není jednotná, naopak náhradový poměr může být vymezen různými způsoby. V podstatě lze náhradové poměry rozdělit na *hypotetické* (modelové) a *skutečné* (empirické). Výpočet náhradových poměrů je většinou založen na hypotetickém konceptu „typických“ pracovníků, jejichž výdělků jsou definovány v násobcích průměrné (nebo též mediánové) mzdy nějaké skupiny (nejčastěji průměrné mzdy v národním hospodářství). Obvykle se vymezují minimálně tři příjmové skupiny - pracovníci s nízkými, středními a vysokými příjmy. *Skutečné* náhradové poměry jsou počítány z (často výběrových) dat o skutečných výdělcích pojištěných osob (Ibid: 4).

Při stanovování optimální výše náhradového poměru lze vycházet z předpokladu, že lidé chtějí dosáhnout důchodu ve výši 100 % průměrných celoživotních čistých výdělků (tj. kolem 75 % hrubých průměrných celoživotních výdělků). Příliš nízká stanovená cílová míra náhrady znamená riziko velkého počtu důchodců pod hranicí chudoby závislých na dávkách sociální pomoci. Příliš vysoká relativní úroveň dávek může přinést fiskální problémy a deformace na trhu práce. (Ibid)

Nejčastěji uváděnou optimální výší náhradového poměru je 70% příjmů před odchodem do důchodu (Greninger et al. 2000, Schieber 2004, Muir a Turner 2010, OECD 2012).

Koncept optima náhradového poměru Světové banky (1994) považuje za ideální míru náhrady 75% hrubých průměrných celoživotních výdělků. Světová banka nicméně vládám doporučuje, aby průběžný systém (I. pilíř) poskytoval důchody na úrovni 50-55% hrubých předdůchodových příjmů pro osobu s průměrnou mzdou s tím, že by náhradový poměr neměl klesnout pod kritickou hranici 42-44%. (Holub a Pollnerová, 2004: 9; SSA 2008).

Další prameny doporučují stanovit hranici optimálního náhradového poměru na 70-75% předchozího příjmu pro mediánového pracovníka a 80-90% příjmu pro osoby s nízkými předdůchodovými výdělky. (Myers 1993, Aon Consulting a Georgia State University 2004, Teachers Insurance and Annuity Association-College Retirement Equities Fund (TIAA-CREF) 2000, Greninger et al. 2000). Meyers (1993) ještě uvedený výčet doplňuje o optimum pro vysokopříjmové skupiny osob s tím, že hranici náhradového poměru stanovuje na 55-60% předchozího příjmu.

Při stanovování optimální výše náhradového poměru v USA je podle Caplana a Brangana (2004) nebo Skinnera (2007) nutné zohlednit absenci všeobecného zdravotního pojištění a s tím spojené rostoucí náklady penzistů na zdravotní péči. Mitchell a Turner (2010) proto doporučují stanovit optimální hranici náhradového poměru až na 80-90% předdůchodových příjmů. (Mitchell a Turner 2010 in Muir a Turner 2011: 31).

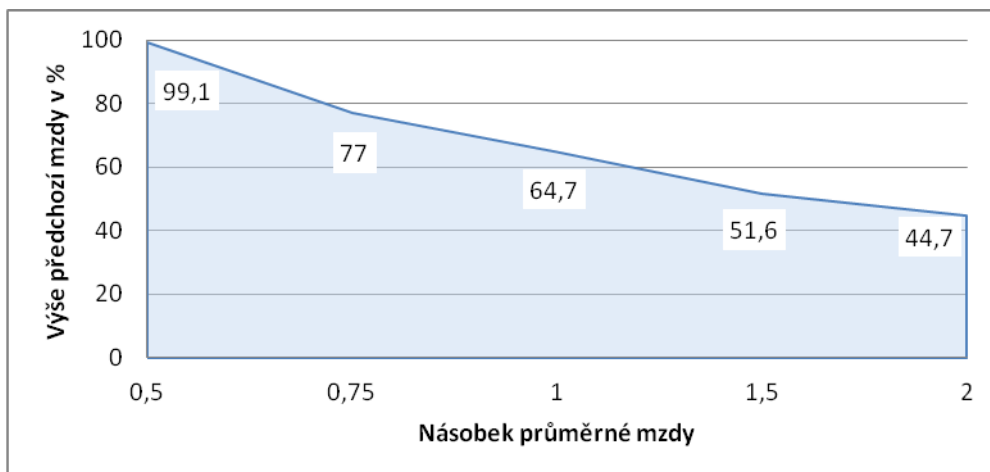
Srovnání výše náhradových poměrů v ČR a USA

Výše hypotetického náhradového poměru (tj. poměru nově přiznaného starobního důchodu vůči poslednímu příjmu u osoby s příjmem na úrovni průměrné mzdy) se v roce 2013 v ČR pohybuje mírně nad průměrem OECD, v USA je pak jeho hodnota hluboko pod ním. Hrubý náhradový poměr je v ČR na úrovni 60%, v USA 41% (Ø OECD 57,9 %) a čistý náhradový poměr na úrovni 73,4 % v ČR, v USA 49,9% (Ø OECD 69,1 %).

Tyto náhradové poměry jsou však pouze teoretické a jsou počítány na příkladech „příjmově typizovaných jedinců“, tj. jedinců s daným příjmem a dobou pojištění. Tudiž dané hodnoty neodrážejí plně realitu, neboť použité hypotetické doby pojištění mohou být značně nadhodnocené oproti realitě (Pojistně matematická zpráva MPSV, 2012: 47).

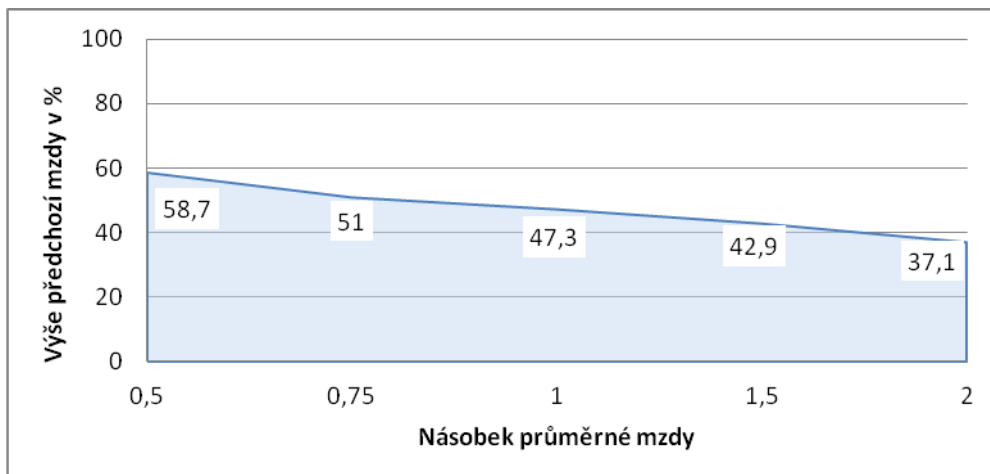
Čistý náhradový poměr je ukazatel, který vypovídá o poměru mezi čistou mzdou dosahovanou v předdůchodovém věku a vypláceným čistým důchodem.

Graf 5: Výše čistého náhradového poměru v ČR v roce 2012

Vlastní graf; Zdroj: *OECD, Pension at a Glance 2013: OECD and G20 Indicators*

Graf 6: Výše čistého náhradového poměru v USA v roce 2012

Vlastní graf; Zdroj: *OECD, Pension at a Glance 2013: OECD and G20 Indicators*

Z uvedených grafů je zřejmé, že čistý důchod nahrazuje v průměru poměrně slušnou část předchozích příjmů, a to přibližně ve výši 65% pro českého a 47 % pro amerického důchodce s předdůchodovým příjmem na úrovni průměrné mzdy. Pojištěnce s nízkým příjmem (na úrovni 1/2 průměrné mzdy) čeká v důchodu zhruba 99 % jejich mzdy v ČR, resp. 59 % v USA, pojištěnce s vysokým příjmem (2 násobek průměrné mzdy) zhruba 45 % jejich mzdy v ČR, resp. 37% v USA.

V případě, kdy k příjmům z povinného průběžného pilíře připočteme příjmy z dobrovolných příspěvkově definovaných schémat (důchodové připojištění v ČR, např. IRA, 401(k) v USA), bude výsledná výše náhradového poměru vypadat následovně (data pro rok 2011):

Tabulka 5: Čistý náhradový poměr z veřejných a soukromých schémat

	PAYG			Příspěvkově definované plány			Celkem		
	0,5	1	1,5	0,5	1	1,5	0,5	1	1,5
Násobek ø mzdy	0,5	1	1,5	0,5	1	1,5	0,5	1	1,5
ČR	93,5	62,2	47,0	13,1	13,9	14,2	106,7	76,1	61,1
USA	61,0	47,3	44,1	45,8	46,6	48,4	106,8	93,9	92,5

Zdroj: OECD (2011), "Pensions at a Glance 2011: Retirement-income systems in OECD and G20 countries", OECD, Paris.

Z výše uvedené tabulky je jednoznačně patrné, jak významnou roli hrají v USA II. a III. důchodový pilíř. Díky příjmům z fondových pilířů se i průměrně a nadprůměrně příjmoví „typizovaní jedinci“ dostávají v součtu náhradových poměrů téměř na úroveň předchozích mezd. Pro ČR je typické, že i v součtu náhradových poměrů je zachována diference celkového náhradového poměru, která vede k nivelizaci důchodových příjmů jednotlivých příjmových skupin.

Způsob stanovení starobního důchodu – redukční hranice

Smyslem následujícího textu je zaměřit se na míru intragenerační (příjmové) solidarity při stanovování výše starobního důchodu, ke které dochází v důsledku použití redukčních hranic. Princip výpočtu starobního důchodu byl již podrobně popsán v kapitole 6.2.1 pro ČR a v kapitole 6.3.1 pro USA, přesto jej pro pochopení závislosti výše důchodu na výši redukčních hranic uvedu ve stručnosti ještě jednou.

V českém důchodovém systému se výše starobního důchodu skládá ze dvou složek, ze základní a procentní výměry. Výše základní výměry činí 9% z průměrné mzdy a výše procentní výměry důchodu činí za každý celý rok doby pojištění získané do vzniku nároku na tento důchod 1,5 % výpočtového základu.

Redukční hranice pro stanovení výpočtového základu důchodu činí v roce 2013:

- I. redukční hranice – 11 389 Kč, do této částky se započítává 100 % příjmů
- II. redukční hranice – 30 026 Kč, do této částky se započítává 27 % příjmů
- III. redukční hranice – 103 536 Kč, do této částky se započítává 19 % příjmů
- nad III. redukční hranici se započítává 6 % příjmů. (MPSV 2013, Dostupné z: <http://duchodovareforma.mpsv.cz/cs/61> [online]. [cit. 19.12.2013]).

Způsob výpočtu starobní důchodu v USA je založen na celoživotních výdělcích. Osobám, které dosáhnou věku 62 let v roce 2013 nebo později, je do vyměřovacího základu zahrnuto 35 let s nejvyššími ročními výdělky roku 1951. Tyto výdělky jsou indexovány podle míry růstu průměrné mzdy. Z 35 indexovaných nejvyšších výdělků (do výše maximálního vyměřovacího základu pro pojistné) je vypočten měsíční průměr - Average Indexed Monthly Earnings (AIME). AIME je základem pro výpočet tzv. základní pojistné částky (Primary Insurance Amount - PIA). (Holub a Pollnerová, 2004: 34 upraveno dle SSA 2013).

Pro osoby, které dosáhly věku 62 let v roce 2013 je PIA rovna:

- 90% z prvních 791 USD z AIME, plus
- 32 % z AIME mezi 791 USD a 4768 USD, plus
- 15 % z AIME nad 4768 USD.

Výpočtová formule v obou státech zahrnuje redukční hranice a zaručuje tak, aby byl osobám s nižšími příjmy zaručen vyšší náhradový poměr. V důsledku redukčních hranic rozhodných pro výpočet důchodu klesá s rostoucím výdělkem relace výše důchodu k tomuto výdělku. Dochází tak ke snižování míry náhrad v případě skupin s vyššími předdůchodovými příjmy. Již samotná existence redukčních hranic ve výpočtovém vzorci výše důchodu je nezpochybnitelným projevem intragenerační solidarity, která je v českém systému navíc podpořena jednotně stanovenou základní výměrou, jenž nese prvky flate - rate důchodové dávky.

Intragenerační solidarita v ČR po roce 2010

Jak bylo popsáno v předchozí části diplomové práce, tak v důsledku redukčních hranic rozhodných pro výpočet důchodu klesá s rostoucím výdělkem relace výše důchodu k tomuto výdělku. Míru tohoto poklesu shledal Ústavní soud ČR za nepřiměřenou, a proto bylo nutné přijmout zákonná opatření, která by odstranila tento nedostatek.

Na základě nálezu Ústavního soudu z března 2010 došlo v roce 2011 v českém důchodovém systému k zásadní parametrickým změnám průběžného pilíře.¹⁶

¹⁶ Zákon č. 220/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony [novela zákona o důchodovém pojištění řešící především dopady nálezu Ústavního soudu (dále jen „ÚS“), jímž byl zrušen § 15] – ÚS shledal ustanovení § 15 zákona o důchodovém pojištění, které zakotvuje způsob stanovení výpočtového základu, z něhož se vypočítává procentní výměra důchodu, tedy i výši tzv. redukčních hranic, protiústavním (nálezním Pl. ÚS

Nejvýznamnější změny zákona o důchodovém pojištění přímo související s nálezem ÚS jsou:

- Redukční hranice – byla jednoznačně stanovena pravidla pro určení výše redukčních hranic pro účely zjištění výpočtového základu přímo v zákoně, a to ve vazbě na průměrnou mzdu; cílový stav po roce 2014: první redukční hranice činí 44 % a druhá redukční hranice činí 400 % průměrné měsíční mzdy. (viz tabulka č. 6 a 7)

Tabulka 6: Redukční hranice pro výpočet výše důchodu

Rok	2007	2008	2009	2010	2011 před 30.9.	2011 po 29.9.
První redukční hranice	9 600	10 000	10 500	10 500	11 000	10 886
Druhá redukční hranice	23 300	24 800	27 000	27 000	28 200	28 699
Třetí redukční hranice						98 960
Započteno do 1. RH	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Započteno nad 1. RH do 2. RH	30%	30%	30%	30%	30%	29%
Započteno nad 2. RH do 3. RH	10%	10%	10%	10%	10%	13%
Započteno nad 3. RH	10%	10%	10%	10%	10%	10%

Zdroj: Pojistně matematická zpráva MPSV 2012: 13

Tabulka 7: Redukce osobního vyměřovacího základu a redukční hranice

	2011 před 30. 9.	2011 po 29.9	2012	2013	2014	2015
započteno do 1. RH	100%	100%	100%	100%	100%	100%
započteno nad 1. RH do 2. RH	30%	29%	28%	27%	26%	26%
započteno nad 2. RH do 3. RH	10%	13%	16%	19%	22%	0%
započteno nad 3. RH	10%	10%	8%	6%	3%	0%
1. RH v % prům. mzdy		44%	44%	44%	44%	44%
2. RH v % prům. mzdy		116%	116%	116%	116%	400%
3. RH v % prům. mzdy		400%	400%	400%	400%	

Zdroj: Pojistně matematická zpráva MPSV 2012: 13

- Zápočet částek osobního vyměřovacího základu do jednotlivých redukčních hranic – cílový stav po roce 2014: částka osobního vyměřovacího základu se započítává do první redukční hranice plně, zápočet mezi první a druhou redukční hranicí činí 26 % a k částkám nad druhou redukční hranicí se nepřihlíží.
- Základní výměra důchodu - výše základní výměry důchodu je pevně svázaná s průměrnou mzdou obdobně, jako je tomu v případě redukčních hranic a činí 9 % průměrné mzdy.

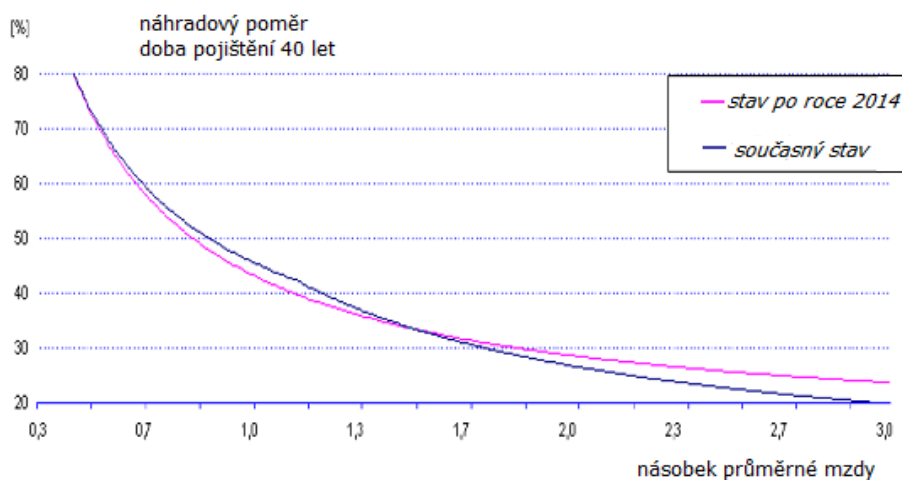
8/07, publikovaný pod č. 135/2010 Sb. – dále jen „nález ÚS“). Samotnou existenci redukčních hranic jako jednoho z prvků konstrukce výpočtu důchodu však nezpochybil. Zdroj: Pojistně matematická zpráva MPSV 2012: 13

- Prodlužování rozhodného období – postupně se prodlužuje rozhodné období pro zjišťování osobního vyměřovacího základu ze současného cílového stavu 30 roků na celoživotní s tím, že tak jako dosud se nebude přihlížet k příjmům před rokem 1986 (doba studia se bude při výpočtu důchodu považovat za vyloučenou dobu, takže nedojde k rozmělnění skutečně dosažených příjmů v rozhodném období). (Pojistně matematická zpráva MPSV 2012: 13).

V důsledku přijatých změn tak dochází „u důchodů přiznaných v roce 2011 po 29. září ve srovnání s důchody přiznanými v roce 2011 před 30. září ke snížení relace důchodu ke mzdě u důchodů přiznaných z výdělků v pásmu cca 0,5 až 1,5 násobek průměrné mzdy a ke zvýšení relace důchodu ke mzdě u důchodů přiznaných z výdělků vyšších než 1,5 násobek průměrné mzdy.“ (Ibid.) Dochází tak k posílení principu ekvivalence a zároveň s tím je zachována solidarita u nízkopříjmových jedinců s příjmy do 44 % průměrné mzdy.

Graf č. X porovnává průběh křivky náhradového poměru v současném stavu a stavu po přijatých legislativních změnách výše náhradového poměru v závislosti na příjmu pro jedince s dobou pojištění 40 let. Je vidět, že náhradový poměr u jedinců s příjmy do první redukční hranice se oproti současnému stavu nezmění, zatímco u jedinců s příjmy mezi první redukční hranicí a 1,5 násobkem průměrné mzdy klesne a jedincům nad 1,5 násobkem průměrné mzdy významně vzroste. (Český důchodový systém v kontextu EU, Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/11968> [online]. [cit. 20.11.2013]).

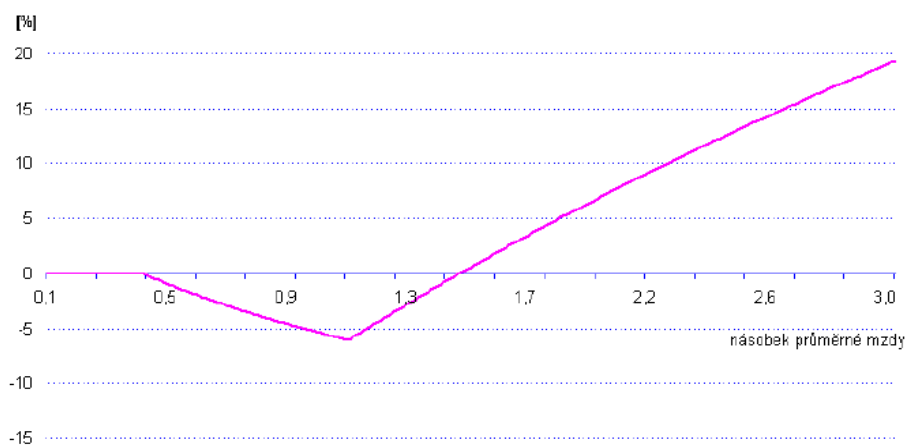
Graf 7: Náhradový poměr podle výše mzdy u jedinců s dobou pojištění 40 let

Zdroj: MPSV, Český důchodový systém v kontextu EU, Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/11968> [online]. [cit. 20.11.2013].

Následující graf pak znázorňuje míru poklesu/nárůstu nově přiznaného důchodu oproti současnému stavu v závislosti na výši mzdy u jedinců s dobou pojištění 40 let. Z grafu je patrné, že celkové náklady na posílení ekvivalence základního důchodového pojištění ponесou jedinci s příjmy mezi 0,5 násobkem a 1,5 násobkem průměrné mzdy. (Český důchodový systém v kontextu EU, Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/11968> [online]. [cit. 20.11.2013]).

Graf 8: Relativní změna náhradového poměru oproti současnému stavu u jedinců s dobou pojištění 40 let

Zdroj: MPSV, Český důchodový systém v kontextu EU, Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/11968> [online]. [cit. 20.11.2013].

Náhradní doby pojištění

Dalším výrazným projevem intragenerační solidarity je zakotvení náhradních dob pojištění v důchodovém systému. Náhradní dobou pojištění je období, ve kterém se neodvádí žádné pojistné, přesto se tyto doby za určitých podmínek započítávají do potřebných let pojištění pro důchod.

Náhradní doby pojištění v ČR vymezuje ustanovení § 12 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění ve znění pozdějších předpisů. Kromě výkonu vojenské služby, péče o dítě a péči o bezmocnou nebo závislou osobu, která se započítávají ze 100 %, se náhradní doby pojištění započítávají z 80 %. Účast na důchodovém pojištění z titulu náhradních dob pojištění se týká celkem deseti skupin osob, mezi které patří:

- osoby vedené v evidenci úřadu práce jako uchazeči o zaměstnání po dobu, po kterou jim náleží podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci, a v rozsahu nejvýše tří let,
- osoby se zdravotním postižením zařazených v teoretické a praktické přípravě pro zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost,

- osoby konajících vojenskou službu v ozbrojených silách České republiky, pokud nejde o vojáky z povolání a vojáky v další službě,
- osoby konajících civilní službu (do roku 2004),
- osoby, které se soustavně připravují na budoucí povolání studiem na střední nebo vyšší odborné škole nebo vysoké škole v České republice, a to po dobu prvních šesti let tohoto studia po dosažení věku 18 let v období před r. 2010,
- osoby pečujících osobně o dítě ve věku do čtyř let,
- osob pečujících osobně o osobu mladší 10 let, která je závislá na péči jiné osoby ve stupni I (lehká závislost) nebo osobu jakéhokoliv věku, která je závislá na péči jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo stupni III (těžká závislost) anebo stupni IV (úplná závislost), pokud spolu žijí v domácnosti; podmínka domácnosti se nevyžaduje, jde-li o blízkou osobu,
- poživatelé invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně [§39 odst. 2 písm. c) zákona č. 155/1995 Sb.] z českého pojištění, a to do dosažení věku potřebného pro vznik nároku na starobní důchod podle § 32; za poživatele invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně [§39 odst. 2 písm. c)]se pro účely účasti na pojištění považují též osoby, které nepobírají tento důchod, avšak splňují podmínky nároku na tento důchod a pobírají výsluhový příspěvek nebo příspěvek za službu podle zvláštních zákonů,
- osoby, u nichž po skončení výdělečné činnosti, která zakládala účast na nemocenském pojištění podle zvláštního předpisu, trvá:
 - dočasná pracovní neschopnost, kterou si nepřivodily úmyslně, pokud tato dočasná pracovní neschopnost vznikla v době této výdělečné činnosti nebo v ochranné lhůtě podle zvláštního předpisu,
 - karanténa nařízená podle zvláštního právního předpisu v době této výdělečné činnosti nebo v ochranné lhůtě podle zvláštního právního předpisu,
 - podpůrčí doba pro poskytování ošetrového,
 - podpůrčí doba pro poskytování peněžité pomoci v mateřství v období před porodem,
- osoby, kterým je poskytována zvláštní ochrana a pomoc na základě zákona o ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením. (ČSSZ, Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/ucast-na-pojisteni/nahradni-doba-pojisteni.htm> [online]. [cit. 20.11.2013]).

Důchodový systém v USA, na rozdíl od českého, náhradní doby pojištění neobsahuje. Výjimku tvoří doba péče o dítě osobou, která se stala invalidní v mladším věku a období nezaměstnanosti. Vyjmenované výjimky nelze ovšem považovat za náhradní doby pojištění, protože se jedná o doby, které jsou žadateli o důchod při výpočtu důchodu vyloučeny.

9.1.2 Ochrana proti chudobě

Úkolem důchodového systému je vedle poskytování adekvátního náhradového poměru zabránit vzniku chudoby starších lidí. Nakolik současné důchodové systémy plní toto kritérium, bude hodnoceno na základě následujících indikátorů: míra ohrožení příjmovou chudobou a institut minimálního důchodu.

Míra ohrožení příjmovou chudobou důchodců

Jako indikátor plnění kritéria ochrany proti chudobě bude použit dle metodiky OECD indikátor hranice chudoby, která je OECD stanovena na 50 % mediánu, ekvivalizovaného disponibilního příjmu (OECD, 2013: 164).

Příjmovou chudobou (procento osob s příjmy nižšími než 50 % mediánového disponibilního příjmu) bylo podle OECD (2013:165) v roce 2010 v ČR ohroženo 3,7 % a v USA 19,9 % osob ve věku nad 65 let (Ø OECD 12,8 %). Ve skupině osob nad 75 let byla chudobou ohrožena 4 % důchodců v ČR a 24,3 % důchodců v USA (Ø OECD 13,8 %).

Hodnoty vyjádřené zvoleným indikátorem sice nemají žádnou vypovídací schopnost o působení důchodového systému na ochranu proti chudobě, nicméně lze vyvodit, že penzisté v ČR patří k jedněm z nejméně ohrožených chudobou, kdežto důchodci v USA patří k těm nejvíce ohroženým v zemích OECD.

Institut minimálního garantovaného důchodu

Existence institutu minimálního důchodového příjmu je prvkem, který snižuje riziko chudoby jedinců. V případě, kdy v důchodovém systému není obsažen, jsou využívány další sociální systémy.¹⁷

¹⁷ V USA je zaveden Supplemental Security Income (SSI) - program na podporu pro staré lidi (věk 65 let a více) a nemajetné důchodce s nízkou penzí, kteří se ocitnou ve hmotné nouzi. Nárok na dávku není

V důchodovém systému ČR ani USA není institutu minimálního důchodového příjmu legislativně zakotven. Podle metodiky OECD (2013: 120) pro penzijní systémy lze považovat základní výměru důchodu v ČR za základní důchod a společně s výměrou procentní pak tvoří minimální důchod ve výši 3.100,- Kč, tj. cca 12% průměrné mzdy. Ve dvousložkové konstrukci českého důchodu tak lze rozpoznat snahu systému o zajištění minimálního příjmu při splnění podmínek nároku na důchod. V USA není podle uvedené metodiky OECD základní ani minimální důchodu obsažen.

9.2 Reálná kupní síla důchodců

Reálná kupní síla důchodců bude posuzována z pohledu ochrany vypočtených důchodů a předdůchodových příjmů principem indexace před působením vlivů inflace.

Ochrana proti inflaci

Pro penzisty je nezbytné, aby byly v důchodovém systému zakomponovány mechanismy, které ochrání před vlivy inflace jak vypočtenou výši důchodu, tak také odvedené pojistné na důchodové pojištění. Pro zohlednění změn v ekonomickém vývoji, především ve vývoji inflace, využívají důchodové systémy principu indexace, který je v České republice znám spíše pod pojmem valorizace.

Podle Barra (2000: 21) nepředstavuje inflace pro průběžně financované systémy vážný problém.¹⁸ PAYG systémy mohou nabídnout jednotlivci ochranu proti neočekávané inflaci během jeho let přispívání a reagovat na vývoj inflace i v době pobírání důchodových dávek. Indexace je pak uváděna jako jedna z pozitivních vlastností PAYG systému, který je tímto způsobem schopen pružně reagovat na vývoj inflace.

Pro fondové příspěvkově definované systémy představuje inflace daleko závažnější problém. Vlivu inflace ve fondových systémech je podle Barra (2000:21) nutné rozlišovat ve dvou rovinách a to podle toho, jaký dopad má na fázi spořicí a jak působí na již vyplácené penze. Ve spořicí fázi, kdy je ve výši měsíčních příspěvků zohledněna anticipovaná inflace jsou příspěvkově definovaná schémata schopna se

vázán na předchozí doby pojištění, ale je založený na principu testování příjmu (majetku) žadatele resp. domácnosti.

¹⁸ Barr uvádí, že indexaci komplikuje skutečnost, že inflace cen snižuje kupní sílu důchodců průběžně, zatímco indexace dávek je prováděna pouze periodicky (většinou jedenkrát ročně) a navíc se zpožděním.

s inflací vyrovnat. Problém nastává v období výplaty penzí, kdy je výše naspořených prostředků rozpočítány do anuit, jejichž výše je po dobu pobírání neměnná.

Skutečnost, že inflace je nepojistitelné riziko podle Barra (2000: 22) ještě neznamená, že proti jejím působením nelze nic podniknout a proto doporučuje diverzifikovat inflační rizika prostřednictvím možnosti získat důchodový příjem z více zdrojů. U soukromých penzijních fondů doporučuje investovat do portfolií, která zahrnují zahraniční aktiva.

Principy a způsoby indexace

Způsob indexace neboli valorizace a postup uplatňování bývá stanoven zákonem. Rozlišujeme především tři alternativní varianty. Jedná se o:

- mzdovou valorizaci – důchody se zvyšují tempem shodným s růstem průměrné nominální mzdy,
- cenovou valorizaci – důchody jsou každoročně zvyšovány dle indexu spotřebitelských cen (CPI),
- švýcarskou valorizaci – důchody se zvyšují o polovinu průměrné nominální mzdy a polovinu růstu spotřebitelských cen.

Cenová valorizace má za úkol pouze udržovat důchody na stejné reálné úrovni a brání tak znehodnocování přiznaných dávek, kdežto mzdová valorizace slouží spíše k snížení příjmových rozdílů mezi ekonomicky aktivním obyvatelstvem a důchodci. Je to dané tím, že mzdy v ekonomice zpravidla rostou rychleji než cenová hladina. (Valorizace důchodů, Dostupné z: <http://www.finance.cz/zpravy/finance/78556-valorizace-duchodu-dvojsecna-zbran/> [online]. [cit. 28.11.2013]).

Indexace předdůchodových příjmů a důchodových dávek

V českém i americkém PAYG systému je využívám princip indexace předdůchodových příjmů, který je vyjádřen tzv. přepočítávacím koeficientem¹⁹

¹⁹ Přepočítací koeficient se stanoví jako podíl průměrné měsíční mzdy zjištěné Českým statistickým úřadem za první pololetí kalendářního roku, který o jeden rok předchází roku přiznání důchodu, a průměrné měsíční mzdy zjištěné Českým statistickým úřadem za první pololetí kalendářního roku, který o dva roky předchází roku přiznání důchodu; průměrná měsíční mzda se zjišťuje tak, aby byl zachován srovnatelný způsob zjišťování průměrné měsíční mzdy v předchozím období. (§ 17 odst. 4 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, v platném znění)

(Indexing factor²⁰ v USA). Tímto způsobem jsou pro účely výpočtu důchodové dávky předdůchodové příjmy upravovány podle míry růstu průměrné mzdy v národním hospodářství.

Důchodové dávky jsou v ČR i v USA valorizovány dle zákonem stanovených podmínek (v ČR za předpokladu růstu indexu spotřebitelských cen a růstu indexu reálné mzdy, v USA pokud ceny (měřené indexem spotřebitelských cen CPI-W) vzrostou minimálně o 0,1%)²¹ v pravidelných intervalech, zpravidla 1 x ročně. V ČR jsou důchody valorizovány od ledna následujícího roku, v USA se valorizace provádí za měsíc prosinec s výplatou důchodu od ledna následujícího roku.

České důchody budou pro rok 2014 valorizovány o třetinu růstu cen a třetinu růstu reálných mezd,²² tj. o 0,4%. V USA budou důchodové dávky valorizovány o 1,5% růstu spotřebitelských cen.

V ČR tak dojde u průměrného starobního důchodu (15 970,- Kč) od ledna 2014 ke zvýšení o 45 Kč.²³ V USA se průměrný starobní důchod (1 275 USD) od prosince 2013 (s výplatou od ledna 2014) zvýší o 19 USD.²⁴

9.3 Finanční udržitelnost důchodového systému

Udržitelnost důchodového systému je často zmiňovaným problémem především v souvislosti se současným a do budoucna očekávaným nepříznivým demografickým vývojem. Tento problém má největší dopad na průběžně financovaný systém PAYG. V důsledku změn poměrů na straně přispěvatelů a poživatelů důchodových dávek dochází ke změnám ve finanční rovnováze systému, čímž se PAYG systém dostává do deficitu.

²⁰ Přepočítávací koeficient v USA (indexing factor) pro rok Y je výsledkem podílu průměrného indexu mezd (AWI – average wage index) pro rok, v němž daná osoba dosáhne věku 60 let a AWI pro rok Y SSA, Benefit Calculation Examples, Dostupné z: <http://www.ssa.gov/oact/ProgData/retirebenefit1.html> [online]. [cit. 30.11.2013]).

²¹ např. v roce 2010 v ČR a v roce 2009 a 2010 v USA ke zvýšená důchodů vůbec nedošlo

²² Pro rok 2012 byly důchody valorizovány o 100% růstu cen a o třetinu růstureálných mezd. Z tohoto důvodu dochází k opětovnému poklesu reálné kupní síly důchodců.

²³ Základní výměra důchodu se podle návrhu zvýší z 2 330 Kč na 2 340 Kč, procentní výměra pak vzroste o 0,4 %. Podle návrhu vyhlášky se procentní výměra zvýší o 0,4 %, tj. $8\,640 * 1,004 = 8\,675$ Kč (podle zákona zaokrouhlujeme na celé koruny nahoru). Základní výměra se zvýší o 10 Kč: $2\,330 + 10 = 2\,340$ Kč. Valorizovaný důchod v roce 2014 bude ve výši $8\,675 + 2\,340 = 11\,015$ Kč. Valorizace zvýšila důchod o pouhých 45 Kč.

²⁴ $1\,275 * 0,015 = 19$

9.3.1 Demografická situace

Je všeobecně známo, že většina důchodových systémů čelí dlouhodobým, z pohledu udržitelnosti důchodového systému nepříznivým, trendům poklesu plodnosti a úmrtnosti a zvyšování očekávané doby dožití (Barr, 2009). Skutečnost, že se lidé dožívají vyššího věku, není podle Barra (2010: 4) nutné považovat za katastrofu, ale naopak za dobrou zprávu. Zásadní problém důchodových systémů není podle Barra (2009) v tom, že lidé žijí příliš dlouho, ale že odcházejí do důchodu příliš brzy. Doporučuje proto, aby byla hranice věku odchodu do důchodu posouvána výše a výše v závislosti na zvyšování naděje dožití. (Ibid.)

Prvním ze zmiňovaných trendů je **nízká plodnost**. V následující tabulce jsou uvedeny úhrnné míry plodnosti v ČR a USA za rok 1980 až 2050. Z uvedených hodnot pro ČR je patrné, že po dramatickém poklesu plodnosti v posledních dvou dekadách minulého století, dochází k opětovnému růstu plodnosti z hodnoty 1,17 (rok 2000) na 1,41 (rok 2010) s vidinou dalšího očekávaného růstu až k hodnotě 1,7 v roce 2030, resp. 1,85 v roce 2050. Vývoj v USA je ve srovnání s ČR opačný. Míra plodnosti od 80. let neustále mírně rostla, aby svého vrcholu dosáhla v roce 2010. Poté dle prognózy následuje opět pozvolný pokles k hodnotě 1,85 v roce 2050. Přesto, že je v obou státech očekáván neustálý mírný růst míry plodnosti, tak predikované údaje v ČR ani v USA nedosahují hodnoty 2,1, která by zaručovala prostou reprodukci obyvatel.

Tabulka 8: Úhrnná míra plodnosti v ČR a USA v letech 1980-2050

Rok	1980	1990	2000	2010	2020	2030	2040	2050
ČR	2,31	1,92	1,17	1,41	1,57	1,67	1,77	1,85
USA	1,79	1,92	1,99	2,09	1,95	1,85	1,85	1,85

Zdroj: United Nations Population Division Database, World Population Prospects – The 2012 Revision, Dostupné z: <http://esa.un.org/wpp/Excel-Data/fertility.htm> [online]. [cit. 29.12.2013]

Imigrace obyvatel představuje způsob, kterým je možné čelit nepříznivému trendu v přirozené obměně obyvatel. Podle projekce Českého statistického úřadu bude v ČR dlouhodobém výhledu převyšovat počet imigrantů nad emigranty. Stejný trend, ovšem v masovějším měřítku, je očekáván i v USA. Hodnoty očekávané migrace (čisté migrace neboli salda migrace) jsou uvedeny v tabulce č. 9.

Tabulka 9: Projekce salda migrace v letech v tisících osob (střední varianta)

Rok	2010	2020	2030	2040	2050
ČR	8,3	10,1	11,7	13,1	14,4
USA	1340	1470	1660	1860	2050

Zdroj: Český statistický úřad, Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2100 (Projekce 2013), Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061FD/\\$File/40201302.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061FD/$File/40201302.pdf) [online]. [cit. 29.12.2013] a Center for Immigration Studies, Projecting Immigration's Impact on the Size and Age Structure of the 21st Century American Population, Dostupné z: <http://cis.org/projecting-immigrations-impact-on-the-size-and-age-structure-of-the-21st-century-american-population> [online]. [cit. 29.12.2013]

Dalším uvedeným trendem je **klesající úmrtnost**, která se podle Barra (2010: 3) projevuje tím, že lidé žijí déle a lze očekávat, že i nadále se délka lidského života bude prodlužovat. Uvedený fenomén je tak možné demonstrovat prostřednictvím ukazatele **očekávané doby dožití**²⁵ (life expectancy) a to jak nově narozených osob, tak osob ve věku 60 let.

V příštích 50 letech by se měla celková očekávaná doba dožití nově narozených celkem prodloužit v ČR u mužů o 7,5 a u žen o 6,9 let, v USA o 6,1 let u mužů a o 5,8 let u žen. (viz tabulka č. 10).

Tabulka 10: Projekce očekávané doby dožití při narození (střední varianta)

Rok	2010	2020	2030	2040	2050	2060
Muži ČR	74,5	76,4	78,2	79,6	80,9	82,0
Muži USA	80,6	81,9	83,2	84,4	85,6	86,7
Ženy ČR	76,4	78,2	79,8	81,0	82,2	83,3
Ženy USA	81,2	82,5	83,7	84,8	85,9	87,0

Zdroj: United Nations Population Division Database, World Population Prospects – The 2012 Revision, Dostupné z: <http://esa.un.org/wpp/Excel-Data/mortality.htm> [online]. [cit. 29.12.2013]

K obdobným celkovým nárůstům dochází i u osob ve věku 60 let, kdy se v ČR očekávaná doba dožití u mužů prodlužuje o 5,2 let a u žen o 4,1 roku, v USA u mužů o 5 let a o 4,3 roku (viz tabulka č. 11).

Tabulka 11: Projekce očekávané doby dožití ve věku 60 let (střední varianta)

Rok	2010	2020	2030	2040	2050	2060
Muži ČR	18,9	20,1	21,4	22,3	23,3	24,1
Muži USA	23,0	24,0	25,1	26,1	27,1	28,0
Ženy ČR	21,6	22,6	23,5	24,3	25,0	25,7
Ženy USA	24,6	25,5	26,4	27,2	28,0	28,9

Zdroj: United Nations Population Division Database, World Population Prospects – The 2012 Revision, Dostupné z: <http://esa.un.org/wpp/Excel-Data/mortality.htm> [online]. [cit. 29.12.2013]

²⁵ uváděná také jako naděje dožití

Barrem uváděné trendy mají výrazný vliv na stárnutí populace, které se negativně odráží ve **věkové struktuře obyvatelstva**. Z jejího vývoje je patrné, že k největšímu nárůstu dojde u skupiny osob ve věku 65 a více let. Podíl této skupiny osob na celkovém složení populace se v ČR zvýší z 15,3% v roce 2010 na 27,6% v roce 2050, v USA z 13% v roce 2010 na 21,6% v roce 2050. U skupiny osob ve věku 0-14 let dojde v USA k poklesu z 20,2% v roce 2010 na 17% v roce 2050, v ČR nepatrně vzroste podíl této věkové skupiny z 14% na 15,4%. Z výše uvedeného je zřejmé, že *„podíl seniorů v populaci se bude zvyšovat, a to téměř výhradně na úkor snižování podílu osob v produktivním věku.“* (Mašková 2011: 58). (viz tabulka č. 12)

Tabulka 12: Projekce věkových skupin obyvatel v % (střední varianta)

	Věková skupina/rok	2010	2020	2030	2040	2050
ČR	0-14	14	15,7	14,4	14	15,4
	15-64	70,7	64,8	64,2	61,6	57
	65+	15,3	19,5	21,4	24,4	27,6
USA	0-14	20,2	19,3	17,9	17,2	17
	15-64	66,8	64,6	62,3	61,8	61,4
	65+	13	16,1	19,8	21	21,6

Zdroj: United Nations Population Division Database, World Population Prospects – The 2008 Revision, Dostupné z: <http://esa.un.org/wpp/.htm> [online]. [cit. 29.12.2013]

Ke sledování změn ve struktuře obyvatelstva se používá ukazatel míry závislosti populace seniorů (old age dependency ratio). Tento ukazatel vyjadřuje poměr mezi celkovým počtem seniorů ve věku, kdy už nejsou ekonomicky aktivní (65 let a více) a počtem pracujících osob od 15 do 64 let. Ukazatel jako takový poskytuje náhled možného budoucího finančního zatížení (pracující populace) péči o seniory a výdaji na penze. (Eurostat, Dostupné z: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/> [online]. [cit. 29.12.2013]).

Tabulka 13: Vývoj míry závislosti v %

Rok	2010	2020	2030	2040	2050
ČR	21,6%	30,1%	33,3%	39,6%	48,4%
USA	19,5%	24,9%	31,8%	34,0%	35,2%

Zdroj: United Nations Population Division Database, World Population Prospects – The 2008 Revision, Dostupné z: <http://esa.un.org/wpp/.htm> [online]. [cit. 29.12.2013]

Z výše uvedené tabulky je patrné, že se zvyšující se mírou závislosti bude docházet k výraznému tlaku na veřejné finance plynoucí z poklesu počtu ekonomicky aktivních osob (pokles příjmů) a růstu demograficky citlivých výdajů (zejména důchody a zdravotní péče).

9.3.2 Stav důchodového účtu (Saldo důchodového systému)

Dalším důležitým aspektem udržitelnosti důchodového systému je jeho finanční bilance a její očekávaný vývoj.

Systém základního důchodového pojištění je v ČR i v USA financován průběžným způsobem, výdaje na důchody v daném období jsou hrazeny z příjmů z pojistného vybraného v tomto období.

Pojistné, které bylo v ČR zavedeno od roku 1993, je příjmem státního rozpočtu (stejně jako výdaje na důchody). Od roku 1996 byl zaveden zvláštní účet důchodového pojištění jako součást státních finančních aktiv. Jsou na něm vedeny prostředky vzniklé jako kladný rozdíl mezi příjmy z pojistného a výdaji na důchody. (Národní strategická zpráva o přiměřených a udržitelných důchodech 2005, Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/1449> [online]. [cit. 30.12.2013]).

Pojistné na důchodové zabezpečení (OASDI) je od roku 1940 vedeno na zvláštním Social Security Trust Fundu (dále jen Trust Fund), který je spravován Ministerstvem financí (U. S. Department of Treasury). V případě, kdy příjmy převyšují výdaje, mohou být přebytky investovány do nákupu zvláštních neobchodovatelných státních dluhopisů, jejichž výnosy vstupují do aktiv fondu. Prostředky fondu mohou být použity výlučně na výplatu důchodů.

Saldo příjmů a výdajů na dávky důchodového pojištění v ČR

Rozdíl mezi příjmy a výdaji systému důchodového pojištění je propočítáván od roku 1996, tj. poté co bylo zákonem²⁶ stanoveno, že kladná salda budou shromažďována ve prospěch systému důchodového pojištění. (Státní závěrečný účet 2004: 172).

²⁶ zákon č. 160/1995 Sb., kterým se mění a doplňují některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o důchodovém pojištění,

Od uzákonění zvláštního účtu důchodového pojištění v roce 1995 byl zjištěn přebytek pojistného důchodového pojištění nad výdaji za rok 1996 ve výši 4,4 mld. Kč. V následujících letech, až do roku 2003 docházelo pouze ke schodkům. Jedním z důvodů bylo snížení sazby pojistného na důchodové pojištění z 27,2 % na 26,0 %, které se promítlo v kombinaci s dalšími faktory do výběru pojistného důchodového pojištění a výdajů na důchody v dalších letech a tudíž do schodku systému důchodového pojištění. (Ibid.)

S účinností od 1.1.2004 proto došlo ke zvýšení procentní sazby pojistného na důchodové pojištění z 26 % na 28 % vyměřovacího základu, tj. o 2 procentní body, na úkor snížení pojistné sazby příspěvku na státní politiku zaměstnanosti z 3,6 % na 1,6 % vyměřovacího základu. (Ibid: 173). Díky této úpravě dochází v rozmezí let 2004 až 2008 opětovně k přebytku příjmů nad výdaji důchodového pojištění.

Světová finanční krize v roce 2008 se všemi svými důsledky uvrhla v roce 2009 a v letech následujících saldo důchodového účtu do hlubokého deficitu. Hlavní příčinou propadu příjmů z pojistného na důchodové pojištění v roce 2009 je nárůstu nezaměstnanosti (z 4,3% v srpnu 2008 na 7,5% v prosinci 2009).

Neprovedení valorizace důchodů od ledna 2010 v důsledku nenaplnění zákonné podmínky pro valorizaci zmírnilo sice meziroční růst výdajů na důchody na pouhých 1,9 %, avšak dosažené příjmy z pojistného byly i v tomto roce stále nižší než před 2 roky, takže deficit příjmů a výdajů se proti roku 2009 snížil jen o 1,5 mld. Kč. (Státní závěrečný účet 2004: 174).

Výdaje roku 2011 byly ovlivněny zákonem stanovenou minimální výší valorizací důchodů od ledna a do určité míry i reakcí pojištěnců na změny ve způsobu výpočtu důchodu, k nimž došlo v souvislosti s nálezem ÚS. (Ibid.)

K dalšímu prohlubování rozdílu příjmů a výdajů došlo i v roce 2012, kdy důchodový účet dosáhl rekordního deficitu 49,5 mld. Kč. Za celou dobu své existence tak systém důchodového pojištění vyprodukoval celkové záporné saldo důchodového účtu ve výši 208,8 mld. Kč.²⁷

²⁷ údaj za rok 1996 – 2012, data pro rok 2013 nebyla v době vzniku práce k dispozici

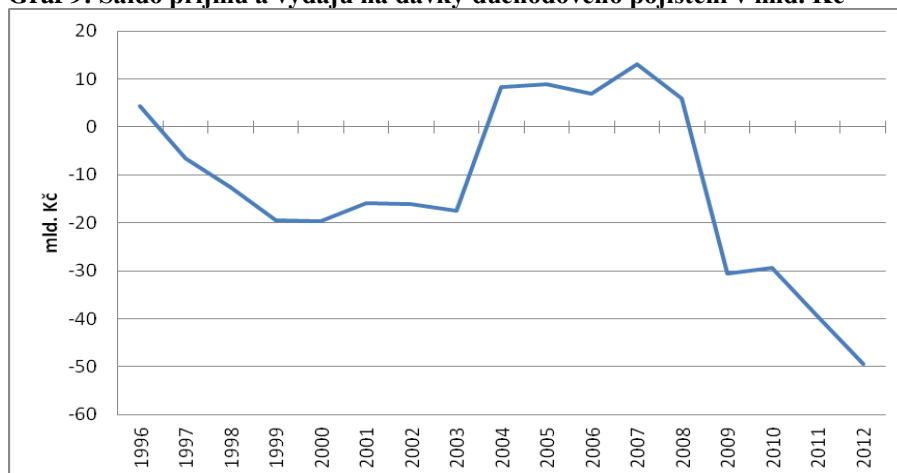
V tabulce č. 14 a grafu č. 9 je uvedeno saldo mezi příjmy a výdaji na dávky důchodového pojištění od roku 1996 až do současnosti.

Tabulka 14: Saldo příjmů a výdajů na dávky důchodového pojištění v mld. Kč

Rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Příjmy	133,9	146,3	156,3	161,8	170,5	180,2	192,2	202,8	233,5	250,1	268,5	295,9	310,9	301,1	308,5	319,5	323,3
Výdaje	129,5	152,8	168,8	181,3	190,1	196,1	208,3	220,3	225,2	241,2	261,5	282,9	304,9	331,6	337,8	359	372,8
Saldo	4,4	-6,5	-12,5	-19,4	-19,7	-15,9	-16,1	-17,5	8,3	8,9	7	13	6	-30,5	-29,3	-39,5	-49,5

Zdroj: ČSSZ, Příjmy a výdaje na dávky důchodového pojištění a Ministerstvo financí, Přehled celkového salda hospodaření důchodového systému - v letech 1996 – 2012

Graf 9: Saldo příjmů a výdajů na dávky důchodového pojištění v mld. Kč

Zdroj: ČSSZ, Příjmy a výdaje na dávky důchodového pojištění a Ministerstvo financí, Přehled celkového salda hospodaření důchodového systému - v letech 1996 – 2012

Saldo příjmů a výdajů v Social Security Trust Fundu

Finanční bilance Social Security Trust Fundu je oproti stavu na českém zvláštním účtu důchodového pojištění diametrálně odlišná. Trust Fund vykazuje od roku 1982 výlučně kladné saldo a v roce 2012 disponoval prostředky v celkové výši 2,73 trilionu dolarů.

Tomuto období „hojnosti“ předcházela řada legislativních změn, které se datují do 70. let 20. století. Trust Fund od roku 1957 až do roku 1974 vykazoval (kromě r. 1959, 1961, 1962 a 1965) kladné saldo, ale několik významných událostí, které se odehrály v roce 1972, měly později za následek totální kolaps Trust Fundu.

V roce 1972 bylo Kongresem USA schváleno 20% navýšení dávek pro téměř 28 milionů důchodců. V témže roce bylo uzákoněno i indexování důchodů (s účinností od roku 1975) podle výše inflace. Jak se později ukázalo, tak výpočet indexace obsahoval matematickou chybu nazývanou jako dvojindexace (double-indexing). Nesprávně stanovený vzorec zaručoval důchodcům indexaci dávek ve výši dvounásobku inflace. (Achenbaum 1986: 58; Kingson et al., 1989: 33).

V roce 1973 zasáhla nejen Spojené státy americké Ropná krize. V letech 1974 až 1975 ekonomika USA výrazným tempem zpomalila, inflace vzrostla na 10% a nezaměstnanost vzrostla od června 1974 z 5,1% na 9% v květnu 1975. Vysoká inflace, dvojnásobná indexace a nižší než očekávaný růst mezd způsobil enormní nárůst výdajů na dávky důchodového pojištění, které v letech 1975 až 1981 převyšovaly příjmy z pojistného. Celkové záporné saldo činilo v letech 1975 až 1981 21,3 mld. USD a Trust fund tak během šesti let přišel o polovinu svých aktiv.

Neudržitelný stav Trust Fundu vedl v letech 1977 až 1983 k řadě zásadních legislativních změn, které zajistily Trust Fundu od roku 1983 nepřetržitý růst. V průběhu roku 1977 došlo k opravě chybného výpočtu indexace a zvýšení a pojistného, počínaje rokem 1983 bylo uzákoněno zdaňování důchodů. V roce 1983 došlo také k vyčlenění Trust Fundu (s účinností od roku 1993) ze státního rozpočtu, což v letech následujících ochránilo Trust Fund před „vydrancováním aktiv“ na úhrady schodků státního rozpočtu.

Social Security Trust Fund se od roku 2008 v důsledku finanční krize potýká s razantním snížením kladného salda, které ještě v roce 2008 činilo 180 mld. USD, přičemž v roce 2012 činí saldo už „pouze“ 64 mld. USD.

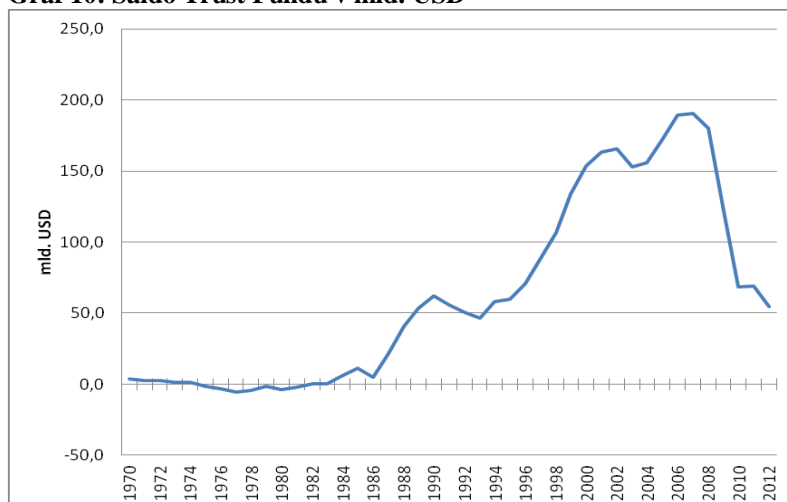
V tabulce č. 15 je uvedeno saldo mezi příjmy a výdaji na dávky důchodového pojištění od roku 1998 až do současnosti a v Grafu č. 10 jsou zobrazena data od roku 1970 (včetně krize ze 70. let) do roku 2012.

Tabulka 15: Saldo příjmů a výdajů Trust Fundu v mld. USD

Rok	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Příjmy	489,2	526,6	568,4	602	627,1	631,9	657,7	701,7	744,9	784,9	805,3	807,5	781,1	805,0	840,1
Výdaje	382,3	392,9	415,1	438,9	461,7	479,1	501,6	529,9	555,4	594,5	625,1	685,8	712,5	736,1	785,7
Saldo	106,9	133,7	153,3	163,1	165,4	152,8	156,1	171,8	189,5	190,4	180,2	121,7	68,6	68,9	54,4

Zdroj: SSA, Social Security Trust Fund data, dostupné z: <http://www.socialsecurity.gov/OACT/STATS/table4a3.html> [online]. [cit. 29.12.2013]

Graf 10: Saldo Trust Fundu v mld. USD

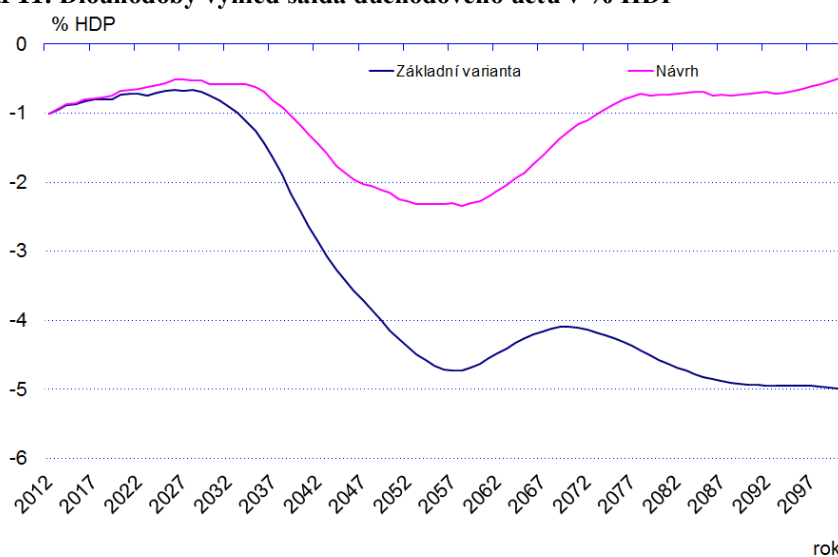
Zdroj: SSA, Social Security Trust Fund data, dostupné z: <http://www.socialsecurity.gov/OACT/STATS/table4a3.html> [online]. [cit. 29.12.2013]

Dlouhodobý výhled salda důchodových účtů

V dlouhodobém výhledu lze jak v ČR, tak v USA počítat v důsledku nepříznivého demografického vývoje, s výrazným propadem příjmů „důchodových účtů.“

Z následujících grafů je patrné, že ztráta na důchodovém účtu bude v ČR podle navrhované varianty (ta vychází z tzv. malé důchodové reformy), dosahovat do roku 2040 hodnoty okolo 0,5% HDP a pak bude nepřetržitě klesat k hodnotě 2 – 2,3 % HDP v roce 2050. Od roku 2060 by mělo opět docházet k návratu k hranici deficitu okolo 0,5% HDP.

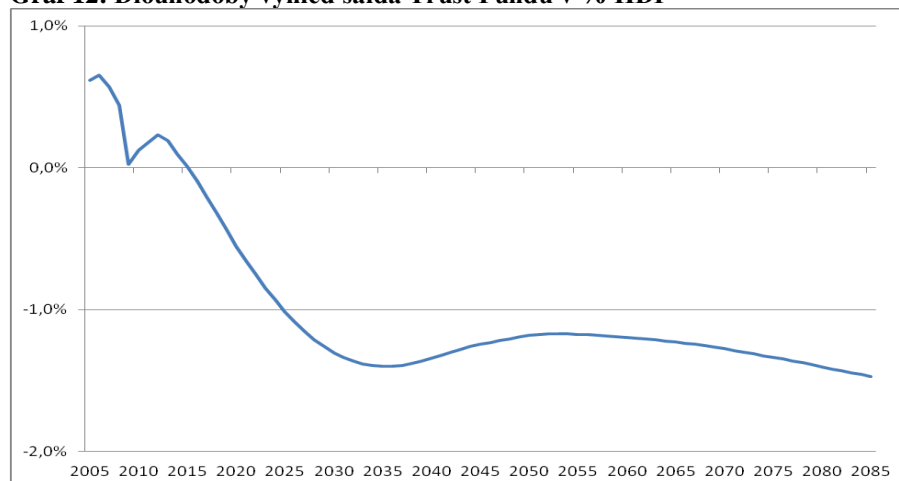
Graf 11: Dlouhodobý výhled salda důchodového účtu v % HDP

Zdroj: MPSV, Manuál k dohodové reformě, dostupné z: www.mfcr.cz/assets/cs/media/Manual-MFa-MPSV-k-duchodove-reforme2013.pdf [online]. [cit. 20.12.2013].

Situace v USA bude velmi podobná vývoji v ČR a i Trust Fund se dle prognózy dostane po roce 2015 do „červených čísel“ (viz následující graf.). Pře výše uvedené „bude Trust Fund schopen bez jakýchkoliv legislativních změn garantovat výplatu dávek přibližně do roku 2040“ (Barr, 2010: 88).

Graf 12: Dlouhodobý výhled salda Trust Fundu v % HDP

Zdroj: SSA, Social Security Trust Fund data, dostupné z: <http://www.socialsecurity.gov/OACT/STATS/table4a3.html> [online]. [cit. 29.12.2013]

Veřejné výdaje na penzijní systém

Výši veřejných výdajů jako podíl na HDP v ČR a v USA včetně dlouhodobé projekce ukazuje studie OECD. Podle této studie v ČR vzrostou výdaje na penze z 9,1% HDP v roce 2010 na 11,8% HDP v roce 2050. V USA není ve výdajích na penze v poměru k HDP do budoucna očekávána významná změna. (viz tabulka č. 16)

Tabulka 16: Veřejné výdaje na penze v % HDP

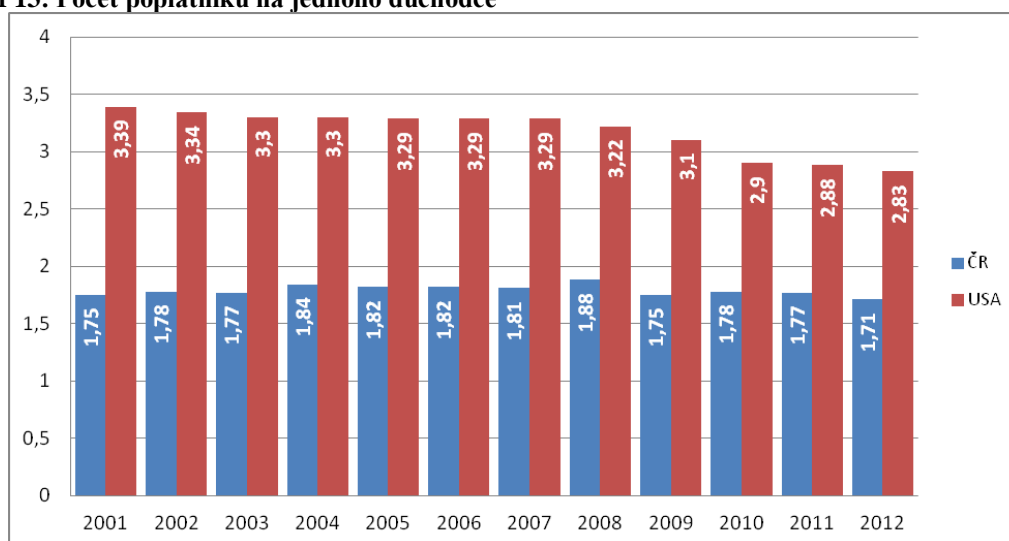
Rok	2010	2020	2030	2040	2050	2060
ČR	9,1	8,7	8,9	9,7	11,0	11,8
USA	4,6	4,9	4,9	4,8	4,8	4,7

Zdroj: OECD, 2013: 175

Počet poplatníků na jednoho důchodce

Průběžné financování spoléhá na solidaritu mezi generacemi takového plánu (dnešní aktivní účastníci financují dnešní penzisty s tím, že spoléhají na podobnou podporu od příští generace aktivních účastníků). Pro dlouhodobou finanční udržitelnost je proto důležité, aby se poměr mezi počtem přispěvatelů na důchodové pojištění a počtem důchodců nezhoršoval.

Graf 13: Počet poplatníků na jednoho důchodce

Vlastní graf; Zdroj: Tisková zpráva ČSSZ a SSA

Z výše uvedeného grafu je patrné, že počet poplatníků na jednoho důchodce v USA proti ČR byl ještě před deseti lety téměř dvojnásobný, ale v průběhu let se rozdíl postupně snižuje. Hlavní příčinou nepoměru v počtu poplatníků na jednoho důchodce je především rozdíl v demografickém vývoji, věková hranice odchodu do důchodu a do jisté míry i počet přiznaných invalidních důchodů.

9.4 Mikroekonomická efektivita

Pro průběžný důchodový systém je z hlediska jeho udržitelnosti důležité, aby byli pracovníci motivováni k co nejdelšímu setrvání na trhu práce. PAYG systém by z tohoto důvodu měl adekvátním způsobem odměnit jedince, kteří se rozhodnou setrvat na trhu práce i po dovršení důchodového věku a naopak by měl výrazným krácením

důchodových dávek demotivovat jedince, kteří odejdou do důchodu před dovršením důchodového věku.

Krácení výše důchodu při předčasném odchodu do důchodu v ČR

Výše předčasného důchodu se v ČR stanoví obdobně jako v případě normálního starobního důchodu s tím, že se procentní výměra snižuje za každých i započatých 90 kalendářních dnů z doby ode dne přiznání důchodu do dosažení důchodového věku o 0,9% výpočtového základu za období prvních 360 kalendářních dnů, o 1,2% výpočtového základu za období 361. kalendářního dne do 720 kalendářního dne a o 1,5% výpočtového základu za období od 721. kalendářního dne (§36 ZDP).

Ke krácení procentní výměry je třeba připočítat ještě „ušlých“ 1,5% z procentní výměry za každý 1 rok předčasného odchodu do důchodu. Žadateli o předčasný důchod se tak do celkové procentní výměry nezapočte 1,5% při odchodu do důchodu o 1 rok dříve, 3% o 2 roky resp. 4,5% při odchodu do důchodu o 3 roky dříve před nárokem na řádný starobní důchod.

Míra celkové „sankce“ za předčasný odchod do důchodu tak ve výsledku činí 5,1% za 1 rok, 11,4% za 2 roky resp. 18,9% za 3 roky (viz následující tabulka).

Tabulka 17: Krácení výše důchodu při předčasném odchodu do důchodu v ČR

Předčasný odchod do důchodu o	Výše krácení výpočtového základu v %	Výše nezapočtené procentní výměry v %	Celkové krácení výpočtového základu v %
1 rok	3,6 (0,9 * 4)	1,5	5,1
2 roky	8,4 (0,9 * 4 + 1,2 * 4)	3 (1,5 + 1,5)	11,4
3 roky	14,4 (0,9 * 4 + 1,2 * 4 + 1,5 * 4)	4,5 (1,5 + 1,5 + 1,5)	18,9

Zdroj: vlastní výpočet dle §36 zákona o důchodovém pojištění

Výše odloženého důchodu – tzv. přesluhování v ČR

Výše procentní výměry starobního důchodu zvyšuje po vzniku nároku na tento důchod pojištěnci, který vykonával výdělečnou činnost a nepobíral přitom starobní důchod ani invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně. Za každých 90 kalendářních dnů této výdělečné činnosti náleží zvýšení o 1,5 % výpočtového základu (§ 34 ZDP).

Zvyšování procentní výměry starobního důchodu je možné rovněž za dobu výdělečné činnosti vykonávané po vzniku nároku na tento důchod při jeho souběžném pobírání v plné výši, a to o 0,4 % výpočtového základu za každých 360 kalendářních dnů. Nárok na zvýšení procentní výměry starobního důchodu má pojištěnec v tomto případě vždy po 2 letech, pokud výdělečná činnost trvala nepřetržitě po tuto dobu, nebo po skončení výdělečné činnosti (Ibid.).

V českém důchodovém systému není stanovena horní hranice věku odchodu do důchodu. Pojištěnec tak při odloženém odchodu do starobního důchodu může získat za každý odpracovaný rok až 6% výpočtového základu navíc.

Krácení výše důchodu při předčasném odchodu do důchodu v USA

Pojištěnci, který chce začít pobírat důchod před dosažením řádného důchodového věku (nejdříve však dosažení věku 62 let), jsou dávky kráceny. „Výše krácení závisí na skutečnosti, o kolik měsíců dříve chce pojištěnec začít dávky čerpat. Vypočtená dávka se krátí o $\frac{5}{9}$ z 1 % za 1. až 36. měsíc a pak o $\frac{5}{12}$ z 1 % za každý další měsíc. Pomocí tohoto vzorce se dostaneme k hodnotě 75 % ve věku 62 let pro pojištěnce s řádným věkem odchodu do důchodu v 66 letech, a 70 % ve věku 62 let pro pojištěnce s řádným věkem odchodu do důchodu v 67 letech (SSA 2013).

Výše odloženého důchodu v USA

V případě, že pojištěnec požádá o výplatu dávek až po datu vzniku nároku na starobní důchod, tak získává bonusové kredity (delayed retirement credits), které zvyšují výši PIA o $\frac{2}{3}$ % za každý odpracovaný měsíc navíc, tzn. ročně o 8 %. Bonusové kredity je možné získávat až do okamžiku, kdy pojištěnec dosáhne věku 70 let. Tyto kredity je možné také použít při výpočtu (zvýšení) vdovských a vdoveckých důchodů, ale nijak negativně neovlivňují výši dávek partnera ani přídatky na děti. (Matthews a Matthews- Berman 2004: 52).

V následující tabulce jsou uvedeny výše krácených resp. zvýšených dávek v procentech PIA při odchodu do důchodu v daném věku.

Tabulka 18: Procentní výše důchodu po zkrácení/zvýšení při předčasném/opožděném odchodu do důchodu v USA

Rok narození	Řádný věk odchodu do důchodu	Výše dávky v procentech PIA při odchodu do důchodu ve věku:						
		62	63	64	65	66	67	70
1943-54	66	75	80	86 $\frac{2}{3}$	93 $\frac{1}{3}$	100	108	132
1955	66 a 2 měs.	74 $\frac{1}{6}$	79 $\frac{1}{6}$	85 $\frac{5}{6}$	92 $\frac{2}{3}$	98 $\frac{2}{3}$	106 $\frac{2}{3}$	130 $\frac{2}{3}$
1956	66 a 4 měs.	73 $\frac{1}{3}$	78 $\frac{1}{3}$	84 $\frac{4}{9}$	91 $\frac{1}{9}$	97 $\frac{7}{9}$	105 $\frac{1}{3}$	129 $\frac{1}{3}$
1957	66 a 6 měs.	72 $\frac{1}{2}$	77 $\frac{1}{2}$	83 $\frac{1}{3}$	90	96 $\frac{2}{3}$	104	128
1958	66 a 8 měs.	71 $\frac{2}{3}$	76 $\frac{2}{3}$	82 $\frac{2}{9}$	88 $\frac{8}{9}$	95 $\frac{5}{9}$	102 $\frac{2}{3}$	126 $\frac{2}{3}$
1959	66 a 10 měs.	70 $\frac{5}{6}$	75 $\frac{5}{6}$	81 $\frac{1}{6}$	87 $\frac{7}{6}$	94 $\frac{4}{6}$	101 $\frac{1}{3}$	125 $\frac{1}{3}$
1960 a později	67	70	75	80	86 $\frac{2}{3}$	93 $\frac{1}{3}$	100	124

Zdroj: SSA, Dostupné z: http://www.ssa.gov/OACT/ProgData/ar_drc.html [online]. [cit. 28.12.2013]

Podíl vyplácený předčasných důchodů²⁸

V případě, že má důchodový systém stimulovat pojištěnce k setrvání na trhu práce, měl by výrazným krácením důchodových dávek demotivovat jedince, kteří odejdou do důchodu před dovršením důchodového věku. Podíl vyplácených předčasných důchodů by měl demonstrovat vůli jedinců, zda jsou i přes míru sankcí ochotni využít možnosti předčasného odchodu do důchodu. Podíl předčasných starobních důchodů z celkového počtu starobních důchodů je uveden v následující tabulce.

Tabulka 19: Podíl předčasných starobních důchodů (SP) z celkového počtu starobních důchodů (SC)

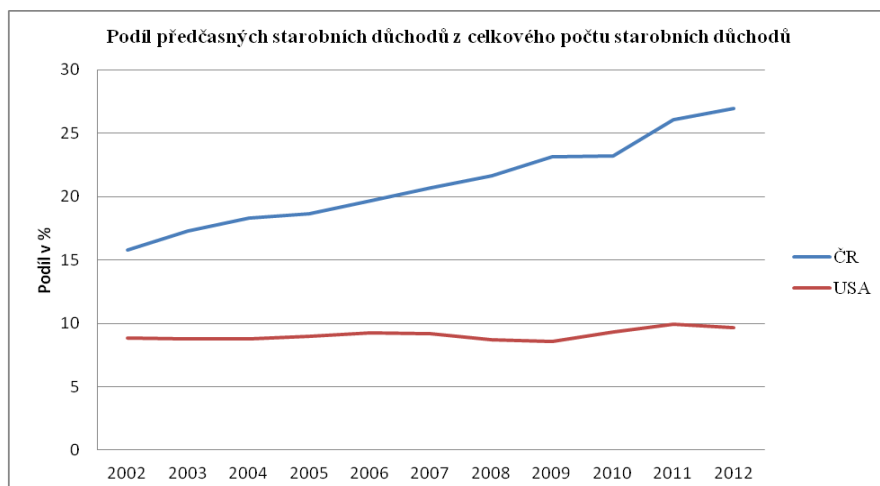
ČR				USA			
rok	S - Celkem	S-Předčasný	Podíl SP/SC v %	rok	S - Celkem	S-Předčasný	Podíl SP/SC v %
2002	1335280	210470	15,8	2002	28831340	2553070	8,9
2003	1342418	231803	17,3	2003	29194920	2570130	8,8
2004	1371420	251460	18,3	2004	29547530	2587310	8,8
2005	1388959	259147	18,7	2005	29971970	2686350	9,0
2006	1420019	279656	19,7	2006	30474930	2823760	9,3
2007	1452023	300825	20,7	2007	30976145	2840334	9,2
2008	1488164	321934	21,6	2008	31527728	2744414	8,7
2009	1530486	353725	23,1	2009	32273651	2767840	8,6
2010	1645436	382042	23,2	2010	33514013	3133930	9,4
2011	1723636	448954	26,0	2011	34593080	3432082	9,9
2012	1725105	465280	27,0	2012	35599569	3450785	9,7

Zdroj: ČSSZ: Důchodová statistika za rok 2002-2012; SSA: Annual statistical supplement 2002-2012

²⁸ Tento ukazatel nemá absolutní vypovídací hodnotu, jelikož rozhodnutí jedinců setrvat déle na trhu práce je významně ovlivněna dalšími faktory, mezi které lze zařadit především nezaměstnanost a ztrátu pracovní výkonnosti

Z výše uvedené tabulky a níže uvedeného grafu je patrné, že v ČR počet předčasných starobních důchodů neustále roste a za poslední 10 let se více než zdvojnásobil. V USA poměr předčasných důchodů k celkovému počtu starobních důchodů za posledních 10 let roste jen mírně (maximálně v řádu desetin procent) a osciluje kolem hodnoty do 10%.

Graf 14: Podíl předčasných starobních důchodů z celkového počtu starobních důchodů

Zdroj: ČSSZ: Důchodová statistika za rok 2002-2012 Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/statistiky/duchodova-statistika/> [online]. [cit. 20.12.2013]; SSA: Annual statistical supplement 2002-2012, Dostupné z: <http://www.ssa.gov/policy/docs/statcomps/supplement/> [online]. [cit. 20.12.2013].

10. Komparace důchodových systémů dle zvolených kritérií

Komparace zkoumaných důchodových systémů, je provedena na základě následujících kritérií (Barr a Diamond 2008).

- rozpočtová odpovědnost
- kvalita života důchodců a adekvátní příjem v důchodu,
- solidarita: mezigenerační a intragenerační (příjmová),
- ekvivalence,
- udržitelnost systému (odolnost zvoleného řešení v čase)

10.1 Rozpočtová odpovědnost a finanční udržitelnost systému

Kriterium rozpočtové odpovědnosti úzce souvisí s kriteriem finanční udržitelnosti důchodového systému, jelikož jakékoliv neuvážené legislativní změny vedou k těžko napravitelným ztrátám solventnosti důchodového účtu.

Kriteria rozpočtové odpovědnosti a finanční udržitelnosti jsou komparována v kontextu změn, které byly učiněny ke stabilizaci v I. pilíři důchodového systému v ČR i v USA.

Důchodové systémy v ČR a v USA čelí dlouhodobým, z pohledu udržitelnosti důchodového systému nepříznivým, trendům poklesu plodnosti a úmrtnosti a zvyšování očekávané doby dožití. Uvedené trendy mají největší dopad na průběžně financovaný systém PAYG, kde v důsledku změn poměrů na straně přispěvatelů a poživatelů důchodových dávek dochází ke změnám ve finanční rovnováze systému, čímž se PAYG systém dostává do deficitu.

Na základě nálezu Ústavního soudu z března 2010 došlo v roce 2011 v českém důchodovém systému k zásadní parametrickým změnám průběžného pilíře, tzv. malé důchodové reformě. Změnou parametru systému je do budoucna očekáván pozitivní vývoj na „důchodovém účtu.“ Deficit „důchodového účtu“ bude v ČR podle navržených změn dosahovat do roku 2040 hodnoty okolo 0,5% HDP s tím, že od 2040 se nejprve prohloubí k hodnotě 2 – 2,3 % HDP, aby se pak do roku 2066 dostal zpět na hodnotu deficitu okolo 0,5 % HDP.

V USA došlo k zásadním legislativním změnám již v 80 letech minulého století. V důsledku přijatých opatření vykazuje důchodový účet (Trust Fund) nepřetržitě kladné saldo a to i v letech finanční krize. Trust Fund navíc není součástí veřejných rozpočtů a tak není možné, aby naspořené prostředky byly použity na úhradu vládních výdajů. Do budoucna je očekáván neustálý růst výdajů na penze a od roku 2015 by se měl Trust Fund dostat do červených čísel. V roce 2030 by měl deficit dosáhnout nejnižší očekávané hodnoty okolo 2% HDP. Od roku 2050 by pak měl deficit dosahovat hodnoty 1,3 % HDP. Vzhledem k tomu, že v období let 1983 až 2012 docházelo ke kumulaci vybraných prostředků, je Trust Fund schopen bez jakýchkoliv legislativních změn garantovat výplatu dávek přibližně do roku 2040.

Shrnutí: Kriterium rozpočtové odpovědnosti a finanční udržitelnosti je více realizováno v důchodovém systému USA. Trust Fund vykazuje již 30 let kladné saldo a navíc není součástí veřejných rozpočtů. V ČR je předmětné kritérium uplatňováno daleko méně, přičemž deficit na důchodovém účtu je od 1.1.2013 po zavedení důchodového spoření dále prohlubován vyvedením 3 % pojistného v podobě opt-outu.

10.2 Kvalita života důchodců

Kritérium kvality života důchodců je posuzováno z hlediska obecného cíle každého důchodového systému, tj. poskytovat adekvátní penze, které příjemcům i po odchodu do důchodu zajistí slušnou životní úroveň a ochrání je před propadem do chudoby.

Hledisko chudoby důchodců je hodnoceno mírou **ohrožení příjmovou chudobou** osob ve věku nad 65 let. Míra chudoby je podle OECD stanovena na 50 % mediánu, ekvivalizovaného disponibilního příjmu (OECD, 2013: 164). Příjmovou chudobou (procento osob s příjmy nižšími než 50% mediánového disponibilního příjmu) bylo podle OECD (2013:165) v roce 2010 v ČR ohroženo 3,7% a v USA 19,9% osob ve věku nad 65 let (Ø OECD 12,8%). Ve skupině osob nad 75 let byla chudobou ohrožena 4% důchodců v ČR a 24,3% důchodců v USA (Ø OECD 13,8%).

Základním ukazatelem přiměřené výše důchodů je **náhradový poměr** pro „typizované jedince.“ Ze zjištěných dat o výši čistého náhradového poměru (poměr čisté mzdy/čistý důchod) v roce 2012 vyplývá, že čistý důchod poskytovaný z I. pilíře nahrazuje v průměru poměrně slušnou část předchozích příjmů, a to přibližně ve výši

65 % pro českého a 47 % pro amerického důchodce s předdůchodovým příjmem na úrovni průměrné mzdy. Pojištěnce s nízkým příjmem (na úrovni 1/2 průměrné mzdy) čeká v důchodu zhruba 99 % jejich mzdy v ČR, resp. 59 % v USA, pojištěnce s vysokým příjmem (2 násobek průměrné mzdy) zhruba 45 % jejich mzdy v ČR, resp. 37 % v USA.

V případě, kdy se k příjmům z povinného průběžného pilíře připočtou příjmy z dobrovolných příspěvkově definovaných schémat (II. a III. pilíř) činí pro důchodce s předdůchodovým příjmem na úrovni průměrné mzdy výsledné výše náhradového poměru 76 % v ČR a 93,9 % v USA. Pojištěnce s nízkým příjmem (na úrovni 1/2 průměrné mzdy) čeká v důchodu zhruba 107 % jejich mzdy v ČR i v USA, pojištěnce s vysokým příjmem (2 násobek průměrné mzdy) zhruba 61 % jejich mzdy v ČR, resp. 92 % v USA.

V okamžiku, kdy se zaměříme nikoliv na výšku důchodu a celkové příjmy v penzi, ale na kvalitu života důchodců, tak se uvedené rozdíly smazávají. Podle výzkumu z března 2013 provedeného společností Natixis Global Asset Management, který hodnotí kvalitu života penzistů ve 150 zemích světa, obsadila ČR 17 příčku, USA místo 19. Pořadí jednotlivých zemí bylo sestaveno na základě dvou desítek ukazatelů ze čtyř hlavních kategorií. Ty se týkaly zdravotní péče, hmotného blahobytu, financí a kvality života.

Pro zajištění adekvátního příjmu důchodců je nezbytné, aby byla u již vyplácených dávek zohledněna inflace. Důchodové dávky jsou v ČR i v USA prostřednictvím **indexace** zvyšovány dle zákonem stanovených podmínek (v ČR za předpokladu růstu indexu spotřebitelských cen a růstu indexu reálné mzdy, v USA pokud ceny (měřené indexem spotřebitelských cen CPI-W) vzrostou minimálně o 0,1%)²⁹ v pravidelných intervalech, zpravidla 1 x ročně.

Shrnutí: Ve zkoumaných důchodových systémech bylo v roce 2010 příjmovou chudobou v ČR ohroženo 3,7% a v USA 19,9% osob ve věku nad 65 let, ve skupině osob nad 75 let byla chudobou ohrožena 4% důchodců v ČR a 24,3% důchodců v USA. Uvedené hodnoty pro ČR nasvědčují tomu, že důchody vyplácené z I. pilíře poskytují seniorům dostatečný příjem, který je ochrání před chudobou. V USA je situace zcela

²⁹ např. v roce 2010 v ČR a v roce 2009 a 2010 v USA ke zvýšená důchodů vůbec nedošlo

opačná a z uvedených údajů je zřejmé, že důchod ze základního pilíře je pro každého 5 seniora v USA nedostačující.

Důležitým prvkem v důchodovém systému ČR i USA je zachování reálné výše dávek prostřednictvím indexace.

Z pohledu náhradových poměrů je jednoznačně patrné, jak významnou roli hrají v USA II. a III. důchodový pilíř. Díky příjmům z fondových pilířů se i průměrně a nadprůměrně příjmoví „typizovaní jedinci“ dostávají v součtu náhradových poměrů téměř na úroveň předchozích mezd. Pro ČR je typické, že i v součtu náhradových poměrů je zachována diference celkového náhradového poměru, která vede k nivelizaci důchodových příjmů jednotlivých příjmových skupin.

10.3 Solidarita

Míru solidarity v důchodových systémech hodnotím pomocí základních indikátorů, mezi které patří: Giniho koeficient a index progresivity, náhradový pom, způsob stanovení starobního důchodu (především z pohledu redukčních hranic) a přítomnost náhradních dob pojištění.

Míru přerozdělení v důchodovém systému je možné charakterizovat a kvantifikovat tzv. **Giniho koeficientem**, který nabývá hodnot od 0 % do 100 %, přičemž platí, že čím vyšší hodnota, tím vyšší příjmová nerovnost v systému.

Giniho koeficient na modelovém příjmovém rozložení dle studie OECD (2013) nabývá hodnoty 9,8% pro ČR a 14,9 pro USA.

Již samotná existence **redukčních hranic** ve výpočtovém vzorci výše důchodu je nezpochybnitelným projevem intragenerační solidarity. Výpočtová formule v obou státech zahrnuje redukční hranice a zaručuje tak, aby byl osobám s nižšími příjmy zaručen vyšší náhradový poměr. V důsledku redukčních hranic rozhodných pro výpočet důchodu klesá s rostoucím výdělkem relace výše důchodu k tomuto výdělku. Dochází tak ke snižování míry náhrad v případě skupin s vyššími předdůchodovými příjmy.

Dalším výrazným projevem intragenerační solidarity je zakotvení **náhradních dob pojištění** v důchodovém systému. Náhradní dobou pojištění je období, ve kterém se neodvádí žádné pojistné, přesto se tyto doby za určitých podmínek započítávají do potřebných let pojištění pro důchod.

Náhradní doby pojištění v ČR vymezuje zákon o důchodovém pojištění, který jich rozeznává celkem 10 druhů. Kromě výkonu vojenské služby, péče o dítě a péči

o bezmocnou nebo závislou osobu, která se započítávají ze 100 %, se náhradní doby pojištění započítávají z 80 %. Důchodový systém v USA, na rozdíl od českého, náhradní doby pojištění neobsahuje.

Shrnutí: Z údajů o výši Giniho koeficientu je patrné, že v českém důchodovém systému je solidarita uplatňována daleko více než v důchodovém systému USA. Důchodové systémy v obou státech pak při výpočtu výše důchodu používají redukci příjmů prostřednictvím redukčních hranic a tím vypočtová formule zaručuje, aby byl osobám s nižšími příjmy zaručen vyšší náhradový poměr. V českém důchodovém systému je na rozdíl od důchodového systému v USA zakotven institut náhradních dob pojištění, který je výrazem příjmové solidarity s občany, kteří se nachází ve specifikovaných životních situacích, které ohrožují uznaná sociální práva.

10.4 Ekvivalence

Kriterium ekvivalence v důchodovém systému lze vyjádřit **indexem progresivity**. Index progresivity je indikátorem míry zásluhovosti v systému. Hodnoty 100 % nabývá v plně solidárním systému (důchody jsou konstantní bez ohledu na výši příjmu) a hodnoty 0 % nabývá při plně zásluhovém systému. Index progresivity v roce 2013 dosahuje hodnoty 62,2% pro ČR a 42,6% pro USA.

K posílení principu ekvivalence v ČR dochází od roku 2011, kdy byly realizovány zásadní parametrické změny průběžného pilíře, tzv. „malá důchodová reforma.“ Princip zásluhovosti se projevuje v úpravě redukčních hranic pro výpočet důchodu. „*U důchodů přiznaných v roce 2011 po 29. září ve srovnání s důchody přiznanými v roce 2011 před 30. září ke snížení relace důchodu ke mzdě u důchodů přiznaných z výdělků v pásmu cca 0,5 až 1,5 násobek průměrné mzdy a ke zvýšení relace důchodu ke mzdě u důchodů přiznaných z výdělků vyšších než 1,5 násobek průměrné mzdy.*“ (Pojistně matematická zpráva MPSV 2012: 13).

Uvedeným opatřením tak dochází k posílení principu ekvivalence a zároveň s tím je zachována solidarita u nízkopříjmových jedinců s příjmy do 44 % průměrné mzdy. Celkové náklady na posílení ekvivalence základního důchodového pojištění ponесou jedinci s příjmy mezi 0,5 násobkem a 1,5 násobkem průměrné mzdy. Zásluhovost tak byla posílena pouze u občanů s nadprůměrnými příjmy.

Principu ekvivalence je v ČR i v USA naplno uplatněn ve II. a III. pilíři. Výše dávek je úměrně stanovena podle zaplacených příspěvků a podle druhu zvolené

strategie investování uložených prostředků se všemi pozitivními i negativními důsledky, které investování ve fondových systémech přináší.

Shrnutí: Kriterium zásluhovosti není v I. pilíři v ČR a v USA příliš zastoupeno. V ČR je po legislativních změnách v roce 2011 posílen princip ekvivalence pouze u osob s nadprůměrnými příjmy. Princip ekvivalence nalezne jak v ČR, tak v USA své uplatnění ve II. a III. pilíři, které jsou plně zásluhové.

Závěr

Důchodové systémy jsou ovlivňovány celou řadou demografických, ekonomických a politických faktorů. Provedená analýza a komparace kritérií prokázala složitost a vzájemnou provázanost vyjmenovaných faktorů.

Jedním z dílčích cílů práce bylo **Analyzovat rozdílné a shodné prvky dávek poskytovaných z důchodových systémů v ČR a v USA**. Z provedeného srovnání vyplynulo, že dávky z I. pilíře jsou shodně poskytovány důchody: starobní, invalidní a pozůstalostní (vdovský, vdovecký a sirotčí). Při splnění podmínek nároku na jakýkoliv důchod je v ČR garantována minimální výše dávky (v podobě základní a minimální procentní výměry), maximální výše stanovena není. V USA je situace opačná, kdy minimální výše důchodu stanovena není, ale je zaveden maximální měsíční limit dávek poskytovaných z důchodového pojištění. Pro dávky z II. a III. pilíře je typické, že tam, kde to zákon resp. podmínky sjednané ve smlouvě umožňují, jsou naspořené prostředky vybírány jednorázově (Lump sum v USA, odbytné a jednorázové vyrovnání v ČR). Nejčastějším způsobem čerpání prostředků z fondových pilířů jsou annuity (penze), tj. doživotní měsíční splátky, za kterými následují „termínované“ splátky (installments), jejichž výplata je sjednána na určitý počet let např. 20.

Druhý dílčí cíl měl zjistit, **Jaké případy dobré praxe v USA by bylo vhodné aplikovat v českém důchodovém systému?**

Při zpracování diplomové práce jsem zjistil, že v USA je od roku 1997 legislativně upraveno přiznávání nároku na invalidní důchod. V případech, kdy je invalidita primárně nebo výhradně způsobena závislostí na drogách nebo alkoholu, nemají žadatelé nárok na přiznání důchodu. Tato na první pohled drobná změna je dle mého názoru kardinálním znakem odmítavého postoje americké společnosti k užívání drog a nadměrného požívání alkoholu. S jistotou si dovolím tvrdit, že by tato podmínka pro přiznání invalidního důchodu měla být implementována do českého důchodového systému.

První výzkumná otázka zněla, zda **Existuje v důchodovém systému rovnováha mezi principy solidarity a ekvivalence nebo některý princip převažuje?**

V I. pilíři v obou státech jednoznačně dominuje solidarita. Důchodové systémy v obou státech pak při výpočtu výše důchodů redukuje výši příjmů za použití redukčních hranic, čímž je zaručeno, aby byl osobám s nižšími příjmy poskytnut vyšší náhradový poměr. V českém důchodovém systému je na rozdíl od důchodového systému v USA zakotven institut náhradních dob pojištění, který je výrazem příjmové solidarity s občany, kteří se nachází ve specifikovaných životních situacích, které ohrožují uznaná sociální práva. Principu ekvivalence je pak ponecháno „volné pole působnosti“ ve II. a III. pilíři, které jsou plně zásluhové.

Jako druhou jsem vymezil výzkumnou otázku, jestli **Poskytuje důchodový systém účastníkům dostatečnou ochranu před chudobou ve stáří?**

Z provedené analýzy a komparace vyplynulo, že příjmovou chudobou bylo v roce 2010 v ČR ohroženo 3,7% a v USA 19,9% osob ve věku nad 65 let. Ve skupině osob nad 75 let byla chudobou ohrožena 4% důchodců v ČR a 24,3% důchodců v USA. Uvedené hodnoty pro ČR nasvědčují tomu, že důchody vyplácené z I. pilíře poskytují seniorům dostatečný příjem, který je před chudobou ochrání. V USA je situace zcela opačná a z uvedených údajů je zřejmé, že důchod ze základního pilíře u každého 5 seniora v USA nedostačuje k pokrytí základních životních potřeb.

Další, třetí otázka měla za cíl zjistit, **V jakém rozsahu garantuje důchodový systém jedincům ochranu před inflací?**

V českém i americkém PAYG systému je využíván princip indexace předdůchodových příjmů, který je vyjádřen tzv. přepočítávacím koeficientem (Indexing factor v USA). Tímto způsobem jsou pro účely výpočtu důchodové dávky předdůchodové příjmy upravovány podle míry růstu průměrné mzdy v národním hospodářství. Důchodové dávky jsou v ČR i v USA valorizovány dle zákonem stanovených podmínek (v ČR za předpokladu růstu indexu spotřebitelských cen a růstu indexu reálné mzdy, v USA pokud ceny (měřené indexem spotřebitelských cen CPI-W) vzrostou minimálně o 0,1%). Valorizace je prováděna v pravidelných intervalech, zpravidla 1 x ročně. V ČR jsou důchody valorizovány od ledna následujícího roku, v USA se valorizace provádí za měsíc prosinec s výplatou důchodu od ledna následujícího roku.

Čtvrtá výzkumná otázka si kladla za cíl zjistit, **Jaké jsou demografické vyhlídky důchodového systému?**

Z provedené analýzy vyplynulo, že v obou státech je do budoucna očekáván neustálý mírný růst míry plodnosti až k hodnotě 1,85 shodně pro ČR i USA, s konstatováním toho, že predikované údaje nedosahují hodnoty 2,1, která by zaručovala prostou reprodukci obyvatel. Klesající úmrtnosti vyjádřená očekávanou dobou dožití indikuje, že v příštích 50 letech by se měla celková očekávaná doba dožití nově narozených prodloužit celkem v ČR u mužů o 7,5 a u žen o 6,9 let, v USA o 6,1 let u mužů a o 5,8 let u žen. Uvedené trendy mají výrazný vliv na stárnutí populace, které se negativně odráží ve věkové struktuře obyvatelstva. Z jejího vývoje je patrné, že k největšímu nárůstu dojde u skupiny osob ve věku 65 a více let. Podíl této skupiny osob na celkovém složení populace se v ČR zvýší z 15,3% v roce 2010 na 27,6% v roce 2050, v USA z 13% v roce 2010 na 21,6% v roce 2050. U skupiny osob ve věku 0-14 let dojde v USA k poklesu z 20,2% v roce 2010 na 17% v roce 2050, v ČR nepatrně vzroste podíl této věkové skupiny z 14% na 15,4%. Z výše uvedeného je zřejmé, že *„podíl seniorů v populaci se bude zvyšovat, a to téměř výhradně na úkor snižování podílu osob v produktivním věku.“* (Mašková 2011: 58).

Pátá výzkumná otázka měla za úkol přiblížit, **Jaká je aktuální finanční kondice účtů průběžných důchodových pilířů?**

Finanční podmínky českého důchodového účtu a Trust Fundu v USA jsou zcela rozdílné. Český důchodový účet je od roku 2009 v deficitu, který jen za rok 2012 činil téměř 50 mld. Kč. Trust Fund eviduje od roku 1983 neustálé přebytky příjmů nad výdaji. V roce 2012 výše uložených prostředků činila 2732 mld. USD s tím, že tato suma garantuje výplatu dávek do roku 2040.

Poslední sedmá výzkumná otázka měla objasnit, jestli **Motivuje současná úprava důchodového systému k setrvání v pracovní aktivitě po dosažení důchodového věku?**

V českém důchodovém systému není stanovena horní hranice věku odchodu do důchodu. Pojištěnec tak při odloženém odchodu do starobního důchodu může získat za každý odpracovaný rok až 6% výpočtového základu navíc.

V USA je možné pracovat „pouze“ do věku 70 let a pojištěnec za každý rok odpracovaný po nároku na řádný starobní důchod zvýší PIA o 8 %.

Míru motivace k setrvání po co nejdelší dobu na trhu práce je možné také vyjádřit pomocí opačného ukazatele, a sice podle poměru přiznaných předčasných starobních důchodů z celkového počtu starobních důchodů. Tento ukazatel vyjadřuje míru ochoty pojištěnců, vzdát se části svého důchodu (krácení důchodu) za předčasný odchod do důchodu. Z analýzy dat za posledních 11 let (2002-2012) vyplynulo, že v ČR poměr počtu předčasných důchodů k celkovému počtu starobních důchodů neustále roste a za poslední 10 let se téměř než zdvojnásobil, zatímco v USA se poměr předčasných důchodů k celkovému počtu starobních důchodů téměř nezměnil.

Seznam tabulek:

Tabulka 1: Srovnání PAYG vs. FF a DB vs. DC penzijních systémů	24
Tabulka 2: Průměrná výše důchodu	43
Tabulka 3: Top 20 zemí s nejlepší kvalitou života.....	43
Tabulka 4: Agenturní příspěvky do TSP	52
Tabulka 5: Čistý náhradový poměr z veřejných a soukromých schémat	65
Tabulka 6: Redukční hranice pro výpočet výše důchodu	67
Tabulka 7: Redukce osobního vyměřovacího základu a redukční hranice.....	67
Tabulka 8: Úhrnná míra plodnosti v ČR a USA v letech 1980-2050.....	75
Tabulka 9: Projekce salda migrace v letech v tisících osob (střední varianta)	76
Tabulka 10: Projekce očekávané doby dožití při narození (střední varianta).....	76
Tabulka 11: Projekce očekávané doby dožití ve věku 60 let (střední varianta)	76
Tabulka 12: Projekce věkových skupin obyvatel v % (střední varianta)	77
Tabulka 13: Vývoj míry závislosti v %	77
Tabulka 14: Saldo příjmů a výdajů na dávky důchodového pojištění v mld. Kč	80
Tabulka 15: Saldo příjmů a výdajů Trust Fundu v mld. USD	81
Tabulka 16: Veřejné výdaje na penze v % HDP	83
Tabulka 17: Krácení výše důchodu při předčasném odchodu do důchodu v ČR	85
Tabulka 18: Procentní výše důchodu po zkrácení/zvýšení při předčasném/opožděném odchodu do důchodu v USA	87
Tabulka 19: Podíl předčasných starobních důchodů (SP) z celkového počtu starobních důchodů (SC)	87

Seznam grafů:

Graf 1: Počet účastníků důchodového spoření.....	44
Graf 2: Počty účastníků v DB a DC plánech v %	47
Graf 3: Giniho koeficient v zemích OECD a G20	61
Graf 4: Index progresivity v zemích OECD a G20	61
Graf 5: Výše čistého náhradového poměru v ČR v roce 2012	64
Graf 6: Výše čistého náhradového poměru v USA v roce 2012	64
Graf 7: Náhradový poměr podle výše mzdy u jedinců s dobou pojištění 40 let	68
Graf 8: Relativní změna náhradového poměru oproti současnému stavu u jedinců s dobou pojištění 40 let	69
Graf 9: Saldo příjmů a výdajů na dávky důchodového pojištění v mld. Kč.....	80
Graf 10: Saldo Trust Fundu v mld. USD	82
Graf 11: Dlouhodobý výhled salda důchodového účtu v % HDP	82
Graf 12: Dlouhodobý výhled salda Trust Fundu v % HDP	83
Graf 13: Počet poplatníků na jednoho důchodce	84
Graf 14: Podíl předčasných starobních důchodů z celkového počtu starobních důchodů	88

Literatura:

- ACHENBAUM, W. Andrew. *Social security: visions and revisions*. 1st pbk. ed. Cambridge [Cambridgeshire]: Cambridge University Press, 1987, 308 s. ISBN 05-213-5766-7.
- ARNOLDOVÁ, Anna. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení*. 2. rozš. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2004, 375 s. ISBN 80-246-0728-X.
- BARR, Nicholas. *Reforming Pensions - Myths, Truths, and Policy Choices; IMF Working Papers – Vydání 0–139.*, 93 s. International Monetary Fund, 2000, 93 s. 2000 ISBN 1452795622, 9781452795621
- BARR, Nicholas a DIAMOND, Peter. *Reforming pensions: principles and policy choices*. New York: Oxford University Press, 2008, xiii, 352 s. ISBN 01-953-1130-2.
- CASTLES, Francis G. *Comparative public policy: patterns of post-war transformation*. Northampton, Mass: Edward Elgar Publ., c1998, xi, 352 s. ISBN 18-589-8816-0.
- CLARK, Gordon L, MUNNELL Alicia Haydock a ORSZAG Michael. *Oxford handbook of pensions and retirement income*. Oxford: Oxford University Press, 2006, xxxviii, 893 s. ISBN 978-019-9272-464
- DOBEŠOVÁ, D. Důchodové systémy v ČR, in. *Národohospodářský obzor*, ročník 2006, s. 28
- ESPING-ANDERSEN, Gøsta. *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton: Princeton University Press, c1990, xi, 248 s. ISBN 06-910-2857-5
- EUROPEAN COMMISSION, Directorate-General for Economic and Financial Affairs. *Fiscal sustainability report 2012c: an evaluation of World Bank assistance*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2006, 1, 143 p. World Bank operations evaluation study. ISBN 978-927-9228-568.
- FIALA, Petr a SCHUBERT, Klaus. *Moderní analýza politiky*. 1. vyd. Brno: Barrister&Principal, 2000. 170 s. monografie. ISBN 80-85947-50-1
- GREGOROVÁ, Zdeňka. *Důchodové systémy*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998, 212 s. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, sv. 214. ISBN 80-210-2003-2

- GREGOROVÁ, Zdeňka a GALVAS, Milan. *Sociální zabezpečení*. 2. aktualiz. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2005, 280 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 358. ISBN 80-723-9176-3.
- HAMERNÍKOVÁ, Bojka a KUBÁTOVÁ, Květa. *Veřejné finance*. 2. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, 355 s. ISBN 80-864-3288-2.
- HAMERNÍKOVÁ, Bojka a MAAYTOVÁ, Alena et al. *Veřejné finance*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, 340 s. ISBN 978-80-7357-497-0
- HENDL, J. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1999, s. 65
- HOLUB, Martin, ZBORNÍK Peter a FIALA Tomáš. *Teoretické možnosti podpory rodin s dětmi v sociálním pojištění: (verze se zohledněním výchovy dětí v průběžném systému)*. 1. vyd. Praha: VÚPSV, 2010, 66, 7 s. Analýzy (CESTA - Centrum pro sociálně-tržní ekonomiku a otevřenou demokracii). ISBN 978-807-4160-639.
- HOLUB, Martin et al.. *Teoretické možnosti podpory rodin s dětmi v sociálním pojištění*. 1. vyd. Praha: VÚPSV, 2010, 66s. ISBN 978-807-4160-639.
- HOLZMANN, Robert a Ufuk GUVEN. *Adequacy of retirement income after pension reforms in Central, Eastern, and Southern Europe*. Vienna: ERSTE Stiftung, c2009, xix, 307 p. Directions in development (Washington, D.C.). ISBN 08-213-7780-9
- HOLZMANN, Robert, Richard P HINZ a Hermann von GERSDORFF. *Old-age income support in the 21st century: an international perspective on pension systems and reform*. Washington, DC: World Bank, c2005, ix, 232 p. ISBN 08-213-6168-6.
- HOLZMANN, Robert a Ufuk GUVEN. *Adequacy of retirement income after pension reforms in Central, Eastern, and Southern Europe*. Vienna: ERSTE Stiftung, c2009, xix, 307 p. Directions in development (Washington, D.C.). ISBN 08-213-7780-9
- KELLER, Jan. *Soumrak sociálního státu*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005, 158 s. Studie (Sociologické nakladatelství), sv. 214. ISBN 80-864-2941-5.
- KERLINGER, F. N. *Základy výzkumu chování, Pedagogický a psychologický výzkum*. Praha: Academia, 1972, s. 582
- KINGSON, Eric R a BERKOWITZ, Edward D. *Social security and medicare: a policy primer*. Westport, Conn.: Auburn House, 1993, xii, 213 s. ISBN 08-656-9201-7.
- KINGSON, Eric. R. et al.. *Social security in the USA*. Washington: Save Our Security Education Fund, 1989, s. 127. ISBN 0-9623180-2-7

- KLVAČOVÁ, E., MALÝ, J., MRÁČEK, K., DOSTÁLOVÁ, I. *Fenomén dobývání renty a jeho vliv na veřejné finance*. 1. vyd. PROFESSIONAL PUBLISHING, 2008. ISBN 978-80-86946-75-7.
- KREBS, Vojtěch et al. *Sociální politika*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2005, 502 s. ISBN 80-735-7050-5.
- KREBS, Vojtěch et al. *Sociální politika*. 4., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: ASPI, 2007, 503 s. ISBN 978-80-7357-276-1.
- LEIBHARD, Stefan a MAU, Steffen. *Welfare states: construction, deconstruction, reconstruction*. Northhampton, MA: Edward Elgar, c2008, viii, 683 s. Elgar reference collection. ISBN 978-18472008083.
- MAŠKOVÁ, M. Vnitřní trendy (populace). In POTŮČEK, M. - VESELÝ, A. (eds.). *Klíčová ohrožení a příležitosti rozvoje České republiky do roku 2025. Prognostická studie pro Technologické centrum Akademie věd České republiky*. Praha: CESES FSV UK, 2011, s. 46 - 66. [online]. [cit.31.12.2013]. Dostupné z: <http://www.vyzkum.cz/UserFiles/file/Podkladove%20studie/Ohrozeni%20a%20prilezitosti%20CR%20do%20025.pdf>.
- MATTHEWS, Joseph a MATTHEWS - BERMAN, Dorothy. *Social security, medicare*. 9th ed. Berkeley, Calif.: Nolo, 2004, 1 v. (various pagings) 325 s. ISBN 08-733-7981-0.
- MORAN, Michael, REIN, Martin a GOODIN, Robert E. *The Oxford handbook of public policy*. New York: Oxford University Press, 2006, xii, 983 s. ISBN 978-019-9269-280.
- MUNKOVÁ, Gabriela et al. *Sociální politika v evropských zemích*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2004, 189 s. ISBN 80-246-0780-8.
- PEKOVÁ, Jitka. *Veřejné finance: úvod do problematiky*. 4., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: ASPI, 2008, 579 s. ISBN 978-80-7357-358-4.
- PILNÝ, Jaroslav. *Veřejné finance*. 5. dopl. a uprav. vyd. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2007, 226 s. ISBN 978-807-1949-633
- POTŮČEK, Martin. *Sociální politika*. 1. vyd. Praha: SLON, 1995, 142 s. ISBN 80-85850-01-x
- POTŮČEK, Martin. *Veřejná politika*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2005, 399 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), 35. sv. ISBN 80-864-2950-4.
- RUSÝ, Pavel, ZBORNÍK Peter a FIALA Tomáš. *Návrh penzijní reformy: (verze se zohledněním výchovy dětí v průběžném systému)*. Vyd. 1. Praha, 2012, 24 s. Analýzy

(CESTA - Centrum pro sociálně-tržní ekonomiku a otevřenou demokracii). ISBN 978-80-905134-2-6.

- SPIEKER, Manfred. *Sociální stát a jeho krize*. Vyd. 1. Praha: Česká křesťanská akademie, 1996, 74 s. Vita socialis, sv. 214. ISBN 80-857-9526-4.
- SYRUNEK, A., KOMÁRKOVÁ, R., KAŠPAROVÁ, E., *Základy sociologického výzkumu*, Praha: Management Press, 2001, s. 350
- TOMEŠ, Igor. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 439 s. ISBN 978-807-3676-803.
- TOMEŠ, Igor. *Sociální politika: teorie a mezinárodní zkušenost : výběr z přednášek přednesených na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy*. Vyd. 1. Praha: Socioklub, 1996, 213 p. ISBN 80-902-2600-0.
- VEČEŘA, Miloš. *Sociální stát: východiska a přístupy*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993, 103 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), Sv. 4. ISBN 80-901-4246-X.
- VEČEŘA, Miloš. *Sociální stát: východiska a přístupy*. Vyd. 2., upravené. Praha: Sociologické nakladatelství, 1996, 112 s. ISBN 80-85850-16-8.
- VOSTATEK, Jaroslav. *Sociální a soukromé pojištění*. 1.vyd. Praha: Codex Bohemia, 1996, 601 s. ISBN 80-859-6321-3.
- VYLÍTOVÁ, Markéta et al., *Monografie vybraných států s ohledem na systémy důchodového zabezpečení*, Praha: VÚPSV, 2001, 114 s. Přístup z : www.vupsv.cz
- VYLÍTOVÁ, Markéta, HOLUB, Martin, a kol. - Praha: VÚPSV - Technická univerzita v Liberci, 2002. - 93 s.
- WILENSKY, Harold L. *Rich democracies: political economy, public policy, and performance*. Berkeley: University of California Press, c2002, xxxi, 891 s. ISBN 05-202-3279-8.

Internetové zdroje:

- Center for Immigration Studies, Projecting Immigration's Impact on the Size and Age Structure of the 21st Century American Population, Dostupné z: <http://cis.org/projecting-immigrations-impact-on-the-size-and-age-structure-of-the-21st-century-american-population> [online]. [cit. 29.12.2013]
- ČT24, na-penzijnni-pripojisteni-dava-stat-miliardy-vyplati-se, dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/208063-na-penzijnni-pripojisteni-dava-stat-miliardy-vyplati-se/>[online]. [cit. 30.12.2013]
- Český důchodový systém v kontextu EU, Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/11968> [online]. [cit. 20.11.2013].
- Český statistický úřad, Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2100 (Projekce 2013), Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061FD/\\$File/40201302.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061FD/$File/40201302.pdf) [online]. [cit. 29.12.2013]
- ČSSZ Náhradní doby pojištění, Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/ucast-na-pojisteni/nahradni-doba-pojisteni.htm> [online]. [cit. 20.11.2013].
- ČSSZ, dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/vypocet-a-vyplata-duchodu/vypocet-a-vyplata-duchodu.htm>. [online]. [cit. 30.12.2013].
- ČSSZ, Příjmy a výdaje na dávky důchodového pojištění Dostupné z : http://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/30A18BD7-FF1D-4795-B03C-7C30AAFB4C63/0/Prijmy_a_vydaje_na_socialni_zabezpeni_20082012_03.pdf [online]. [cit. 30.12.2013]
- *Důchodové pojištění* [online]. MPSV. [cit. 14.4.2013]. Přístup z: <http://www.mpsv.cz/cs/3>
- European Commission 2010, EUROPE 2020 - A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, sekce: Fiscal policy, long-term sustainability and taxation kap. Pensions Dostupné z: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/themes/04_pensions.pdf
- European Commission, 2012b; Pension adequacy in the European Union 2010-2050 report prepared jointly by the Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion of the European Commission and the Social Protection Committee. Luxembourg: Publications Office of the European Union. ISBN 978-

927-9259-517 přístup z: ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=7805&langId=en [online]. [cit. 23.11.2013].

- Chovancová, J. *Komparace důchodových systémů České a Slovenské republiky*. Brno, 2008. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Vedoucí diplomové práce Prof. PhDr. Tomáš Sirovátka CSc.
- International Association for the Study of Insurance Economics, “The Geneva Association” The Geneva Association Information Newsletter – The Four Pillars, No 42, March 2008
- International Association for the Study of Insurance Economics, “The Geneva Association” 2008 ISSN: 1605-8305
- IRS 2013 401(k) Resource Guide - Plan Participants - Limitation on Elective Deferrals Dostupné Z z: [http://www.irs.gov/Retirement-Plans/Plan-Participant,-Employee/401\(k\)-Resource-Guide---Plan-Participants---Limitation-on-Elective-Deferrals](http://www.irs.gov/Retirement-Plans/Plan-Participant,-Employee/401(k)-Resource-Guide---Plan-Participants---Limitation-on-Elective-Deferrals) [online]. [cit. 20.4.2013].
- KREBS, Vojtěch. *Solidarita a ekvivalence v sociálních systémech*. 2010, [online]. [cit. 23.11.2013]. Dostupné z: kdem.vse.cz/resources/relik10/PDFucastnici/Krebs.pdf
- Manuál MF a MPSV k důchodové reformě, dostupné z: <http://www.mfcr.cz/assets/cs/media/Manual-MFa-MPSV-k-duchodove-reforme2013.pdf> [online]. [cit. 30.12.2013].
- MPSV Redukční hranice, Dostupné z: <http://duchodovareforma.mpsv.cz/cs/61> [online]. [cit. 19.12.2013]).
- MERCER, Melbourne Mercer Global Pension Index 2011, s. 13 dostupné z: <http://www.mercer.com/globalpensionindex> [online]. [cit. 24.11.2013].
- Ministerstvo financí, Přehled celkového salda hospodaření důchodového systému - v letech 1996 – 2012 Dostupné z : <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/monitoring/hospodareni-systemu-duchodoveho-pojisten> [online]. [cit. 30.12.2013]
- MPSV, Manuál k dohodové reformě, dostupné z: www.mfcr.cz/assets/cs/media/Manual-MFa-MPSV-k-duchodove-reforme2013.pdf+&cd=1&hl=cs&ct=clnk&gl=cz [online]. [cit. 20.12.2013].

- MÜLLER Katharina, PUBLIC-PRIVATE INTERACTION IN THE STRUCTURAL PENSION REFORM IN EASTERN EUROPE AND LATIN AMERICA, OECD 2001, dostupné z : www.oecd.org/daf/insurance-pensions/
- Národní strategická zpráva o přiměřených a udržitelných důchodech 2005, Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/1449> [online]. [cit. 30.12.2013].
- OECD (2005b): *Private pensions: OECD classification 6 and glossary*, 2005, 29 s.
- OECD (2008), *OECD Private Pensions Outlook 2008*, OECD Publishing. ISBN : 978-92-64-04438-8 Dostupné z: http://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/oecd-private-pensions-outlook-2008_9789264044395-en
- OECD. 2011. *Social Justice in the OECD – How Do the Member States Compare?* Dostupné z: http://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/oecd-pensions-outlook-2012_9789264169401-en
- OECD (2012), *OECD Pensions Outlook 2012*, OECD Publishing. ISBN 978-92-64-16940-1, Dostupné z: http://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/oecd-pensions-outlook-2012_9789264169401-en
- OECD (2013), *Pensions at a Glance 2013: OECD and G20 Indicators*, OECD Publishing. doi: 10.1787/pension_glance-2013-en
- PARDO, José Casas a SCHWATZ, Pedro. *Public choice and the challenges of democracy*. Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2007, 384 s. ISBN 978-184-7205-285. (kapitola 2. Anthony de JASAY: Sociální spravedlnost pod drobnohledem, s malou pomocí od Adama Smithe; Z anglického originálu „SOCIAL JUSTICE EXAMINED, With A Little Help From Adam Smith“ přeložil Jiří Schwarz jr. Dostupné z: http://www.libinst.cz/data/pjp05_de_jasay_cz.pdf)
- PATTA, Ivo. *Implicitní dluh důchodového systému a způsoby jeho eliminace*, Dostupné z: kdem.vse.cz/resources/relik09/Prispevky_PDF/Patta.pdf[online]. [cit. 24.11.2013].
- PATTA, Ivo. *Integrované reformy důchodová a sociální pro Českou republiku*. Dostupné z: www.cssd.cz/soubory/ke-stazeni/reformy-2011/pata.pptx [online]. [cit. 24.11.2013].
- Penzijní systém v USA Přístup z: <http://www.pracevusa.cz/phprs/view.php?cislocianku=2006041002>[online]. [cit. 20.4.2013].
- RUDOLFOVÁ, V., SAMEK, V. *Důchodová politika a její vliv na ekonomickou konkurenceschopnost a sociální soudržnost*, CESES 2010,

- SCHNEIDER, O. Penzijní systém a jeho reformy v České republice a ve světě, in. Sociální politika, 1997, s. 5
- SCHVARZOVÁ, P., Vhodnost zavedení NDC důchodového systému v České republice disertační práce, 2007
- *Social justice in an open world: the role of the United Nations*. New York: United Nations, 2006, viii, 146 p. ISBN 92-113-0249-8
- Sociální doktrína ČR, dostupné z : ww.sds.cz/docs/prectete/e_kolekt/soc_dokt.htm
- SSA Publication No. 13-11758 July 1997 [online]. [cit. 29.12.2013]
- SSA 2008a Social Security Administration, *SSA Publication No. 05-10029-Disability Benefits*, 2008 [online]. [cit. 29.12.2013]
- SSA 2008b Social Security Administration, *SSA Publication No. 05-10084-Survivors Benefits* , 2008 [online]. [cit. 29.12.2013]
- SSA 2008c Social Security Administration, *SSA Publication No. 05-10035-Retirement Benefits*, 2008 [online]. [cit. 29.12.2013]
- SSA 2013 tisková zpráva online přístup z:
<http://www.ssa.gov/legislation/2013factsheet.pdf> [online]. [cit. 29.12.2013]
- SSA, Dostupné z: http://www.ssa.gov/OACT/ProgData/ar_drc.html [online]. [cit. 28.12.2013]
- SSA, Social Security Trust Fund data, dostupné z: <http://www.socialsecurity.gov/OACT/STATS/table4a3.html> [online]. [cit. 29.12.2013]
- ČSSZ: Důchodová statistika za rok 2002-2012 Dostupné z:
<http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/statistiky/duchodova-statistika/> [online]. [cit. 20.12.2013];
- SSA: Annual statistical supplement 2002-2012, Dostupné z:
<http://www.ssa.gov/policy/docs/statcomps/supplement/> [online]. [cit. 20.12.2013].
- SSA Office of Retirement and Disability Policy, by Andrew g. Biggs and Glenn R. Springstead, *Social security bulletin*, Vol. 68, No. 2, 2008. ISSN 1937-4666.
- SSA, Social Security Trust Fund data, dostupné z: <http://www.socialsecurity.gov/OACT/STATS/table4a3.html> [online]. [cit. 29.12.2013]
- SSA, Social Security Trust Fund data, dostupné z: <http://www.socialsecurity.gov/OACT/STATS/table4a3.html> [online]. [cit. 29.12.2013]
- Tisková konference ČSSD, 2.11.2012, dostupné z:<http://www.cssd.cz/ke-stazeni/videogalerie/tiskove-konference/> [online]. [cit. 30.12.2013].

- United Nations Population Division Database, World Population Prospects – The 2008 Revision, Dostupné z: <http://esa.un.org/wpp/.htm> [online]. [cit. 29.12.2013]
- U. S. Department of Labour Dostupné z: <http://www.dol.gov/dol/topic/retirement/typesofplans.htm>
- Thrift Saving Plan, Booklet: Summary of the Thrift Savings Plan (5/2012) Dostupné z: <https://www.tsp.gov/PDF/formspubs/tspb08.pdf>
- United States Department of Labour *Retirement Plans, Benefits & Saving – Types of retirement Plans*, dostupné z: <http://www.dol.gov/dol/topic/retirement/typesofplans.htm> [online]. [cit. 24.4.2013].
- Valorizace důchodů, Dostupné z: <http://www.finance.cz/zpravy/finance/78556-valorizace-duchodu-dvojsecna-zbran/> [online]. [cit. 28.11.2013].
- VELLOSO Helvia, *Social security in the USA, Overview and Outlook*, UN- United Nations Publications, 2005, 39 s.
- Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů